

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ;
ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

Zeliha GÜL KAPAKLI

ŞANLIURFA-2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ;
ŞANLIURFA ÖRNEĞİ**

Zeliha GÜL KAPAKLI

Danışman

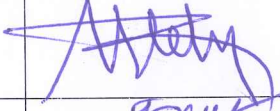

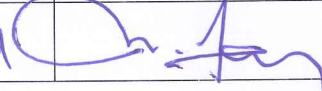
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TAŞTEKİN

ŞANLIURFA - 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Kamu Yönetimi Anabilim Dalı 155232008 numaralı Zeliha Gül Kapaklı'nın hazırladığı "Kent Planlamasında Kent Kimliği:Şanlıurfa Örneği " konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 20/09/ 2019 tarihinde, saat 14:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

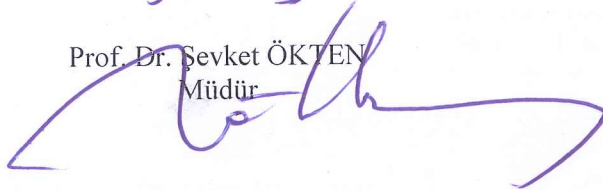
20/09/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr.Öğrt.Üyesi Abdullah TAŞTEKİN	Kabul	
Üye	Prof.Dr.İ.Ethem TAŞ	Kabul	
Üye	Prof.Dr.Mithat KARASU	Kabul	

Bu tezin Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

20/09/2019

Prof. Dr. Sevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır XAlmamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Zeliha Gül Kapaklı
Öğrenci Numarası : 155232008
Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) : Kent Planlamasında Kent Kimliği:Şanlıurfa Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen "Kent Planlamasında Kent Kimliği:Şanlıurfa Örneği" çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 02/09/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %31'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim Kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden herhangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02./09./2019

Hazırlayan Öğrencinin
Zeliha GÜL KAPAKLI
İmzası

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylım. 02./09./2019

Dr.Öğr.Üyesi Abdullah TAŞTEKİN.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

(İmza)

ÖZET
KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

GÜL KAPAKLI, Zeliha

Yüksek Lisans Tezi

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TAŞTEKİN

Eylül, 2019, 120 sayfa

Kent, sosyo-kültürel düzey, ekonomik yapı ve büyüklük gibi toplumsal ve çevresel kavramlarla diğer yerleşmelerden ayrılmaktadır; çevresiyle sürekli ilişki içinde bulunan canlı, dinamik, güçlü ve gelişimi durmayan canlı bir organizma gibidir. Kentler, kültürlerin birbirleriyle olan etkileşiminin üst düzeyde yaşandığı, kültürün maddi izlerinin kolaylıkla gözlenebildiği mekânlardır. Her bir kültür ortamının geliştirdiği hayat şekli ile görünen dünyanın bir parçası olduğunu, bu nedenle de kültür ile çevrenin etkileşimde halinde olmasını dikkat çekmiştir. Bu nedenle her yerleşim bölgesinin kültürel bir görünüşü vardır ve bu alanlar kendilerini oluşturan kültürü yansıtmaktadır. Kentsel kimlik de bu kültürel birikiminin sonucu olmuş bir yapıdır. Bir kenti yaşatan, içerisindeki sokaklar, meydanlar, köprüler, kent hayatını simgelemekte olan yapıtları, türküleri ve yemekleridir. Bu unsurlar, kentleri sürekli canlı olarak tutmakta, kentlerin belirli bir hafızaya sahip olmalarını sağlamaktadır. Kentlerin kendilerine özgü kent kimliği kazanmalarında da bu tür yapıların ve geçmişten gelen birtakım faktörlerin büyük etkisi bulunmaktadır. Kimliğin, kentliler üzerinde yarattığı bir başka etki ise aidiyet etkisidir. Eğer insanlar gözlerini kapattıklarında ve yaşadıkları kenti hayal ettiklerinde gözlerinin önüne ortak bir görüntü, imaj ve silüet getirebilirlerse kolaylıkla ortak bir kentlilik tarif edilebilmektedir. Bu nedenle kentlerde tıpkı insanlarda olduğu gibi farklı bir dış görünüşe, farklı bir kültür birikimine sahip olması onu diğerlerinden ayrı kılan bir kimliğinin olmasını sağlar. Kentlerin özgün kimlikleri, küresel kapitalist ekonomik sistemin baskısıyla tek tipleşmekte ve zamanla yok olmaktadır. Kentlerin özgün dokusunu koruyacak kültürlerini gelecek nesillere aktaracak anlayışıyla kentlerin planlaması gerekmektedir. Kentsel planlama sadece arazi kullanımı ve yapı

yoğunluğu değil kenttin doğal ve kültürel çevresini koruyan, ekonomik ve kültürel sürdürülebilirliğini sağlayan yerelin yaşam standart'ını arttıran politikalar bütünüdür.

Bu alışma, Kent planlamasında kent kimliğinin yerini şanlıurfa örneğinde incelenmekte olup; öncelikle kent ve kentleşme, planlama, planlama kuramları gibi kent planlamasının kavramsal erevesi teorik olarak incelenmiş olup ikinci bölümde kent kimliği kavramından bahsedilerek kent kimliğinin mekânsal, sosyo-kültürel, ekonomik birleşenleri anlatılmıştır. Son bölümde ise kent planlamasında kent kimliği: şanlıurfa örneğinde şanlıurfa'nın tarihsel gelişimi planlama süreci ve kent kimliğinin değişimi örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Planlama, Kent, Kimlik, Kent Kimliği

ABSTRACT

URBAN IDENTITY IN THE CITY PLANNING: ŞANLIURFA EXAMPLE

GÜL KAPAKLI, Zeliha

Master's Thesis

Department of Public Administration

Advisor: Asst. Prof. Dr. Abdullah TAŞTEKİN

September, 2019, 120 pages

The city is distinguished from other settlements by social and environmental concepts such as socio-cultural level, economic structure and size; It is like a living, dynamic, strong and non-stop living organism that is in constant contact with its environment. Cities are places where the interaction of cultures with each other is experienced at high level and the material traces of culture can be easily observed. It is pointed out that each cultural environment is a part of the visible world with the way of life developed and therefore the interaction of culture and environment. Therefore, each settlement has a cultural aspect and reflects the culture that forms them. Urban identity is the result of this cultural accumulation. It is the streets, squares, bridges, artworks, songs and dishes that symbolize the life of a city. These elements keep the cities alive and ensure that the cities have a certain memory. Such structures and a number of factors from the past have a major impact on cities' acquisition of their unique urban identity. Another effect of identity on the citizens is the effect of belonging. If people close their eyes and imagine the city they live in and picture a common image and silhouette, a common urbanity can easily be described. For this reason, in cities, just like in humans, having a different outlook, a different cultural background makes it an identity that makes it different from the others. The unique identities of the cities are uniformized by the pressure of the global capitalist economic system and disappear with time. Cities need to be planned with the understanding that they will transfer their cultures that will preserve the original texture of the cities to future generations. Urban planning is not only the land use and the density of buildings, but also the policies that protect the natural and

cultural environment of the city and increase the living standards of the local people that provide economic and cultural sustainability.

This study examines the place of urban identity in urban planning in the case of Şanlıurfa; firstly, the conceptual framework of urban planning such as city and urbanization, planning and planning theories are examined theoretically and in the second part, the concept of urban identity is mentioned and spatial, socio-cultural and economic components of urban identity are explained. In the last chapter, urban identity in urban planning: In the case of Şanlıurfa, the historical development of Şanlıurfa, the planning process and the change of urban identity are explained with examples.

Keywords: Planning, City, Identity, Urban Identity

KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ; ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
Orjinallik Raporu ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XI
TABLolar LİSTESİ	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT PLANLAMASININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. KENT VE KENTLEŞME KAVRAMLARI	3
1.2. PLANLAMA VE KENT PLANLAMASI KAVRAMI	4
1.3. KENT PLANLAMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.4. KENT PLANLAMA KURAMLARI	6
1.4.1. Klasik Planlama Kuramı	6
1.4.2. Geniş Kapsamlı Kent Planlaması Kuramı	7
1.4.3. Çoğulcu ve Savunmacı Planlama Kuramı	11
1.4.4. Adım Adım Planlama Kuramı	12
1.4.5. Stratejik Mekânsal Planlama Yaklaşımı	13
1.5. KENTSEL PLANLAMA ÇEŞİTLERİ	14

1.5.1. Bölge Planları	15
1.5.2. Çevre Düzeni Planları	19
1.5.3. İmar Planları	21
1.6.TÜRKİYE’DE KENT PLANLAMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ	23
1.6.1.Planlı Dönem Öncesi	23
1.6.2. Planlı Dönem	25
1.7. İMAR PLANI VE MERŞRUIYET SORUNU	29

İKİNCİ BÖLÜM

KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

2.1. KÜLTÜR VE KİMLİK KAVRAMLARI	32
2.2. KİMLİK KAVRAMININ KENT ÜZERİNE ETKİLERİ	33
2.3. KENT KİMLİĞİNİN TANIMI	34
2.4. KÜLTÜREL BİR MEKAN OLARAK KENT	38
2.5. KENT KİMLİĞİNİ BELİRLEYEN UNSURLAR	45
2.5.1. Tarihsel Unsurlar	46
2.5.2. Biçimsel Unsurlar	48
2.5.3. Fiziksel Unsurlar	49
2.5.4. Sosyo Kültürel Unsurlar	54
2.5.5. Ekonomik Faktörler	56
2.7. KENT KİMLİĞİNİN ÖNEMİ	57
2.8. KENT KİMLİĞİNİN KORUNMASI	63
2.9. KENTİN KİMLİKSİZLEŞMESİ	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ; ŞANLIURFA ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. ŞANLIURFA KENTSEL KİMLİĞİ ÜZERİNDEN ÖZELLİKLERİ	70
3.2. ŞANLIURFA İMAR PLANI GELİŞİM SÜRECİ	73
3.2.1.Şanlıurfa 1974 İmar Planı Gelişimi	73
3.2.2 GAP Kapsamında Hazırlanan Planlar (1989-2012)	77
3.2.3 Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı	78
3.2.4 Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı	80
3.3. KENT PLANLAMASIYLA KENT KİMLİĞİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ	83
3.3.1. Şanlıurfa Tarım Kimliğinin Değişmesi	83
3.3.2. Şanlıurfa İli Tarihi Kent Merkezinin Değişmesi	92
3.3.3. Tarihi Kent Merkezi Çevresine Alternatif Ulaşım Önerileri: Trambüs Yolunun Yapılması	97
3.3.4. Sosyal Yaşam Alanlarının Dönüşümü	100
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	109

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devleti
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
CIAM	Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
KÖYD	Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

TABLolar LİSTESİ

Tablo1: Şanlıurfa Mahalleleri

74

Tablo 2: Şanlıurfa Şehrindeki Park Alanlarının Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması

102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Şanlıurfa Şehrinin Yayılış Alanı	76
Şekil 2: Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi	79
Şekil 3: Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı	81
Şekil 4: Harran Üniversitesi ve Çevresi Yapılaşması	89
Şekil 5: Şanlıurfa Kent Merkezi-Doğu Aksı Tarım Alanlarına Yayılması	90
Şekil 6: Şanlıurfa 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Yayılış Alanı	91
Şekil 7: Kent Merkezinden Gündüz ve Gece Görünüşü	95
Şekil 8: Kent Merkezlerinde Tarihi Konutların İşlev Değiştirilmesi	96
Şekil 9: Şanlıurfa Kent İli Trambüs Güzergâh Hattı	99
Şekil 10: 11 Nisan Proje Görseli	104
Şekil 11: 11 Nisan Stadyumunun Eski Halinden Görünüm	105
Şekil 12: 11 Nisan Stadyumunun Alış Veriş Merkezinden Görünüm	106

GİRİŞ

Toplumların tarihinden günümüze kadar var olma arayışıyla beraber yerleşik düzene geçmesiyle kentleşme, kent planlaması ve imar planları hayatımıza girmiş bulunmaktadır. Toplumların avcılıktan, tarımsal faaliyetlere ve yerleşik hayata geçmesiyle oluşan yapılaşma olgusu kentlerin modernleşmesiyle beraber planlama ve planlama ilkelerini beraberinde getirmiştir.

Kentleşme olgusunun getirdiği kurallar dâhilinde, bireylerin toplumsal gereksinimlerini karşılamak için bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve mekânsal yansımaları olan planlama kavramları ortaya çıkmıştır. Kamu yararı gözetilerek oluşturulan bu planlama kavramları bireylerin süreçte erişebilirliklerini, sosyal ve ekonomik açıdan refah sağlayacak ilkeleri kapsamıştır. Günümüze kadar yapılan planlama anlayışları toplumların gereksinimleri, temel ihtiyaçlarına ve refah seviyelerine göre oluşmuştur.

Çeşitli ölçeklerde yapılan planlama çalışmaları, kentlerde yaşayan bireylerin yaşam kalitelerini arttırmayı ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Toplumların ihtiyaçlarına cevap verirken de, gelecek nesillere aktarılacak olan doğal kaynakların korunmasını, koruma-kullanma dengesini ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Kent planlarıyla beraber toplum yapısının nasıl biçimleneceği, kent kimliği olgusu oluşmaktadır. Planlama ile kent kimliğinin sosyo-kültürel ve ekonomik olarak şekillenmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmanın konusu, kent planlamasında kent kimliği kapsamında Şanlıurfa üzerine bir incelemesidir. Bu kapsamda, Şanlıurfa ilinin planlama süreci, planlamanın kent kimliğine etkisi, çevresel, sosyo-kültürel ve mekânsal değerlendirilmesi ele alınmıştır. Öncelikle 1974 yılında Şanlıurfa kent planlanması daha sonra tarım kimliği, mekânsal fonksiyon değişimleriyle beraber kent kimliğine, mekânsal yansımaları, ve son olarak ulaşım planlamaları ile verilen kararlarla tarihi kent merkezi üzerinde nasıl bir etki oluştuğu incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; Kent planlamasıyla kentlerin şekillenmesi ve buna bağlı olarak kent kimliklerinin oluşmasını, planlama kararları ile koruma –kullanma dengesinin oluşturulması ve planlama ilkeleri ile kültür mirası olan tarihi yapıların nasıl korunması gerektiğini, yanlış kararlar ve planlara uyulmaması sonucunda kent kimliklerinin nasıl değişeceği konusunda mekânsal değerlendirilmelerde bulunulacaktır.

Bu çalışma, kent planlamasında kent kimliği kapsamında Şanlıurfa üzerine planlama kararları ve uygulamasıyla oluşan kent kimliğinin; çevresel, sosyal-kültürel ve mekânsal yansımalarının oluşturduğu kent kimliğinin nedenleri ve sonuçları kapsamında detaylandırılmıştır.

Konunun belirlenmesinin ardından, çalışma yöntemi ve planı oluşturulmaya çalışılmıştır. Konunun irdelenmesi aşamasında; Literatür taraması ve bunların yorumlanması, ilgili yasa ve yönetmeliklerin incelenmesi, yerinde yapılan gözlemlerle, araştırmalarla ve fotoğraflarla desteklenen dört örnek ile bu çalışmada bilgiye ulaşma da kullanılan yöntemleri oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT PLANLAMASININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. KENT VE KENTLEŞME KAVRAMLARI

Kent kavramı ile ilgili olarak literatürde birçok tanımın yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalar birbirlerinden farklı olsa da bazı ortak noktaları bünyelerinde barındırmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre kent kavramı, 10.000'den fazla insanın hayat sürdüğü, başta hizmet sektörü olmak üzere tarım dışı birtakım etkinliklerin ön planda yer aldığı mekânlardır (TDK, 2017).

Yasal düzenlemelerle sınırlandırılmış belli bir nüfus kriterine sahip olması gereken, köyden daha çok insanın hayat sürdüğü, komşuluk bağlarının kırsal bölgelere göre daha az olduğu, yönetsel manada teşkilat birikimine sahip olan kişilerin belli başlı ihtiyaçlarını kolaylıkla sağlayabildikleri devamlı ilerleme durumunda olan ve insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdir (Keleş, 1998, s. 6).

Kentlerin ön plana çıktıkları esas nokta bireylerin toplumsal gereksinimlerini karşılamada kırsal alana göre daha elverişli bir konumda yer almasıdır. Kentlerin dünya genelindeki yapıları ele alındığında çevresindeki küçük çaplı yerleşim yerlerini besleyici bir görev üstlendikleri bu bakımdan adeta bir odak noktası oldukları söylenebilir (Duru ve Alkan, 2002, s. 8). Kent kavramı için kültürel şekillenmenin bir aynası olduğu da söylenebilir (Sarıbay, 2002, s. 39).

Kentleşme, finansal gelişmeler ve endüstrileşmenin bir sonucu olarak kentlerin büyümesi ve orada olan birey sayısının çoğalması sonucunda sosyal ilişkilerde bazı değişikliklere sebep olan nüfus birikimi dönemidir (Keleş, 1998, s. 7). Kentleşmeyi nüfusun daha az olduğu yerleşim yerlerinden daha çok ve yoğun bir nüfus yapısına sahip olan kentsel alanlara yapılan göç şeklinde tanımlamıştır (Işık, 1983, s. 5).

Kentleşmenin yalnızca bir nüfus hareketi olarak ele alınması sağlıklı sonuçlar elde edilmesini güçleştirecektir. Kentleşme ile ilgili bir tanım yapılırken kentleşmenin ortaya çıktığı kaynağa da vurgu yapılması gerekmektedir. Kentleşme kavramı, ekonomik ve toplumsal alanda yaşanan değişikliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yapılacak bir tanımlamada nüfus hareketlerinin

nedenlerini açıklayan ekonomik ve toplumsal etmenlere de yer verilmesi gerekmektedir (Keleş, 2006, s. 12). Kentleşme, kırsal toplum yapısından kentsel topluma geçişin bir göstergesi olmakla beraber kent sınırlarında sürekli olarak bir büyüme süreci olduğunu da kanıtlar niteliktedir (Özer, 2002, s. 41).

Bu büyüme süreci bugün gelişmiş ülke olarak adlandırılan ülkelerde dengeli bir seyir göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme ile birlikte plansız yapılaşma, kargaşa ve düzensizlik gibi çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Kent çeperlerindeki verimli tarım arazileri de bu durumun doğal bir sonucu olarak kentleşme tehdidi altında kalmaktadır. Kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler kentlerde hızlı bir nüfus artışı yaşanmasına neden olmakta bu da kentlerin taşıma kapasitelerini zorlamaktadır. Kentlerin ihtiyaç duydukları topraklar, verimli tarım arazilerin kullanılması yoluyla karşılanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sırasında yaşadıkları problemlerin başında da bu durum gelmektedir (Kara, 2007, s. 4).

Motorlu araçlar, 20. yüzyılda yaygınlaşmış ve zamanla gündelik hayatın birer parçası haline gelmişlerdir. Motorlu araçların yaygınlaşmasıyla birlikte büyük kentlerde ulaşım kolaylaşmış, bir şehrin iki ucu adeta bütünleşmiştir. Bu şartlar altında yaşanan nüfus artışı, kentleşmeyi de farklı bir boyuta taşımıştır. İçerisinde birçok kentin yer aldığı bir saha üzerinde egemenliğin kurulmasının ardından ekonomik ve demografik büyümede artış yaşanmış bu noktada metropolitenleşme kavramı ortaya çıkmıştır (Turak, 2005, s. 11).

Gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış hızı ve kentleşme gelişmekte olan ülkelere göre çok daha kontrollü ve dengeli bir biçimde ilerlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin mücadele ettikleri kentleşmeden doğan problemlerin başında kaçak yapılar ve plansız yerleşim alanları gelmektedir. Bu bölgelerin kent alanları içine dâhil edilmesi ve bireylerin kullanımına sunulması için kentsel dönüşüm uygulamasına başvurulmaktadır. Bu kente kazandırılma süreci aynı zamanda büyük bir çabayı ve maddi kaynağı da gerektirmektedir (Keleş, 2006, s. 13).

1.2. PLANLAMA VE KENT PLANLAMASI KAVRAMI

Bir sistem içerisinde, hedeflenen noktalara ulaşılabilmesi için ileriye dönük olarak yapılan ve ortaya çıkabilecek problemlere karşı verilecek reaksiyonları

içerisinde barındıran faaliyetlerin bütünü planlama olarak adlandırılmaktadır(Suher, 1985, s. 6-7).

Kent planlaması ise kentlerin ekonomik ve sosyal alanda kat ettikleri ilerlemeler göz önünde bulundurularak kentteki fiziki yapılara yön verilen bir bilim alanıdır (Ateş, 1999, s. 8).

Kent planlaması, kentlerin fiziksel gelişmelerine ekonomik ve toplumsal gereksinimler göz önünde bulundurularak yön verildiği, ortaya çıkan problemlerin de önlenmesi için çalışıldığı bir bilim dalıdır. Kent planlaması kavramı başka yönleriyle ele alınırken planlama alanının ne kadar geniş bir kapsama sahip olduğu da bir kez daha ortaya konmaktadır. Kent planlaması hem bir metropolü hem normal boyutlardaki bir kent merkezini hem de daha küçük insan topluluklarının yaşadıkları alanlarla ilgilenmektedir (Akın, 2007, s. 35). Kentte yaşayan insanların mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için kentlerin fiziki görünümü kadar bir kentteki sosyal çevrenin de etkisi bulunmaktadır. Kentlerdeki yapıların, orada yaşayan insanlara ihtiyaç duydukları sosyal çevreyi sağlayabilmeleri gerekmektedir. Bu sosyal çevrenin sağlanması hususu da kent planlaması kavramı altında ele alınmaktadır. Sosyal çevre ihtiyacının karşılanması, öncelikli olarak bir araştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre ihtiyaçlar belirlenmeli ve bu ihtiyaçları giderecek esnek ve ileri görüşlü planlamalara başvurulmalıdır.

1.3. KENT PLANLAMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Kent planlamasının günümüzdeki halini alana kadar hangi aşamalardan geçtiği, nasıl bir tarihsel gelişim gösterdiği incelenmesi gereken önemli bir husustur.

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan kent yapılarının oluşumunda burjuvazi, ticaret ve bankacılık gibi unsurlar etkili olmuştur. Sanayileşmenin gelişmesi, sanayi kenti kavramının oluşumuna neden olmuştur. 1848 yılına dek kent planlaması kavramının özellikle sosyalist akımların etkisi altında gelişim gösterdiği görülmektedir. Burjuvazi, 1850 sonrasında söz konusu sosyalist akımlara dur demek istemiş, kentsel problemlerin önüne geçilmesi adına çeşitli çalışmalarda bulunma başlamıştır. Bu çalışmalardan sonra kent planlamasının iki farklı yönde gelişim gösterdiği söylenebilir. Bunlardan ilki İngiltere’de ortaya çıkan sağlık yasaları ile paralel olarak kent alanlarını sağlıklı birer mekâna dönüştürmeyi hedefleyen

yaklaşım, diğeri ise Paris'te o sıralarda uygulanmakta olan modernleşmek adına yıkıcı birtakım eğilimleri olan yaklaşımdır. 1890 tarihinden itibaren 'güzel kent', 'bahçe kent', 'tarihi çevreye duyarlı kent' gibi yaklaşımların geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. 1910'dan itibaren de 'pratik kent', 'etkin kent' kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. 1933'te CIAM tarafından hazırlanan Atina şartı, kent planlaması alanında büyük bir gelişme yaşanmasını sağlamıştır. Atina şartı, kentlerin kişilerin değil kamunun çıkarına paralel bir biçimde şekillenmesi gerektiğini belirtmektedir. Kentler, bireylerin hayatlarının sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmek için gerekli ortamı sağlamalıdır. Kentlerin sosyal ekonomik ve politik yönlerin bir bütün halinde planlanırken kentteki oturma, dinlenme ve çalışma alanları tek tek ayrı olarak bir planlamaya tabi tutulmuşlardır (Tekeli, 2001, s. 17-19).

1.4. KENT PLANLAMA KURAMLARI

Kent planlaması ile ilgili kuramlar içeriği açısından sahip olduğu zenginlik ile dikkat çekmektedir. Kent planlaması kuramlarındaki bu çeşitliliğin en önemli nedeni, kentlerin oluşum şekillerinin gösterdikleri farklılıklardır. Zaman içerisinde toplumsal alandaki gereksinimlerin farklılaşması da kuramlarda farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ersoy, 2007, s. 115).

Kent Planlaması ile ilgili kuramları birbirlerinden ayıran temel unsur, oluşturuldukları dönemdir. Her bir kuram, doğdukları dönemin kentsel ihtiyaçlarına ve özelliklerine uygun önerileri ortaya koymuştur. Kuramlar arasında en son tartışılan kuram olan stratejik mekânsal planlama yaklaşımı, refah devleti anlayışının Avrupa kıtasında egemen olmaya başladığı 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Stratejik mekânsal planlama yaklaşımı, kentsel alanlarda rekabetçi anlayışı ön plana çıkarmış ve yerel bölgelerin de ihtiyaçları üzerinde durmuştur (Kaya N., 2002, s.43). Yerel yönetimler, küreselleşmenin de etkisiyle birlikte hizmetin topluma sunumunda rekabetçi bir ortamın gerekliliğini savunmaktadır.

1.4.1. Klasik Planlama Kuramı

Klasik yaklaşım kentin fiziksel gelişimi ile ilgilenmekte ve hangi gelişimin o kentte yaşayan insanlar açısından daha sağlıklı sonuçlar vereceğini ele almaktadır. Klasik planlama kuramında planlamanın üç aşamada gerçekleştirilmesi öngörülmektedir: 'kentin nerede yer alacağı, buna ilişkin etütlerin ve araştırmaların

yapılması', 'planı hazırlama' ve 'planı uygulama'. Etüt ve araştırmaların yapıldığı aşamada daha çok sayısal birtakım veriler ön plana çıkmaktadır. Burada nüfus, ulaşım ve istihdam gibi unsurlar göz önünde bulundurularak nicel birtakım belirtiler ışığında kent için planlama yapılmaktadır. Sosyoekonomik verilerden fazla yararlanılmayan klasik planlama yaklaşımında kentin gelecekteki fiziksel tasarımı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Kaya N. , 2002, s. 71).

Klasik planlama yaklaşımının sahip olduğu özelliklere ilişkin bazı eleştirilerin olduğu görölmektedir. Bu eleştiriler, bu yaklaşıma göre oluşturulan kentlerin durağan bir görünüme sahip olacağı konusunda toplanmaktadır. Eleştirilerde kentin yalnızca fiziksel değişimi ele alınmakta, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik sonuçlar değerlendirilmemektedir. Klasik planlama yaklaşımıyla oluşturulmuş planlamalar, kent için alternatif önerilerin ortaya çıkmasına fırsat vermemektedir. Bu durum, planlamayı yapan kişinin yeterince özgür bir biçimde hareket etmesini de engeller niteliktedir. Planlamayı yapan kişinin yalnızca teknik bir görevli olarak görölmesi ve sahip olduğu siyasal, sosyal yönlerin göz ardı edilmesi de planlamaya getirilen eleştiriler arasında yer almaktadır (Keleş, 1998, s. 101)

1.4.2. Geniş Kapsamlı Kent Planlaması Kuramı

Geniş kapsamlı plan, bir yerel yönetim birimince hazırlanan ve o yerin fiziksel anlamda gelişimine ilişkin alınacak kararlarda rehber niteliği taşıyan resmi belgedir (Ersoy, 2007, s. 116). Kent yöneticileri, bu belge aracılığıyla kentlerinin gelecek 30 yıl içerisinde nasıl bir gelişim kat edeceğini izlemektedirler. Kapsamlı planlama kuramının en belirgin özellikleri, kapsamlı olması, uzun ömürlü olması, kararların kamu yararı ilkesi gözetilerek alınması ve sorunların bütüncül bir biçimde değerlendirilmesidir. Kapsamlı planlama kuramı, ABD'de ortaya çıkmıştır.

Geniş kapsamlı planlama kuramında plan yalnızca bir sahanın kullanımı şeklinde görölmemektedir. Kentin sahip olduğu ekonomik, politik ve sosyal yönler de planlama kuramı kapsamında ele alınmaktadır. Kuramın geniş kapsamlı olma özelliği, çeşitli disiplinlerle gelişmiş ilişkilere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kentler yalnızca coğrafi anlamda kendi sınırları içerisinde değil etkileşim kurduğu farklı alanlarla birlikte değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu özellik, klasik yaklaşımdan farklı olması itibariyle dikkat çekmektedir (Kaplan, 1993, s. 45).

1929 yılında yaşanan ekonomik buhran, devletleri de yürüttükleri hizmetlerde toplumun güvenini sağlamaya yönelik bir eşgüdüm sağlamaya yöneltmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren kapsamlı planlama yaklaşımının rasyonellik özelliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Kapsamlı planlama yaklaşımı, toplumun bütün değerlerini dikkate alarak planlama faaliyetlerini gerçekleştirmeyi temel amaç olarak belirlemiştir (Sınmaz, 2013, s. 77).

Kapsamlı planlama kuramının sahip olduğu başlıca özellikler, şu şekilde sıralanabilir:

- Bu yaklaşımda planlılar, planlamayı yalnızca toprak kullanım alanı olarak görmemekte kentlere sahip oldukları fiziksel özelliklerin dışında çeşitli anlamlar yüklemektedirler. Bu bağlamda kentlerin ekonomik, sosyal ve toplumsal yönleri de göz önünde bulundurularak kentsel gelişme ile ilgili politikaların oluşturulması gerekmektedir (Friedmann, 1987, s. 91).

- Geniş kapsamlı planlama anlayışıyla beraber kentler coğrafi sınırlarının dışına çıkmış çevresiyle, etkileşim kurduğu alanlarla birlikte değerlendirilir hale gelmişlerdir. Kentlerin gelişim süreci içerisinde çevresindeki kentler ve insan toplulukları ile birlikte analiz edilmesi, klasik imar planı anlayışından çıktığının bir göstergesidir (Firidin, 2004, s. 44-45).

- Planlardaki bir diğer önemli nokta, eşgüdümün tek elden gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu durumun en önemli sonucu özelleşmenin ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle geniş kapsamlı modele birçok eleştiri getirilmiştir (Keleş, 1998, s. 102).

Kapsamlı planlama kuramının etkinliğinin tespit edilmesinde, bu kuramın sahip olduğu işlevlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu işlevler şu şekilde sıralanabilir (Ersoy, 2007, s. 129):

- Kentlerde belirli konularda ve problemlere odaklı bir biçimde düzenleyici nazım planları oluşturulması,

- Sektörel planlarda geliştirilen önerilerin nazım planla olan uyumunun geliştirilmesi,

- Kamu yararını sağlamak amacıyla sektörel planlarda geliştirilen öneriler arasında uyum ve eşgüdümü sağlamak.

Bu temel özellikleri barındıran kapsamlı kent planlaması kuramı hakkında birçok eleştiride bulunulmuştur:

- Söz konusu kuram ile ilgili olarak ilk eleştiri, kamu yararı ilkesi etrafından gerçekleşmiştir. Kamu yararı ilkesi, toplumun tüm amaçlarına hizmet edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat geniş kapsamlı planlamada değişmez bir kamu yararı prensibinin benimsendiği söylenemez. Bunun bir sonucu olarak çoğulcu ve bütünlük yapıdaki sistemlerle karşılaşıldıkça kamu yararının belirlenmesi de daha güç hale gelmektedir (Friedmann, 1987, s. 94).

-Kent planlaması yapılırken, kentsel topluluklar açısından bazı amaçların belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaç belirlemeleri yapılırken toplumsal değerler de göz önünde bulundurulmalı, bu değerleri ihlal edecek düzenlemelerden uzak durulmalıdır. Kapsamlı planlama yaklaşımına göre amaçların belirlenmesi kolaylıkla yapılabilecek bir işittir. Fakat bir kentte yaşayan insan sayısının fazla olması, amaçların belirlenmesini de zorlaştırabilmektedir. Bireylerin hedefleri, kendi değerlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla kent planlayıcılar da planlamanın amaçlarını belirlerken kendi görüşlerini de ortaya koyabilmekte, kendi değerlerinin etkisi altında kalarak hareket edebilmektedirler (Ersoy, 2007, s. 47).

- Kapsamlı kurama yönelik getirilen bir diğer eleştiri, planlama-politika ilişkileri üzerinedir. Bu eleştiri, planlamanın yalnızca teknik bir mesele olarak görülmesine yöneliktir. Planlamanın yürürlükte olmasını sağlayan ve denetim yapmakla görevli kişiler siyasal sistemin birer unsuru olan bürokratlardır. Bu planı hazırlayan kişiler ile politikacılar arasında güçlü bir eşgüdümün sağlanması gerekmektedir. Siyasal organların görüşleri alınmadan, toplumun değerleri göz ardı edilerek yapılacak planlama faaliyetlerinin başarıya ulaşmaları mümkün değildir. Kapsamlı planların gerçekçi bir yapıda olmalarının en önemli nedeni, planın uygulanacağı toplumun değerlerine göre şekillenmesidir. Politikacılar ile planlamayı yapan kişiler arasındaki sağlıklı iletişim biçimi, toplumun değerlerinin göz ardı edilmesi problemini de ortadan kaldıracaktır (Sılaydın, 2005, s. 637).

- Kapsamlı planlama kuramına göre kent planlarının gerektirdiği bilgilerin tamamı, kolay bir biçimde masrafsız olarak elde edilebilecektir. Bu aşamada bilgi ve haber toplamaya, etüt ve araştırmalarda bulunmaya özen gösterilmemektedir. Bunun

bir sonucu olarak çalışmanın sonuçları, rasyonel olmaktan uzak bir nitelik taşımaktadır (Firidin, 2004, s. 45).

- Kapsamlı planlama yaklaşımına ilişkin beşinci ve son eleştiri, bu kuramın uzun erimli olmasına yöneliktir. Planlamayı yapan kişiler tarafından geleceğe ilişkin yapılan tahminler, kapsamlı planların başarısı üzerinde de direkt olarak etkili olmaktadır. Geleceğe ilişkin tahminlerde süre ne kadar uzarsa tahminlerdeki yanılma payı da o derecede artış göstermektedir. Uzun süreç içerisinde toplumsal gelişimin ve değişimin artması, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunma imkânını azaltmaktadır. Bu sebeple bazı planlayıcılar, uzun süreli planlamalar yerine kısa süreli planlamalar yapılması gerektiğini belirtmektedir (Keleş, 1998, s. 104).

Melih Ersoy, Rouse, Chandler ve Aranson tarafından kapsamlı akılcı planlama kuramının değerlendirilmesini şu şekilde aktarmaktadır: Bu kuramın geçmişine bakıldığında yüzyıla yakın bir zaman diliminin olduğu görülmektedir. Bu kuramın hem kurumsal içeriğinde hem de uygulamasında bu süreç içerisinde önemli değişiklikler ve yenilikler yaşanmıştır. İlerleyen süreçte de bu değişikliklerin ve yeniliklerin devam edeceği söylenebilir. Kapsamlı planlama anlayışında yaşanan değişiklikler ile ilgili olarak Rouse, Chandler ve Aranson çeşitli öngörülerde bulunmuşlardır. Söz konusu yazarlar, son dönemlerde ABD’de farklı kentlerde uygulamaya koyulan geniş kapsamlı planlama yaklaşımlarında dikkat çekmekte olan yeni yöntemleri incelemiş ve bu değişikliklerin yakın bir zamanda farklı şehirlerde de yaşanabileceğini belirtmişlerdir. Yazarlara göre diğer kentlerde de ortaya çıkabilecek bu özellikler şu şekilde ifade edilebilir (Ersoy, 2007, s. 161):

1. Ortak değerlerce yönlendirilme,
2. İşbirliği-katılımcı yöntem,
3. Tematik bir yaklaşım,
4. Süreç ile sonuçların birleştirilmesi,
5. Yer aldığı bölge ile beraber bir değerlendirmeye tabi tutma,
6. Yeni sunum biçimleri.

Kapsamlı planlama kuramı günümüzde de önemini koruyan bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır.

1.4.3. oğulcu ve Savunmacı Planlama Kuramı

Bir kent içerisinde farklı sınıfsal yapılardan birçok insanın olması bütün bu farklı toplulukların göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Her grup, farklı ihtiyaçlara sahiptir. Özellikle yoksul ve yönetimde söz sahibi olamayan toplulukların da ihtiyaçlarının karşılanması, sağlıklı bir toplumsal yapı ve kent için mutlak bir gereklilik olarak ön plana çıkmaktadır. 1960-70'li yıllarda ABD'de çoğulcu ve savunucu planlama kuramı geliştirilmiştir (şengül, 2002, s. 11). oğulcu ve savunmacı planlama kuramının sahip olduğu başlıca özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Toplum içerisindeki farklı gruplar için alternatifler üretilmekte, konuyla ilgili olarak halk bilgilendirilmektedir.

- Kamu görevi olarak yapılan plan ile diğer grupların yaptıkları planlar arasında bir rekabet oluşturularak kalitenin artırılması sağlanmaktadır.

- Kamu görevi olarak hazırlanan planları beğenmeyen ve bu planları eleştirenler aynı zamanda daha iyi bir planlamayı sunma gibi bir yükümlülük altına girerler. Bu kuramın kurucusu aynı zamanda bir avukat olan Davidoff (1965)'tur.

Davidoff, oğulcu ve savunmacı planlamayı, "kent planlamacılarının pazarlık gücü olmayan bireyleri ve grupları da temsilci olarak planlama sürecine dâhil etmeleri ve onlar adına pazarlık yapmaları" şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle savunmacı planlama anlayışı, çoğulculuk anlayışının egemen olduğu bir toplumsal yapı içerisinde kentteki yoksul kesim ile güçsüz ve korumasız kişilerin çıkarlarının savunulması ve bunların da planlama sürecine araçlar vasıtasıyla da olsa dâhil edilmesidir (Ersoy, 2007, s. 197).

Davidoff'un liderliğinde geliştirilen bu kurama da tıpkı diğer kuramda olduğu gibi çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. Bu eleştiriler şu şekilde özetlenebilir: (Ersoy, 2007, s. 208).

- Kamu yararı unsurunun planlayıcılar tarafından göz ardı edildiği ve planlama stratejilerinin belirsiz olduğuna ilişkin eleştirilerde bulunulmuştur.

- Kentteki bireyler kırsal alandaki insanlara kıyasla teknik bilgi ve siyasi güç bakımından daha avantajlı konumda olabilmektedir. Bu durum da fırsat eşitliğinin olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

- Toplumsal tutarsızlık ve istikrarsızlık gibi problemlerle karşı karşıya kalılabilmektedir.

- Çoğulcu planlama yaklaşımında hâkim olan siyasal ve ekonomik gücün belli merkezlerde yoğunlaşmasına ilişkin düşünce, halkın yönetime ve yöneticilere yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Bu yaklaşımın çıkış noktasını, toplumdaki güçsüz sınıfların gereksinimlerini karşılama düşüncesi oluşturmaktadır. Yine çıkış noktasında Amerikan toplumundaki çoğulcu ve parçalanmış toplumsal yapıdan esinlenilmiştir. Toplum içerisindeki her bir kesimin kendi çıkarlarını göz önünde bulundurması, kamu yararı ilkesinin uygulanmasını da güçleştirmektedir (Keleş, 1998, s. 157).

Davidoff tarafından ortaya konulan bu model, toplum içerisindeki güçlü ve güçsüz bütün kesimlerin ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşımın toplum içerisinde bütün kesimlere eşit mesafede durduğu söylenebilir. Bütün bu eleştirilere rağmen savunmacı planlama, klasik planlama yaklaşımına yönelik yapılan eleştirilerde ortaya konan sorunları da çözmeye ilişkin gayret göstermiştir. Kentler yalnızca fiziksel bir mekân olarak görülmekten vazgeçilmiş planlama çalışmalarında objektif davranılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda toplum içerisindeki güçsüz kimseler de bu planlama faaliyetlerine dahil edilmek istenmiştir (Ersoy, 2007, s. 227).

Kapsamlı planlamaya getirilen eleştiriler içerisinde en önemlisi, liberal görüş olarak ortaya Charles Edward Lindblom tarafından getirilen eleştiriler neticesinde adım adım (aşamalı) planlama kuramı gelmektedir.

1.4.4. Adım Adım Planlama Kuramı

Adım adım planlama kuramı, Lindblom tarafından 1950'li yılların ikinci yarısında geliştirilmiştir. Lindblom'un bu kuramı, kapsamlı planlamayı yoğun bir biçimde eleştirmiştir. Bu eleştirilerin odak noktasını kapsamlı planlamanın uzlaşmaya açık olmaması oluşturmaktadır. Uzlaşmaya açık olmayan kapsamlı

planlamada, tartişilmasında hiçbir fayda bulunmayan bazı konular uzun uzun tartişilmiş ve gereksiz birtakim veriler elde edilmiştir. Yapılması gereken şey, kurumsallığın çerçevesinin dışına çıkılarak piyasa sisteminden yararlanarak atılan her bir adıma uygun yeni bir tavır geliştirmektir. Lindblom'a göre bu da aşamalı ya da adım adım ilerlemenin esas alınmasıyla birlikte gerçekteşebilecektir (Sılaydın, 2005, s. 638).

Lindblom'un kuramının önemsenmesinde, gelişmiş ülkelerde kapsamlı planlama yaklaşımının ön plana çıktığı mekânsal planlama deneyiminin yol açtığı olumsuzluklar da etkili olmuştur. Linblom'a göre kapsamlı planlamanın uygulanması mümkün değildir. Büyük ve kapsamlı planlama faaliyetleri yerine eldeki mevcut imkânlar değerlendirilerek adım adım aşamalı bir biçimde planlama anlayışının hâkim kılınması gerekmektedir. Planlayıcıların da elde edilmesi istenen sonuçlardan çok eldeki imkânlara odaklanmaları gerekmektedir.

Kapsamlı planlamanın en güçlü olduğu bir dönemde, Lindblom'un ortaya attığı, adım adım ya da diğer adıyla aşamalı planlama dıştan bir müdahale olmaksızın piyasanın kendini düzenlemesi gibi, değişik çıkar grupları arasında, düzenlemenin de arada merkezi bir otoritenin arabulucuğu olmaksızın birbirine adım adım yaklaşmalarla çözülebileceğini ileri sürmektedir (Ersoy, 2007, s. 178).

Tıpkı bu yaklaşım gibi stratejik mekânsal planlama yaklaşımı da kapsamlı planlama yaklaşımına yönelik ciddi eleştirileri bulunan önemli bir kuramdır. Stratejik mekânsal planlama kuramı, yakın bir zamanda ortaya çıkmıştır.

1.4.5. Stratejik Mekânsal Planlama Yaklaşımı

Geleneksel planlama yaklaşımlarının kentteki önemli sorunları çözüme kavuşturaktan uzak olduğunun görölmesiyle birlikte stratejik planlama yaklaşımı tartişilmaya başlanmıştır. Bu planlama yönteminin kökeni, 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Refah devleti anlayışının Avrupa'da hâkim olmaya başlamasıyla birlikte stratejik mekânsal planlama anlayışından yararlanılmaya başlanmıştır (Ersoy, 2007, s. 234).

Bu yaklaşımda rekabet kavramı büyük bir öneme sahiptir. Buna göre kentsel bölgenin her alanında rekabetin sağlanması amaçlanmıştır. Bu rekabetçi anlayış, yerel birtakim gereksinimlerin göz ardı edileceği anlamına gelmemektedir. Bu

gereksinimlerin göz ardı edilmesi durumunda kentlerdeki hayat standardı ve yaşam kalitesinde ciddi bir düşüş yaşanacaktır. Küreselleşmenin de etkisiyle birlikte yerel yönetim birimleri tarafından sunulan hizmetlerde de rekabetçi ortam desteklenmektedir (Özdemir, 2003, s. 33).

Uygulanmak istenen rekabetçilik ve birtakım çevre politikaları yalnızca coğrafi anlamda kent sınırları ile kısıtlanmamakta bölgesel ve uluslararası çapta da etkinliğini sürdürmektedir. Bu süreçte hem yerel hem bölgesel hem de uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Stratejik mekânsal planlama anlayışının gelişimini sağlayan iki ana gelişmenin olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerden ilki, küresel ekonomik düzenin bileşenlerinin mekânlara da etki etmesi; diğeri ise postmodernist düşünce biçiminin planlama alanına süzülmesidir. Stratejik mekânsal planlamanın gelişimini halen sürdürdüğü ve kapsamlı planlama kuramlarının yerini almak için çabaladığı söylenebilir (Sılaydın, 2005, s. 631).

1.5. KENTSEL PLANLAMA ÇEŞİTLERİ

Günümüzde kent planlaması mevzuatı birçok kurum ve kuruluşun yetki alanına girmektedir. Bu konudaki temel mevzuat, 3194 sayılı İmar Kanunu'dur. 3194 sayılı Yasa'da ve ilgili yönetmeliklerde fiziki plan kademelenmesi ile bu planların yapım ve onaylanması ile ilgili olarak birçok yetki kuralı ve yükümlülük düzenlenmiştir (Ersoy, 2007, s. 42).

İmar Kanunu'nun "İmar Planları İle İlgili Esaslar Planlama Kademeleri" başlıklı 6.maddesine bakıldığında "*Planlar, kapsadıkları alan ve amaçları açısından; "Bölge Planları" imar planları ise, "Nâzım İmar Planları" ve "Uygulama İmar Planları" olarak hazırlanır*" hükmünün yer aldığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle mekânsal planlar, aşağıdaki kavramlar açıkça kullanılmamakla beraber, iki esas başlık altında tanımlanmıştır: Üst Ölçekli Planlar (Bölge Planı) ve Alt Ölçekli Planlar (İmar Planları) (Ersoy, 2006, s. 217).

İmar Planlarına bakıldığında onların da kendi içlerinde Nazım ve Uygulama İmar planları şeklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Kanun'un "Tanımlar" başlıklı 5. Maddesinde bahsedilen bir başka plan türü de Çevre Düzeni Planı'dır. Bu plan türü hem tanımdaki içerik hem de "imar planları" tanımı içinde yer almadığı için, yine üst ölçekli bir plan türü olarak görülmelidir. İmar Kanunu'ndaki maddeler ele alındığında sistematik bir biçimde tanımlamalara yer verilmesine karşın üç esas plan kademesinden söz edilebilir. Bu plan kademeleri: (Ersoy, 2006, s.2018).

- Bölge Planları,
- Çevre Düzeni Planları
- İmar Planlarıdır.

1.5.1. Bölge Planları

Bölge planları, yasal plan kademelenmesinin ilk aşamasıdır. Türkiye'deki bölge planlarının geçmişi incelendiğinde 60'lı yıllara kadar uzanan bir tarihi geçmişin olduğu görülmektedir (Keleş, 2006, s. 71). 1957 yılında İmar ve İskân Bakanlığına bölge planı hazırlama görevi verilmiştir.1984'den sonra Bayındırlık ve İskân Bakanlığının bölgesel kalkınmaya bağlı görevleri kaldırılmıştır. 1985'de ki 3194 sayılı İmar Kanunu ile plan yapma yetkisi DPT ye verildi. 2011 yılında Kalkınma Bakanlığının kurulmasıyla bakanlığın içindeki Devlet Planlama Örgütü'nün görevi ise kısa ve uzun süreli bölge planı hazırlamaktı. GAP'ın hayata geçirilmesi için Türkiye'de ilk kez bölgesel bir kalkınma yönetimi olan GAP Yönetimi Başkanlığı kurulmuştur. GAP Bölge Yönetimi dışında Kalkınma Bakanlığı'na bağlı olarak Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Yönetimi, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma Yönetimi ve Konya Projesi Bölge Kalkınma Yönetimi kurulmuştur (Keleş, 2014, s. 204). Bu zamana kadar hazırlanmış bölge planları ise şu şekildedir; ilk olarak Doğu Marmara Bölgesi Planı hazırlanmıştır. Bu planın ardından sırasıyla Zonguldak Projesi, Çukurova projesi, Keban Projesi, Antalya Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı ve Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi, Konya

Projesi planlanmıştır. Söz konusu projeler gerekli kanuni düzenlemeler bulunmadığı için planlamaların hayata geçirilmesi sağlanamamıştır (Keleş, 2006, s. 71).

1994 yılında yürürlüğe giren 540 Sayılı “Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” de DPT’nin görevleri düzenlenmiştir. Bu Kararnameye göre bölge planlarının hazırlanması da DPT’nin görevleri arasında yer almaktadır. Fakat “Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü”nün görevlerinin açıklandığı 14.Madde’de Müdürlüğe, “*il ve ilçe bazında araştırma ve planlama çalışmaları yapmak, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bu konularda yapacakları çalışmaların Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarla tutarlılığını sağlamak, yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla projeler geliştirmek ve bu konularda yapılacak çalışmaları koordine etmek, kalkınma ajanslarının genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek, yerel istihdamın ve girişimciliğin geliştirilmesi çerçevesinde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin, esnaf ve sanatkârların ve kırsal kesimin sorunlarına yönelik politikalar geliştirmek, kurumsal ve hukuki düzenlemeler ile ilgili görüş vermek, uygulamayı yönlendirmek, kalkınmada öncelikli yöreleri ve ihtiyaçlarını tespit etmek, bu yörelerin özelliklerini dikkate alarak daha hızlı bir gelişme sağlanması amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, bölgesel kalkınma projeleri ile ilgili koordinasyonu sağlamak ve görev alanına giren konularda görüş vermek ve uluslararası kuruluşlarla temas ve müzakerelere iştirak etmek*” gibi görevler verilmiştir. Yine de bu görevler arasında açık bir biçimde “bölge planı” ifadesine yer verilmediği görülmektedir. Türkiye’de yürürlükteki mekânsal planlama mekanizması içerisinde, tüm ülke genelinde uygulanacak bir plan ve yaklaşım bulunmamaktadır. Ayrıca Bölge Planları ile ilgili mevzuatta yer alana ifadeler de son derece belirsiz ve muğlaktır (Ersoy, 2006, s. 217- 218).

Metropolitan Alan Planları

Esas olarak planlar kademelenmesinde, bölge planlarının ardında yer alması gerekmektedir. Metropolitan Alan Planları, 3194 sayılı İmar Yasası’nın “Tanımlar” ve “Planlama Kademeleri” başlıkları içerisinde yer almamaktadır. Ancak ilgili

Kanun'un 9. Maddesinde Metropoliten Alan Planlarının isminin geçtiği görülmektedir (Ersoy, 2006, s. 218- 219).

Metropoliten alan, “yoğunluğu yüksek seviyelerde olan büyük bir merkez ve onun çevresinde yer alan ve merkezle kuvvetli bağlara sahip olan daha küçük boyuttaki yerleşim alanlarının oluşturduğu, gelişmiş bir toplumsal alan” şeklinde tanımlanabilir. Metropoliten alan bazen Büyükşehir belediye sınırları ile paralellik gösterirken bazen de bu sınırları aşan bir nitelik taşımaktadır. Metropoliten alanın bu tanımı göz önünde bulundurulduğunda yöresel olmaktan çok işlevsel özelliği ön plana çıkan alanlar için de bu tanımlama ölçeğinden faydalanılabileceği söylenebilir.

Büyükşehirlerde ve metropollerde kent ölçeğinde yapılacak planlamaların ilk aşamasını, metropoliten alanın bütünü için hazırlanacak olan bir Metropoliten Alan Planı oluşturmalıdır. Bu planın elde edilen veriler ışığında hazırlanan bir ana şema niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu ana şemada söz konusu metropolün ekonomik, demografik, sosyal ve mekânsal gelişim esasları yer almaktadır. Metropoliten Alan Planı ile düzenlenen başlıca konular, metropoliten alanın gelecekte üstleneceği ekonomik rol, metropoliten alanda yaşayacak toplam nüfus ve bu nüfusun iş kollarına göre dağılımı, mekânsal büyüklük ve gelişme yönlerinin belirlenmesi şeklinde sıralanabilir. Alt ölçekte yer alan planlar, farklı soyutlama düzeyleri esas alınarak Metropoliten Alan Planı ile belirlenen nüfus, istihdam ve mekânsal yerleşim büyüklükleri kapsamında hazırlanmaktadır. Alt ölçeklerde hazırlanan planlara göre geri besleme yöntemi ile bir üst ölçekteki planda değişiklik yapılması her zaman mümkündür. Fakat yapılacak bu değişikliklerin mekânsal gelişim ve nüfus büyüklüğü gibi konularda olmaması gerekmektedir. Her ne kadar Metropoliten Alan Planları 3194 sayılı İmar Yasası'nın plan tanım ve kademelenmesi kapsamında yer almasa bile İmar Kanununun 9. Maddesinde, “*Bakanlık gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, birden fazla belediyeyi ilgilendiren Metropoliten Alan Planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını*

veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir” hükmü yer almaktadır (Ersoy, 2006, s. 217- 218).

Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik'te 2001 yılında yapılan değişiklikle Metropoliten Alan Planları ismi belirtilmeden, ilgili bakanlığın eşgüdümünde yapılacak Çevre Düzeni Planlarının içeriği bu planları da kapsayacak biçimde tanımlanmıştır. Buna göre, *“Çevre düzeni planının sınırlarının, yönetsel mekânsal ve işlevsel bütünlük arz eden bir veya birden fazla il sınırları bütününe veya bir kısmını kapsayacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Planlar, ilgili kurum ve kuruluşlarla ve plan kapsamındaki ilgili idarelerle işbirliği sağlanarak Bakanlıkça yapılır veya yaptırılır... Kentsel gelişme alanı ihtiyacının büyükşehir belediye sınırları ve mücavir alan sınırları dışında karşılanma gereği halinde, kent bütününe, kentsel gelişme alanını ve bu alanlarla bütünlük gösteren alanları kapsayan çevre düzeni planları, Bakanlığın koordinasyonu altında, ilgili büyükşehir belediyesi ve valilikçe ortaklaşa yapılır.”* hükmü bulunmaktadır. Sonuç olarak metropoliten alan planlarının, kentlerin gelişimine ilişkin stratejilerin oluşturulduğu ve planlamaların yapıldığı belgeler olduğu söylenebilir. Bu planlarla alınan kararlar, sonrasında yapılacak bütün alt ölçek planlarında da esas alınmalıdır. Bu bakımdan alınan kararların çok büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Çeşitli Kanuni düzenlemeler incelendiğine “Metropoliten Alan Planları” adıyla herhangi bir planlama kademesinden söz edilmediği görülmektedir. Son dönemde bu amaçla yapılan yeni yasal düzenlemeler, bu plan türünün öneminin azalmasına yol açmıştır. Fakat yine de gerekli görülmesi halinde başvurulabilecek ve birden çok ili kapsayan bir alt bölge planı olarak metropoliten alan planlarının korunması gerekmektedir. Ancak, yürürlükteki mevzuat buna imkân tanımamaktadır. Ayrıca Bölge Planları dışında kalan üst ölçekli planların tamamının herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan Çevre Düzeni Planı şeklinde isimlendirilmesi de yeni birtakım tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (Ersoy, 2006, s. 219- 220).

1.5.2. Çevre Düzeni Planları

Mevzuatta yer alan plan kademelenmesi bağlamında incelendiğinde Bölge Planlarının ardından ikinci kademede çevre düzeni planlarının yer aldığı görülmektedir. İmar Kanunu'nun 5. Maddesi uyarınca Çevre Düzeni Planı, "*ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır*" şeklinde tanımlanabilir (Ersoy, 2006, s. 221- 222).

1985 yılında yürürlüğe giren İmar Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı bu maddesinde yer alan Çevre Düzeni Planlarının kapsamı, içeriği, ölçeği, yapım ve onamasına ilişkin kanunun başka hiçbir maddesinde bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat Bölge Planlarının başarısızlığı zamanla imar planları üzerinde üst ölçekteki planların önemini artırmış bu da Çevre Düzeni Planları'nın uzun yıllar İller Bankası'nın hazırladığı "İmar Planlarının Düzenlenmesi ile ilgili Teknik Şartlaşmada tanımlanan içerik ve kapsamla Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından yapılmasına neden olmuştur. Bakanlık, 1985 yılında yürürlüğe giren Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik'te, 2001 yılında kapsamlı bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemenin yapılmasında Marmara Depreminin de önemli bir etkisi bulunmaktadır (Ersoy, 2006, s. 221- 222).

Yapılan düzenleme ile birlikte Çevre Düzeni Planları ile ilgili olarak ayrıntılı birçok hükme yer verilmiştir. Bu hükümlerde Çevre Düzeni Planlarının tanımına, içeriğine ve onama sürecine ilişkin birçok düzenleme yer almaktadır. Bu bağlamda "*Çevre Düzeni Planı, konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekânsal ve işlevsel bütünlük gösteren sınırlar içinde, varsa bölge planı kararlarına uygun olarak yapılan, idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen, 1/ 25 000, 1/50 000, 1/100 000 veya 1/200 000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve raporuyla bir bütün olan plandır*". Yine aynı Yönetmeliğin 5. Maddesinde bu plan türüyle ilgili çok daha ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu maddede, "*Çevre düzeni*

planları, varsa bölge planı esas alınarak yapılır” hükmü yer almaktadır (Ersoy, 2006, s. 221- 222).

Yapılan yeni birtakım yasal düzenlemeler neticesinde 5449 sayılı Kalkınma Ajansları ile ilgili Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun 5.Maddesi Ajanslara, “*Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak*” şeklinde bir görev yüklemektedir. Madde metninde belirtilen desteğin hangi ölçekteki planları kapsadığı ve ajansların nasıl bir işlev üstleneceği hususu ise belirsizliğini korumaktadır. İkinci kademedeki bulunan çevre düzeni planlarının bölge planlarına uyumlu bir biçimde bölge, havza ve il düzeyinde yapılan planlar şeklinde tanımlanması isabetli olacaktır. Buna göre, Çevre Bakanlığı bölge ve havza bazında 1/50 000, 1/100 000 ölçekli çevre düzeni plânları yapmakla görevlendirilmiştir. İl Özel İdareleri ve büyükşehirler ya da il belediyeleri ise birlikte il bütünü kapsayan – ölçeği açık olmayan- ancak yine üst ölçekte hazırlanması anlamlı olan İl Çevre Düzeni Planlarını yapmakla görevlidir. Bu kademedeki İmar Kanunu’nun 9. Maddesinin yürürlükte olmakla birlikte belediye sınırlarının genişletilmesi yolu izlenmekte böylece birden fazla belediyeyi ilgilendiren Metropolitan Alan Planları hazırlanmasına gerek kalmaması nedeniyle, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bir işlev yüklenmemiştir (Ersoy, 2006, s. 221- 222). Bayındırlık ve İskân Bakanlığının fikrine göre Çevre Bakanlığının vazife alanına giren Çevre Düzeni Planı imar planı olma niteliğinde değildir düşüncesindedir. Her iki bakanlık arasındaki bu hukuk mücadelesi 1999 yılından beri sürmektedir ve 2002 yılına kadar Çevre Düzeni Planı yapma ve onaylama yetkisi Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Çevre Bakanlığına bağlı Özel Çevre Koruma Kurumu ve GAP Kalkınma Yönetimi Başkanlığında 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı’na verilmiş iki yıl sonra 5302 sayılı İl Özel Yönetimler Yasasının çıkmasıyla il sınırlarındaki Çevre Düzeni Planı yapma yetkisi İl Özel Yönetimlere tanımak da onaylama yetkisini de İl Genel Meclislerine vermektedir (Keleş, 2015, s.182). 2011 yılında çıkan 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin 7. maddesi uyarınca Çevre Düzeni Planları’nı hazırlamak veya hazırlatmak, onaylamak, uygulanmasını sağlamak vazifesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yetki ve sorumluluğundadır (Şimşek, 2015, s.19).

1.5.3. İmar Planları

Türkiye’de günümüzde halen kullanılan İmar Mevzuatı kapsamında oluşturulan “Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik” te kentsel planlama ile ilgili çeşitli plan türleri tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 3. maddesinde söz konusu plan türleri için yapılan tanımlar şu şekildedir;

Nazım İmar Planı: “Onaylı halihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan, varsa bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak hazırlanan ve arazi parçalarının; genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini ve problemlerinin çözümü gibi hususları göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere 1/2000 veya 1/5000 ölçekte düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan ve raporu ile bir bütün olan plandır” (bkz. Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

Uygulama İmar Planı: Onaylı halihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olan ve nazım imar planına uygun olarak hazırlanan ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve 1/1000 ölçekte düzenlenen raporuyla bir bütün olan plandır (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

İmar planı yapma esaslarına ilişkin Yönetmelikteki plan kavramları ise şu şekildedir;

Revizyon Planı: Her tür ve ölçekteki planın ihtiyaca cevap vermediği veya uygulamasının mümkün olmadığı veya sorun yarattığı durumlar ile üst ölçek plan kararlarına uygunluğun sağlanması amacıyla planın tamamının veya plan ana kararlarını etkileyecek bir kısmının yenilenmesi sonucu elde edilen plandır (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

İlave Plan: Yürürlükte bulunan planın ihtiyaca cevap vermediği durumlarda, mevcut plana bitişik ve mevcut planın genel arazi kullanım kararları ile süreklilik, bütünlük ve uyum sağlayacak biçimde hazırlanan plandır (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

Mevzii İmar Planı: Mevcut planların yerleşmiş nüfusa yetersiz kalması veya yeni yerleşim alanlarının kullanıma açılması gereğinin ve sınırlarının ilgili idarece belirlenmesi halinde, bu Yönetmeliğin plan yapım kurallarına uyulmak üzere yapımı mümkün olan, yürürlükteki her tür ve ölçekteki plan sınırları dışında, planla bütünleşmeyen konumdaki, sosyal ve teknik altyapı ihtiyaçlarını kendi bünyesinde sağlayan, raporuyla bir bütün olan imar planıdır (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

Plan Değişikliği: Plan ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü, teknik ve sosyal donatı dengesini bozmayacak nitelikte, bilimsel, nesnel ve teknik gerekçelere dayanan, kamu yararının zorunlu kılması halinde yapılan plan düzenlemeleridir (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik).

Koruma İmar Planı: “Koruma amaçlı imar planı” kavramı genellikle, ülkemiz planlama kılıfında, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, doğal, tarihi, arkeolojik ve/veya kentsel sit alanı olarak tescil edilmiş alanlarının planlanması için kullanılmaktadır. Bunun yanında, tanım veya amaç bölümlerinde koruma hedefinin ön plana çıkarıldığı kimi yasal düzenlemeler veya planlar kapsamında; Milli Park Gelişme Planları ile Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Boğaziçi ya da kıyı alanlarında yürütülecek planlama çalışmalarından da söz edilebilir. Koruma planı veya koruma amaçlı imar planı, kavramsal açıdan ele alındığında, kent planlamasında yanlış sonuçlara sebep olabilecek bir yaklaşımı akla getirmektedir. Kent planlarını “koruma amaçlı” ve “koruma amaçlı olmayan” şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmak, uygulamada bazı planlamalar için koruma boyutunun göz ardı edilmesine neden olabilecektir. Fakat tüm planlama çalışmaları esas olarak bir koruma özelliğine sahiptirler. Planlamada hedef, sahip olunan kaynakların korunması ve kullanılmasında bir dengeyi sağlayabilmektir. Doğal değerler ile tarihsel ve kültürel mirasın korunarak daha da geliştirilmesi gibi bir hedefle hareket edilmelidir. Bunun

için de tüm planların koruma planı mantığı ile kurgulanmasını gerekmektedir (Kiper, 2005, s. 26).

Bu plan türlerinin tamamı birbirlerinden farklı planlama süreçlerini kapsamaktadır. Buna göre plan türlerinin farklı planlama süreçlerine ve hiyerarşiye sahip olduğu söylenebilir. Plan türlerinin ilgili Yönetmelik'te verilen tanımları incelendiğinde mevzii imar planlarının yürürlükteki her tür ve ölçekteki plan sınırlarının dışında yapılması gerektiği görülmektedir. Fakat İstanbul'da "5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ile plansız alan kalmadığı için uygulamaların tanımla pek bağdaşmadığı görülmektedir. Türkiye'deki uygulamalar esas alındığında genellikle çevre düzeni planı, nazım ve uygulama imar planları, revizyon planı ve ilave planlarının bir planlama hiyerarşisine sahip olduğu ve birbirlerini tamamlayan parçalar olduğu söylenebilir. Fakat mevzii imar planları ve bunun yanında bazı plan değişiklikleri, bir planlama hiyerarşisinin parçası olmaktan uzaktır. Bunların daha çok diğer plan türlerinden bağımsız olma özellikleri ile ön plana çıktıkları görülmektedir. Dolayısıyla uygulamadan hareketle, mevzii imar planları ile plan değişikliklerini belirli bir vizyon temelli üst ölçek plan kararlarından bağımsız şehir planlama kararları kapsamında ele almak gerekirken kentsel ölçekte hazırlanmakta olan plan hiyerarşisinin birbirini tamamlayan parçaları olan, çevre düzeni planları ile nazım imar planları ise bu kapsamın dışında tutulmalıdır. Planlama süreçleri açısından Türkiye'deki temel farklılık budur. Şehir Planlama süreçlerinin oluşumunda etkili olan farklılıklar, çalışmada yapılması hedeflenen analizlerin ortaya çıkarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.6.TÜRKİYE'DE KENT PLANLAMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye planlamasını planlı ve plansız dönem şeklinde ikiye ayırarak incelenmesinde fayda vardır.

1.6.1. Planlı Dönem Öncesi

Türkiye'deki kent planlamasının tarihi, Osmanlı dönemindeki kentlerin sanayi kenti olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum Türkiye'deki kent planlamasının batıdan farklı bir gelişim göstermesine neden olmaktadır. Batıda kent

planlaması, sanayi kentine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı'da ise durum farklıdır. Osmanlı dönemindeki kent planlamasının harita mühendisliği biçiminde gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle büyük şehirlerde yaşanan yangınlar ve diğer afetler, şehrin gördüğü zararın harita mühendisleri aracılığıyla ortadan kaldırılmasını amaçlamıştır (Tekeli, 2001, s. 20). Osmanlı dönemindeki ilk imar düzenlemesi, 1848 yılında çıkarılan Ebniye Nizamnamesi'dir. Bu nizamnameyi takiben 1882'de de Ebniye Kanunu çıkarılmıştır. Söz konusu Nizamnamede yalnızca yollar, yangın yerleri ve binalar ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Henüz imar planının hazırlanmasına ilişkin bir hukuki düzenlemeye bu dönemde rastlanmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş, kente yaklaşımda da farklı bir bakış açısının etkin olmasına yol açmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde kentlere, Osmanlı'dan daha farklı bir gözle bakıldığı söylenebilir. Alınan radikal bir kararla yeni devletin başkenti olarak Ankara ilan edilmiştir. Bahçe kent uygulamasına Ankara'nın imarında başvurulmuştur. Böyle bir uygulamaya başvurulmasında, İstanbul tarzı kentleşmeye verilen tepki etkili olmuştur. Ankara'daki kent planlaması 1930'lu yıllarda çıkartılan Belediye Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu, Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu, Belediyeler İstimlak Kanunu ve Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunlarıyla birlikte ülke genelindeki diğer şehirler açısından da zorunlu bir uygulamaya dönüşmüştür. Kentlerde inşa edilecek binalar, mimarların ve mühendislerin sorumluluğu altındadır. Bu bağlamda hızlı bir biçimde Mühendislik ve Mimarlık Kanunu hazırlanmıştır (Akın, 2007, s. 45).

1930 yıllarında tüm belediyelere imar planı yapma zorunluluğu 1580 sayılı Kanunla getirilmiştir. Aynı zamanlarda 1593 sayılı Kanun olan Umumi Hıfzısıhha Kanunu, bu zorunluluğu 20.000 ve üstü nüfuslu belediyeler için önerilmiştir. Plan için üç yıllık bir zaman verilmiştir. 1933 yılında ise 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu çıkarılmış ve beş yıllık zaman sürecinde tüm belediyelere kent planı düzenlemesi önerilmiştir. 1933-1956 yılları arasında yürürlükte olan 2290 sayılı Kanunu 860 belediyeden 503'ü öngörülen imar düzenlemesini yaptırmış ancak genel anlamda uygulamamıştır (Karasu, t.y, s. 27).

1930-1945 arası dönemlerinde modern kent sisteminin oluşturulması için ayrıntılı olarak yasal düzenlemelerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Ayrıca bu

dönemde kentleri güzelleştirmeden ziyade sağlıklı kent kaygısı güdülmüştür (Karasu, t.y, s. 28).

1950'li yıllarda Türkiye'de sistemde bazı farklılıklar yaşanmıştır ve çok partili hayata geçilmiştir. Türkiye bu dönemde ekonomik olarak Marshall yardımlarının olması ve siyasi ve askeri bakımdan NATO'ya katılmasıyla Batılı güçleri içinde yer almaya başlamıştır. Karayolları ağlarının da genişlemesiyle kentleşme hız kazanmıştır. Bu dönemde tarımda makineleşmeye geçen ve tarımın ön planda olduğu kalkınma modelini benimseyen Türkiye, devletçilik politikasından uzaklaşarak ekonomisini piyasa güçlerine ve özel kesime devretmiştir. Kentleşme de bir diğer boyut olan iç göç hareketleri de bu dönem de başlamıştır. 1956 yılında önemli bir gelişme olmuştur 22 yıllık 2290 sayılı Kanun ve 56 yıllık Ebniye Nizamnamesi yürürlükten kaldırılarak yerine 6785 sayılı İmar Kanunu ve 1958 tarihli 7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlığı Kanun'u çıkarılmıştır. Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş artık planlı döneme geçişin adımları atılmıştır. 6785'e göre nüfus kriteri 5.000 den fazla olan belediyelerin imar planı yapma zorunluluğu vardır 1972 yılında bir değişikliğe gidilerek bu kriter 10.000 den fazla nüfusa sahip olan belediyeler için imar planı yapma zorunluluğu koşulu getirilmiştir. Ayrıca bu dönemlerde 1966 yılında gecekondu kavramı artık bir kanunda geçmiş ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu çıkarılmıştır.(Karasu, t.y, s. 29).

1.6.2. Planlı Dönem

Anayasanın 166. maddesinde de belirtildiği üzere planlama, kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasında çok önemli bir faktördür. Kentlerin kaliteli birer yaşam alanlarına dönüştürülebilmeleri için sahip olunan imkânların en iyi biçimde kullanılması gerekmektedir (Keleş, 2006, s.79).

Dünyanın küresel bir pazara dönüştüğü ve tek bir dünya düzeni içinde her şeyin aynılaştığı düzene uyum sağlayarak küreselleşme, yerelleşme, ve özelleştirme kavramlarının sık kullanıldığı bu yıllar da 24 Ocak 1980 ekonomik kararları doğrultusunda ithal ikameci ekonomiden dışa açık bir ekonomik düzene geçilmiştir. Bu değişiklikler ışığında belediyelerin etkinliğini arttırmak için bir dizi yasalar çıkarılmıştır. Bu yasalar şu şekildedir; 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 2380 sayılı Belediyeler ile İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay

Verilmesi Hakkında Kanun, Büyükşehirlerin oluşmasının yolunu açan 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kuruluş Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanununa yer verilmiştir. 3194 sayılı Kanunun kattığı en büyük değişiklik imar planlarının işleyişinin yerel yönetimlere bırakılması olmuştur (Karasu, t.y, s.32).

Türkiye’deki kentleşme alanında uygulanan politikalar ve atılan adımlar, 1963 yılından itibaren planlı kalkınma dönemindeki faaliyetler çerçevesinde daha kolay anlaşılabilir (Keleş, 2006, s. 79).

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963- 1967): Bu planda kesin bir kentleşme politikası üzerinde karar kılınmamıştır. Bunun yerine nüfusun ülke genelinde coğrafi bölgelere dengeli bir biçimde dağılması ile ilgili olarak tavsiyelerde bulunulmuştur. Ayrıca kentlerin büyümesine dikkat çekilerek kontrolsüzlüklerin ve aşırılıkların önüne geçilmesi istenmiştir (DPT, 1963, s. 53-54).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972): İkinci kalkınma planında kentleşme daha ciddi bir biçimde ele alınmıştır. Sanayileşme ile kentleşme arasındaki ilişki değerlendirilerek kentleşmenin avantajlarından faydalanılması gerektiği belirtilmiştir. Kentleşmenin özendirilmesine ilişkin çeşitli çalışmalarda bulunulmuş, kentlerin büyümesinin kalkınmayı da hızlandıracağı konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bu planda Ankara, “gelişmiş bölge merkezleri” arasında yer almaktadır (DPT, 1968, s. 266-267).

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977): Bu planda da tıpkı birinci planda olduğu gibi kentlerde iş imkânlarının kısıtlı hale gelmesinden dolayı nüfusun belirli bir bölgeye yığılması istenmiştir. Bu bağlamda belirli bölgeler için ayrı olarak kalkınma planları hazırlanması gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca KÖYD bu dönemde kurulmuş önemli bir kuruluş olarak dikkat çekmektedir. 40 kadar il ve 50 kadar ilçeye kalkınma ve yatırımda öncelik tanınmıştır (DPT, 1973, s. 947). Bu dönemdeki Türkiye’nin kentleşme alanında yaptığı çalışmalar ele alındığında toplu konut çalışmalarının varlığı dikkat çekmektedir. 1970’li yılların sonuna doğru ülkede ciddi bir gecekondulaşma problemi baş göstermeye başlamıştır. Sık sık yasa dışı olaylara ev sahipliği yapan bu bölgelerin suç unsurlarından temizlenerek şehir planlamasına uygun bir biçimde toplu konutlar inşa edilerek legal hale getirilmesi amaçlanmıştır (Bostanoğlu, 2005, s. 29).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978- 1983): Bu planın en önemli özelliği doğal ve tarihsel çevrenin korunmasına ilk kez değinilmesidir. Kentlerdeki yaşam standardının artırılması temel amaç olarak görülmüştür. Bu plan doğrultusunda kentleşmeyle mücadele etmek yerine kentleşmenin beraberinde getirdiği problemlerin çözüme kavuşturulması amaçlanmıştır (DPT, 1979, s. 72-74).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985- 1989): Bu planda kentleşmenin kat ettiği hızlı ilerlemenin engellenemeyeceği kabul edilerek sorunlar meydana gelmeden önce bazı önlemlerin alınması gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Özellikle kentlerdeki yatırım sayısının çoğaltılması ve uzun vadeli planlamalar yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Tarım arazilerindeki plansız yapılaşmanın önüne geçilmesi gerektiği ve sanayi bölgelerinin oluşturulacağı yerlerin özenle seçilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Planlamada orta büyüklükteki kentler, büyük kentlere göre öncelik tanınmıştır. Kentlerin sahip oldukları potansiyeller göz önünde bulundurularak hangi faaliyetlere ağırlık verilmesi gerektiği tartışılmıştır. Bu bağlamda kentler -turizm kenti, sanayi kenti, kültür kenti, ticaret kenti gibi- çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Kalkınmada öncelikli bölgelerden bahsedilerek yurt genelinde yatırımların dengeli bir biçimde dağılmasına özen gösterilmesi gerektiği bildirilmiştir (DPT, 1985, s. 131-133).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994): VI. Planda kentleşme hızının azalacağı düşünülerek çeşitli planlamalarda bulunulmuştur. Kent hayatında temel hedef kalitenin sağlanması ve sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulmasıdır. Bir önceki kalkınma planında alınan kararların desteklenmesine ve tarih, kültür, doğa değerleriyle, kıyıları, ulaşım alanları ve sanayi bölgelerinin koruma altına alınmasına karar verilmiştir. Bu planda, sanayinin geliştirilmesi adına örgütlü bir biçimde sanayi bölgelerinin inşa edilmesine yönelik yatırımların gerçekleştirilmesi hususunda uzlaşa sağlanmıştır. Ayrıca kent planlaması ile ilgili bütün hukuki düzenlemelerin tek bir çatı altında yer alması amaçlanmıştır (DPT, 1990, s. 358).

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000) Bu plan çerçevesinde sağlıksız kentleşmenin en önemli nedenleri arasında yer alan göç problemini engelleyecek birtakım politikalar benimsenmesine karar verilmiştir. Önceki kalkınma planlarında olduğu gibi burada da orta büyüklükteki kentlerin geliştirilmesine dikkat çekilmiştir.

Ayrıca kentler arasındaki işbirliğinin ve uzlaşının öneminden bahsedilerek kentlerden birinin uluslararası merkez olarak kabul edilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Kentsel yaşamda kalitenin artırılması amacıyla çeşitli iyileştirmelerin yanında çeşitli kültür ve sanat etkinliklerine yer verilmesi temel hedefler arasında yer almaktadır (DPT, 1996, s. 117).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005): Göçle kente gelen kişilerin topluma ve kent hayatına adapte olabilmeleri için çeşitli politikaların uygulanması gerektiğine karar verilmiştir. Bu durum, kent kültürünün inşasında büyük önem taşımaktadır. Bu planlamada, teknolojiden fazlaca yararlanan çeşitli teknokentlerin inşa edilmesi önerisinde bulunulmuştur (DPT, 2005, s. 170-171).

IX. Kalkınma Planı (2007 -2013): Avrupa Birliğine üyelik aşamasına katkı sağlamak amaçlı temel strateji belgesi olarak hazırlanmıştır. Bu sebeple plan dönemi Avrupa Birliği mali takvimi önemsenerekten 2007- 2013 arası yılları kapsayacak biçimde yedi yıllık olarak belirlenmiştir. Bu nedenle bu plan yedi yıllık dönemi kapsayan ilk kalkınma planıdır. Plan hazırlanırken stratejik anlayışı ile hazırlanmıştır ve Avrupa Birliğine üyelik için uyum aşamasını tamamlamış bir Türkiye'yi kendine vizyon olarak görmüştür. Bu doğrultuda ise bazı stratejik amaçlar belirlenmiştir. Bunlar şu şekildedir; rekabet gücünün artırılması, işsizliğin azaltılması, insani gelişme ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin güçlendirilmesi, kamu görevlerinde niteliğin ve faaliyetlerin artırılması gibi amaçlar belirlenmiştir. Hızlı nüfus artışı ve endüstriyelleşme süreci doğal kaynakların gelecek nesillere aktarımı üzerinde önemli bir vurgu yapmaktadır (Şahin, Y. , 2010, s.100). Ancak kentleşme, konut ve gecekondular politikaları için özel bir bölüme sahip değildir (Keleş, 2014, s.198). Sağlık hizmetlerindeki bölgesel ve kent-kır arasındaki istikrarsızlığın devam ettiği anlatılmaktadır. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın kente göçle birlikte kent de ki işlere yetersizliğinden ve sosyal yaşama uyum sorunundan ötürü iktisadi yaşamın dışına çekilerek fakirlik ve dışlanma etkisi yaşanmıştır (Şahin, Y. , 2010, s. 102).

X. Kalkınma Planı (2014 -2018): Bu planda kentleşme kavramının yerine şehirleşme kavramına sıkça değinilmiştir. Bu planda yer alan konular şu şekilde sıralanabilir; bölgesel gelişme ve rekabet edebilirlik, mekânsal gelişme ve planlama,

kentsel dönüşüm ve konut, kentsel alt yapı, mahalli idareler, kırsal kalkınma, çevrenin korunması, toprak ve su kaynakları yönetimi, afet yönetimi gibi konular yer almıştır. Rant beklentisinin en yüksek seviyede olması ve yeni alanların imara açılması sonucu imar planlarının etkisizleşmesi ve kentlerin kimliğinin bozulmasına neden olmuştur (Keleş, 2015, s. 87- 89).

1.7. İMAR PLANLARI VE MEŞRUIYET SORUNU

İmar planlarının yapılmasındaki amaç, Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliğin 1. maddesinde belirtilmiştir. Nitekim imar planları ile ilgili olarak alınan çeşitli yargı kararlarında da imar planlarının genel amacına rastlamak mümkündür. Bu amaç, “planlama esasları, şehircilik ilkeleri ve kamu yararı” olarak ifade edilebilir. Kamu yararı, planlama esasları ve şehircilik ilkeleri, aynı zamanda idari yargı kararlarının üç temel unsuru konumundadırlar. Bu kavramlar, şehir planlamalarında bir temel dayanak görevi üstlenmektedir. İdare hukuku ve şehir planlamanın kesişim kümesine bakıldığında da yine bu kavramlara rastlanacaktır. Söz konusu kavramlar ile ilgili olarak herkesin mutabık kaldığı bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu nedenle tartışmaya ve sorgulamaya açık bir alanın varlığından söz edilebilir. Bu çalışmada da belirtilen kavramlara değinilerek hukuk ve şehir planlama zemininde bir tartışmanın yürütülmesi hedeflenmektedir (Candan, 2006, s. 564).

Kamu yararı, şehircilik ilkesi ve planlama esasları planlamanın her aşamasında göz önünde bulundurulması gereken esaslardır. Bu kavramlardan, hukuki denetimde de bir araç olarak yararlanılmaktadır. Kamu yararının kimi yazarlarca genel yarar olarak da adlandırıldığı görülmektedir. Kamu yararı kavramı, imar hukukunda amaçların belirlenmesinde önem taşır niteliktedir. Planlı çalışmalarda hedeflenen, kamu yararının gerçekleştirilebilmesidir. Bir başka ifadeyle, imar planları, bireysel amaçlarla değil kamu yararını kendisine rehber ederek çalışmaktadır. Bu nedenle kamu yararına aykırılık teşkil ettiği düşünülen planlara ve plan kararlarına yönelik olarak idari yargı yerlerine başvurulması mümkündür (Keleş, 2006, s. 57).

İdarenin planlama ve imar uygulama yetkisi, mülkiyet hakkıyla direkt olarak bağlantılıdır. Bu tür yetkiler, bir temel hakka ilişkin olmalarından dolayı kanunla düzenlenmelidir. Bu düzenleme yapılırken mülkiyet hakkı ile ilgili olarak Anayasa'da yer alan gerekçe ve sınırlara da dikkat edilmesi gerekmektedir (Çolak, 2011, s. 3). Kamu yararı saiki, yapılan müdahalede kritik bir öneme sahiptir. Bu amaçla yapılan müdahalelerde mümkün olduğunda mülkiyet hakkının korunması amaçlanmalıdır. Kamu yararı esası, mülkiyet hakkının ortadan kaldırılmasında bir araç olarak kullanılmamalıdır. Kamu yararı ve kişilerin mülkiyet hakları arasında bir denge gözetilmeli ve buna göre davranılmalıdır. Bu iki kavram arasında yer alan adil dengenin bozulması, hem ulusal hem de uluslararası kapsamda hukuk kurallarına aykırılık sonucunu doğuracaktır. Bir ihlalden söz edilebilmesi için iki kavram arasındaki oransızlığın "aşırı ve ölçüsüz" olması gerekmektedir. "Açık orantısızlık", Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ihlaline de neden olmaktadır (İnceoğlu vd., 2013, s. 512).

Kent imarı ile ilgili olarak alınan kararların önemli bir bölümünde Danıştay tarafından kamu yararı ilkesi temel dayanak noktası olarak esas alınmıştır. Uygulamaya bakıldığında, imar planlarında, bireylerin menfaatleri çerçevesinde çeşitli değişikliklere gidildiği görülmektedir. Danıştay, imar planlarında sonradan değişiklik yapılabilmesi için kamu yararına uygun düşen kesin ve zorunlu nedenlerin varlığını aramaktadır. Bu kesin ve zorunlu nedenlerin bulunmaması halinde, "belli parsel sahiplerinin özel çıkarlarını koruyacak" nitelikte değişiklikler yapılması, idare hukuku ilkelerine ve imar mevzuatına uygun düşmemektedir (Kalabalık, 2011, s. 183).

Şehircilik, kent planlaması, kentsel planlama ya da kent bilim gibi terimlerle aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu nedenle şehircilik ilkeleri, planlama esaslarıyla bütünleşmiş vaziyettedir. Şehircilik ilkeleri, kentsel bir yerleşim yerinde yaşamakta olan insanların, toplumsal, fiziki ve çevresel ihtiyaçlarını karşılayacak, kentte yer alan doğal, tarihsel ve kültürel değerleri koruyacak bir planlamayı içeren kurallar bütünüdür. Esas olarak şehircilik ilkesini, imar mevzuatında yer alan ve planlama yapılırken uyulması gerekli olan kurallar bütünü şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tür bir tanımın, ilkelerin uygulanmasında ve

planlar üzerindeki bağlayıcılıkta daha somut ve denetlenebilir bir yapıya sahip olacağı söylenebilir (Ateş, 1999, s. 87).

İKİNCİ BÖLÜM

KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

2.1. KÜLTÜR VE KİMLİK KAVRAMLARI

Kentler, bir arada yaşamının fiziksel faydaların yanı sıra birliktelikten doğan fikir beraberliğinin sembolüdür; insanların dünya üzerindeki varlığının belgesi, yaşantısının ve emeğinin eseri, zamanının somutlaşmış ürünüdür. Kent; sosyo-kültürel düzey, ekonomik yapı ve büyüklük gibi toplumsal ve çevresel kavramlarla diğer yerleşmelerden ayrılmaktadır; çevresiyle sürekli ilişki içinde bulunan canlı, dinamik, güçlü ve gelişimi durmayan bir organizmadır (Birlik, 2006, s. 32-34).

Kentler, kültürlerin birbirleriyle olan etkileşiminin üst düzeyde yaşandığı, kültürün maddi izlerinin kolaylıkla gözlenebildiği mekânlardır. Kentsel mekân, kültürün fiziksel ve sosyal olarak mekâna yansımaları; insanların günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği, birbirleriyle etkileşime girdiği, kimi önemli anlarda bir araya geldiği ortak yaşam zeminidir. Bu özelliğiyle kentsel mekânlar, kültürün birçok yönden izlenebildiği alanlar olmaktadır (Demirsoy, 2006, s. 20-23).

İnsanlar arası bağlarda her türlü karşılıklı iletişim, her çeşit yapıp yaratma alışkanlığı, tüm manevi ve maddi varlıklar kültür olarak açıklanmaktadır (Uygur, 1996, s. 10). Bahsedilen bu ürünler ise birikimle günümüze ulaşmaktadır (Es, 2007, s. 47-57). Türk Dil Kurumu'na göre kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içindeki bütün maddi ve manevi değerleri yaratmada, bunları gelecek kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Farklı bilim dallarında sıklıkla kullanılan kültür kavramının mekân ile ayrılmaz bir bağı bulunmaktadır.

Kültür, içinde canlıların geliştiği, hayata devamlılık sağlayan ortamlardır (Keleş, 2005, s. 9). Her bir kültür ortamının geliştirdiği hayat şekli ile görünen dünyanın bir parçası olduğunu, bu nedenle de kültür ile çevrenin etkileşimde halinde olmasını dikkat çekmiştir. Bu nedenle her yerleşim bölgesinin kültürel bir görünüşü

vardır ve bu alanlar kendilerini oluşturan kültürü yansıtmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 1998, s. 20-23). Kültürün birikim ile oluşan yapısı ile mekândan yansıyan kültür, geçmişin belleğini günümüze taşımaktadır. Kültürün bahsedilen bu özellikleri çerçevesinde şekillendirdiği yaşam tarzı ve mekânda yaratılan ilişkiler sistemi ben ya da biz denilen bir tanımlama oluşturmaktadır. Bu tanımlamayla birlikte, kimlik kavramının tartışılma süreci başlamaktadır (Demirsoy, 2006, s.38).

Kimliğin sözlük anlamına bakıldığında; “herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu niteliğiyle kimlik, bir nesneyi diğerlerinden ayırmaktadır. Birey açısından ise, bireyin nasıl biri olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünüdür (TDK, 2017).

Kimlik, sahip olduğu özellikler sayesinde bir nesne ya da bireyin diğer nesne ya da bireylerle arasındaki fark edilebilir nitelikleri ifade etmektedir ve bu durumda kimlik eşitlik anlamında değil, teklik ya da tekillik anlamında kullanılmaktadır (Lynch, 2010, s. 8). Bireyin ya da bir nesnenin nasıl bir kimliği var ise kentlerin de kimliği vardır (Demirsoy, 2006, s.39). Kentlerin de aynı insanlarda olduğu gibi nasıl bir kimliğe sahip olduğu gösteren özellikleri bulunmaktadır; bu özellikler kentleri öne çıkaran ve onları diğer kentlerden ayıran özelliklerdir (Diker, 2014, s. 20-29).

2.2. KİMLİK KAVRAMININ KENT ÜZERİNE ETKİLERİ

Mekânsal harmoni kent kimliğinin oluşumuna katkı sağlayan ve bu oluşumun sonucu olarak görülen bir faktördür. Örneğin kimlikli bir kentsel doku, deneyimleri aracılığıyla genellikle o coğrafyanın iklimi açısından elverişli olan bir yapıya ve orada yaşayan bireylerin hayatlarını rahat bir şekilde sürdürebilecekleri tarzda oluştuğu ve bireylerin sosyal iletişim yapabilirlik imkânlarını en üst düzeye çıkarması sebebiyle barındırdığı toplumun pozitif yönde şekillenmesini sağlamaktadır (Aydoğan, 2001, s. 9).

Bununla birlikte kent kimliği, kentin geçmişten günümüze kadar katmanlar şeklinde biriktirerek taşımakta olduğu değerleri günümüz insanına öğretmekte ve toplumun şekillenmesine katkı sunan eğitici bir role sahip olmaktadır. O kentte

yaşmakta olan bireylere ve dışarıdan kenti ziyaret etmek amacıyla gelen turistlere, kent hayatının biçimlendirilmesi ve sürdürülmesi hususlarında kullanılabilecek olan farklı imkanları bilgi olarak sunmaktadır. Örnek verilecek olursa kentsel mekanda barınmanın tek olanağının modernizmden sonra inşa edilen çok katlı yapılar olduğunu düşünen pek çok kentli kimlikli kentsel alanlarda barınmanın kent dışında kalan bir bölgede yoğun bir şekilde toplanmasının gerekli olduğu kanısına sahip olan modern toplum, sanayinin kimlikli kentsel alanlarda kentin içine yerleştirilmesi için esnek üretim biçimleri gibi birçok farklı imkanların var olduğunu öğrenebilmektedirler (Aydoğan, 2001, s.13).

Kimliğin, kentliler üzerinde yarattığı bir başka etki ise aidiyet etkisidir. Aidiyet etkisi mekânsal dokunun bir bütün şeklinde algılanabilecek düzeyde uyumlu olması, kentin betimlenebilir bir bütünlüğe sahip olması, bireylerin kendi ve kentsel dokuyu benimsemelerini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Böylece bireyler içinde yaşadıkları kentten gurur duyacak ve o kenti daha çok sahipleneceklerdir. Eğer insanlar gözlerini kapattıklarında ve yaşadıkları kenti hayal ettiklerinde gözlerinin önüne ortak bir görüntü, imaj ve silüet getirebilirlerse kolaylıkla ortak bir kentlilik tarif edilebilmektedir. Örnek verilecek olursa İstanbul'un Boğaz'dan görüntüsünün her gören insana bir silüet ve bir imaj olarak İstanbul'u anımsatması gibi. Bu tarz bir kentliliğin mevcudiyeti de kentin gelişmesi açısından son derece önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. Bir kente çeşitli düzenlemelerin yapılması ve iyileştirme çalışmalarının yürütülmesi gibi faaliyetlere kentliler tarafından destek verilmesi, kentlilerin yapılan negatif yönlü müdahalelere engel olması anlamına gelmektedir. Böylelikle bir kentin sahipsiz olmadığı anlaşılacak ve o kent diğer kentlere kıyasla el birliğiyle çok daha yaşanabilir bir duruma getirilecektir (Aydoğan, 2001, s.8).

2.3. KENT KİMLİĞİNİN TANIMI

Kimlik kavramı sayesinde, doğadaki herhangi bir nesne, başka nesne veya canlılardan ayrılmaktadır. Kimlik, bir objenin kendine özgü birtakım görsel, işitsel ve dokunsal özelliklere sahip olmasıdır (Es, 2007, s. 41).

Bireyin nereli olduğunu anlatırken ifade ettiği ve aidiyet duygusunu somutlaştırdığı mekân ise kenti ve kentin ayırt edilebilirliğini ifade etmektedir. Kentlerin ayırt edilebilir farklı özellikleri kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla ifade edilmektedir. Kent kimliği; kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimari yapısı, yerel değerleri, yaşam biçimi başta olmak üzere birçok unsurun etkisiyle belirli bir süreç içerisinde biçimlenmektedir. Bir kenti yaşatan, içerisindeki sokaklar, meydanlar, köprüler, kent hayatını simgelemekte olan savaşlar, türküler ve yemeklerdir. Bu unsurlar, kentleri sürekli canlı olarak tutmakta, kentlerin belirli bir hafızaya sahip olmalarını sağlamaktadır. Kentlerin kendilerine özgü bir kent kimliği kazanmalarında da bu tür yapıların ve geçmişten gelen birtakım faktörlerin büyük etkisi bulunmaktadır (Alver, 2012, s. 21).

Bir kentin kimliğini oluşturan onun kültür varlığı; kültürüne katkıda bulunan da kentin kimliğidir (Keleş, 2006, s. 14). Bu bağlamda kent kimliği; değişen ve gelişen kültür ile sürekli olarak kendisini yeniden üretir.

Kent imajına tesir eden, her kentte değişik ölçek ve değerlendirmelerle kendine özgü nitelikler taşıyan, fiziksel, kültürel, sosyo - ekonomik, tarihsel ve biçimsel unsurlarla biçimlenen, kentliler ve onların hayat şeklinin oluşturduğu; devamlı gelişen ve sürdürülebilir kent anlamını hayatta devam ettiren, dünden bugüne, bugünden yarına ulaşan önemli bir sürecin olduğu anlam yüklü bütünlüktür (Çöl, 1998, s.14). Bir kentin kimliği belirli bir zaman kesitini değil, kentin kuruluşundan bugününü ve geleceğini kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent kimliği zaman içerisinde değişiklik gösterebilmekte bu durumda kent kimliğinin farklı kuşaklarda farklı biçimlerde algılanmasına neden olmaktadır. Bir kentte hayat süren insanların tamamının aynı kimlikte olması, aynı değerlere sahip olması çoğu zaman beklenemeyecek bir durumdur.

Günümüzde kentler, eskisine kıyasla çok daha kozmopolitan hale gelmişlerdir. Kent kimliği de toplumsal ve kültürel birtakım süreçlerin sonucunda oluşturulmakta, zamanla sahip olduğu anlamlı yapıya kavuşmaktadır (Tekeli, 2011, s. 61). Kent kimliğinin oluşumunda fiziki çevre de etkin bir rol oynamaktadır. Bir kentte fiziksel çevreye esas anlamını veren, fiziksel çevrenin toplumsal ve kültürel

anlamda belirli bir değere sahip olan olgusal bir kavram haline gelmesini sağlayan, insandır. Kentlerin kimlikli birer ortam haline gelmelerinin temelinde de insan yatmaktadır. Dolayısıyla insanların, yaşadıkları kentlerle sürekli olarak etkileşim içinde oldukları, kendi iç dünyaları ile bu kentler arasında bir bağlantı oluşturdukları söylenebilir (Alver, 2012, s. 22). İnsanlar yalnızca bir toprak parçası üzerinde belirli bir alan işgal etmemekte, bulunduğu yerde bir yaşam alanının da oluşumunu sağlamaktadır.

Günümüzde hemen hemen her insan için benlik imgelerinin ve kimliklerinin tanımı, kendi yaşam alanlarının kapsamını da ifade etmektedir. Bu durum, insanların buldukları mekânın birer parçası gibi hissetmelerine neden olmaktadır. “Yerin kimliği” adı verilen kavramın oluşumu da bunun sonucunda gerçekleşmektedir (Bilgin, 2011, s. 28). Oktay yerin kimliği kavramından ilk bahseden ve bu kavramın literatüre girmesini sağlayan kişinin Relph olduğunu iddia etmektedir. Oktay’ın iddia ettiği yerin kimliği kavramını literatüre girdiren düşünöre göre, insanın özgün yerlerle bütünleşmeye olan ihtiyacının görmezden gelinmesi durumunda, gelecekte yer özelliklerine önem verilmeyen bir çevrenin oluşma riskinin olduğundan bahsetmektedir. Yerin kimliği hakkında yapılan çalışmalar, genellikle biçim odaklı yürütülmüştür. Biçim ile ilgili olarak belirleyici olan unsurlar ise kentin görsel özelliklerine ağırlık verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu görsel öğeler, kentin doğal çevresi (topoğrafya, iklim, bitki örtüsü, coğrafi konumuyla olan ilişki), ve yapıli çevrenin (konut dokusu, sokaklar, yapılar, açık alanlar vb.) birer yansımalarıdır (Oktay, 2011, s. 10).

Mekân ile ilgili olarak somut bir biçimde hissedilebilecek birçok öge, yerin kimliğini meydana getirmektedir. Ancak bir kentin kimliği ilk olarak, insanların bu kente yükledikleri bir kimliktir. Fakat bir kentin benlik/kimlik ifadesi, ancak bu kentle ilgili insanların meydana getirdiği veya taşıdıkları bir zihinsel yapı olarak düşünülebilir. Kuşkusuz bu zihinsel yapının içerdiği imaj veya temsiller, bir kentte vücut bulur. Kent kimliğini yerin kimliğinden ayıran en önemli nokta, yerin fiziksel yapısı kadar o fiziksel yapıyı kullanan insanların o yerle bütünleşebilmesi, bireylerin yere anlam yükleyebilmesidir (Bilgin, 2011, s. 39).

Kenti temsil etmekte olan süreç, tek yönlü bir biçimde ilerlememektedir. Hem kent kendini temsil etmekte olan öğeleri hem de bu öğeler kentleri etkilemektedir. İmaj öğelerinin tamamı, temsil ettikleri şey üzerinde belirli bir güce sahiptir (Bilgin, 2011, s. 39). Kent kimliğinin uzun bir süreç içerisinde oluştuğu unutulmamalıdır. Bu oluşum süreci içerisinde kent kimliği birçok gelişim kat etmektedir. Kentin kimliği, hem tarihsel bir birikimin sonucu olmasından dolayı hem de zaman içerisinde değişen toplumsal kültür yapısından etkilenmesinden dolayı sürekli olarak değişerek varlığını sürdürmektedir (Suher, 1991, s.54).

Kentin tarihsel süreç içerisinde adeta katmanlaşarak bir birikim oluşturduğu söylenebilir. Bu katmanların her birinde farklı bir özelliğe rastlanılmaktadır. Her bir farklı özellik ise bir araya gelerek kent kimliğini oluşturmaktadır. Kentin kimliğini oluşturan özelliklerin, bir kente ilk kez gidildiğinde görülen veya zamanla bellekte yer edinen izler olduğu söylenebilir. Kentlerin kimliklerinin oluşumunda, coğrafi konum, iklim, bitki örtüsü, jeolojik ve topoğrafik yapı ve fiziksel yapı etkin bir rol üstlenmektedir. Fakat kimliğin biçimlenmesinde yalnızca fiziksel yapısal özellikler değil sosyoekonomik ve sosyokültürel faktörler de etkili olmaktadır. O kentte yaşayan insanların günlük yaşam biçimleri, sahip oldukları kültürel değerler ve kentle temas düzeyleri kent kimliğini oluşturan ve zamanla değişim geçirmesini sağlayan önemli unsurlardır. Bir kentin kimliği değerlendirilirken bu doğal ve beşeri unsurların hepsinin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütünsel bir biçimde yapılmayan değerlendirmeler, konuyla ilgili olarak eksik sonuçların çıkarılmasına neden olacaktır. Fakat bu bütünü oluşturan parçaların da kentin kimlik kazanmasında etkili olan birer unsur oldukları unutulmamalıdır (Suher, 1991, s.55).

Her kentin kendine ait ona özgü niteliklerin oluşumunu ve gelişimini tesir eden faktörler her kent için farklıdır. Bu oluşum ve gelişim zamanları dışsal yapının yanı sıra kentin içinde bulunduğu geniş anlamdan dar anlama kadar tarihsel, biçimsel, yönetsel, toplumla ilgili ve birçok diğer faktörü de barındıran, insan-çevre etkileşim ortamı içinde toplumsal vakaların yapı hareketine dönüştüğü çok farklı ve karmaşık bir bileşim içerisinde oluşan, değişim/yenilik süreçlerini de içerir (Şahin, N. , 2010,s.36). Bu nedenle bir kenti diğer kentlerden farklılaştıran kent kimliği kavramı, yalnızca fiziksel, sosyoekonomik ve sosyokültürel faktörlerle

açıklanamamaktadır. Kentin kimliğinin anlaşılıp yorumlanabilmesi için birçok farklı parametrenin göz önünde bulundurulması, birçok verinin değerlendirilerek analiz edilmesi gerekmektedir. Kentlerin kimliklerini meydana getiren ögeler birbirleriyle farklılık gösterebilmektedirler. Fakat temel olarak bir kentin kimliği, doğal ve fiziksel çevrenin bütünü ve o çevrede yaşam sürmekte olanların oraya yükledikleri anlam ile açıklanabilmektedir.

2.4. KÜLTÜREL BİR MEKÂN OLARAK KENT

Kentsel kimliğin temelini kentsel mekân ve insan oluşturur. Kimliği oluşturan ilişkiler ağı, temelde kentsel mekân ve insan faktörleri arasında gerçekleşir. Her toplumun kent kimliğine bakış açısına göre mekân ve insanın sahip olduğu önem değişmekte, kimi zaman farklı kent kimliği bileşenleri de kavrama dahil edilebilmektedir. Toplumdaki sosyo-ekonomik gelişmeler ilk etkisini kentsel mekânda göstermekte ve değişim en belirgin haliyle kent merkezlerinde gözlenebilmektedir.

İnsan; Kentsel kimliğin oluşmasında mekândan sonraki en etkin ögedir. İnsan, yaşadığı mekânı aktif bir şekilde kullanır; ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatını sürdürmek için ev, yol, bina, park, çeşme vb. yapıları inşa eder. Kentlere her aşamada yön veren insan iradesi, kendi yaşam tarzını, düşüncesini ve beklentisini kente aktarır ve kent kimliğini kurar. Sonra kentin ruhu hissedilmeye başlanır (Aktaş, 2015). Kent kimliğini oluşturan iki önemli unsur-kentsel mekân ve insan- arasında karşılıklı etkileşimle beslenen bir ilişki vardır. Başlangıçta insan kendi çabaları sonucu kenti şekillendirirse de, zaman içinde kentsel mekân da insana bir tarz ve zihniyet kazandırır. Kentlerin insan hayatını düzenleme ve değiştirme gücü vardır. Ancak, insan çevre ilişkilerinde edilgen konumda olan daima birey değildir. Bir kentin kimliğinin o kentte yaşayanlardan bağımsız olarak düşünülmesi imkânsızdır. Birey de ilişki ağında oldukça aktif rol almaktadır. Bu durumun farkında olan bireyler kimlikle bütünleşmeye başlar ve onun belirleyicisi olurlar. Artık kente dokunurken ne yaptıklarının farkındadırlar. Kimlik de, birey-çevre iletişiminin bilinçli bir düzeyde ilerlemesi sonucunda sağlamlaşır. Kimliği çevresel özellikler kursa da, niteliklerini belirleme gücüne sahip olan bireydir (Çamdereli, 2006, s. 237).

Kent kimliği, bireylerin yaşam biçimlerinin ve çevreyle etkileşim düzenlerinin fiziksel mekâna yansıma göstergesidir denilebilir. Kentteki bireysel benliklerin ve kentsel mekânın süregelen ilişkisi, çok yönlü deneyimleri kente kazandırır ve deneyimler sonucu ortaya çıkan semboller bütünü kent kimliği olarak tasvir edilir.

Mekân; İnsan geçmişten bugüne köy, kasaba, kent, metropol gibi çok farklı mekânlarda yaşamış ve yaşadığı her mekâna uygun bir hayat tarzı, kültürel birikim ve değerler sistemi kurmuştur (Güçlü, 2014, s. 262). "Mekân" adı verilen olgu, kentte yaşam alanlarının oluşturulduğu yerleri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Genel anlamda soyut, geniş ve insansız bir çevreyi niteleyen mekân, sosyal ilişkiler aracılığıyla üretilir ve kurumsallaşma adımlarını atar. Denilebilir ki insan bilişinden bağımsız, mutlak bir varlık olarak mekândan bahsedilemez, insan ilişkilerinin zemin bulduğu yerler vardır. Toplumsal yapı ve toplumsal değişimin görünümü olan ve bunu yansıtan mekân, insani ve toplumsal bir örgütlenmedir (Güçlü, 2014, s. 270).

Soyut bir kavram olarak nitelendirilen mekân, ancak toplumsal bağlamda değerlendirildiğinde gerçek anlamını kazanır. Mekân kavramını canlandıran ve ona anlam katan öğe insandır. İnsan mekânda aktif olarak yer alır. İnsanların bir mekanda yer alışlarını yalnızca kapladıkları hacim ile ifade etmek doğru değildir (Güçlü, 2014, s. 269).

Bir kentteki kültürel birikim, orada yaşamakta olan bireylerin ve oradaki mekânların ayrı ayrı oluşturdukları bir unsur değildir. Kültürel birikimin mekan ve insan bağlamında bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsanlar, mekânların somutlaştırılması ve yeni yaşam alanlarının oluşturulmasında oldukça önemli bir rol üstlenmektedirler. Mekânın soyut birtakım içeriklerden somut içeriklere doğru yol alması, fiziksel ve zihinsel özelliklerin bir arada bulunduğunu göstermektedir. Mekânlar, kentin kurulmasına ev sahipliği yapmaktadırlar. Kent kimliği adı verilen ve bir kenti diğer kentlerden ayıran kavram da kendisini kentsel mekânda ifade etmektedir. Kültürel değerlerin oluşumu da mekânlar içerisinde gerçekteşmektedir. Oluşan bu kültürel değerler yine mekânlar vasıtasıyla sonraki nesillere aktarılmaktadır (Taşçı, 2012, s. 266).

Kentsel mekân, kimliğin oluştuğu, yaşamını sürdürdüğu ve kentsel ilişkilerin yaşandığı yerdir. Kentsel mekânlarda birçok toplumsal ilişki biçimlerinin yansımaları

ile karşılaşmak da mümkündür (Güçlü, 2014, s. 276). Kent, coğrafi şartlar tarafından biçimlendirilmekten öte, insan algı ve yaşayışının ortaya çıkardığı bir mekân haline gelmektedir (Taşçı, 2012, s. 266). Michel Foucault'ya göre mekân; "içinde yaşanan, kendiliğın oluşturulduğu, hayatın aşındığı, zamanın ve tarihin yaşandığı bir alandır. Mekân, gücün kurumsallaşmış, inşa edilmiş görünümüdür (Güçlü, 2014, s. 280)". Kentsel mekânın yükselişi göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmaktadır. Farklı mekânların birbirine değdiği heterojen ilişkiler ağında, her geçen gün mekân bilinci yükselmektedir. Kentsel mekân, söylemlerin çözüldüğü ve somutlaştığı yerdir (Güçlü, 2014, s. 284).

Kentlerin değışen işlevlerine paralel olarak, yapılanma özellikleri de farklılık göstermektedir. Kentlerin inşa tarzı, insanlar arasındaki farklılara ve örülen duvarlara dayanır ve kentin inşasındaki farkın, yararlı bir durum olmaktan ziyade parçalanmaya götürebilecek bir tehdit oluşturabileceği varsayılmaktadır (Sennett, 2013, s. 13). Bu nedenle kentler her geçen gün kimliksiz, sosyal ilişki olasılığını ortadan kaldıran yerler haline gelmekte ve birbirine yabancı kalabalık topluluklarla dolmaktadır. Kalabalık topluluklarla dolu mekânlar, hayatın her anına tüketim kültürünü yerleştiren ve turizm etkinlikleriyle var olabilen yerlerdir (Sennett, 2013, s. 13). Kentsel mekân faktörü, varlığını hissettirdiği her bölgede ve zaman diliminde, mekândan aldıklarıyla ve mekâna bıraktıklarıyla kent kimliğinin oluşturulmasına çok önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Kentsel olguları ve genel anlamda toplumu anlayabilmek maksadıyla uygun bir mekân kavramının tarif etmek son derece önemlidir fakat sosyal araştırma açısından mekânın doğası bir sır olarak kalmıştır. Eğer mekân mutlak bir kavram olarak görülebilirse maddeden bağımsız bir "kendinde şey" durumuna gelir ve olguları ayırt ederek sınıflandırabileceğimiz bir yapıya dönüşür. Bununla birlikte görelî mekân görüşü ise, onun yalnızca birbirleriyle bağlantı içerisindeki nesnelere varlığıyla var olan ve bu nesnelere arasında kurulan bir ilişki olarak görülmesini gerektirmektedir (Harvey, 2013, s. 18). Mekân kavramı, insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan ilişkilerinin, uzaklıklarının ve aralıklarının, yani bizi saran boşluğun üç boyutlu anlatımı olarak tanımlanmaktadır. Mekân, üç boyutlu ölçülebilir nesnel bir gerçeklik olarak var olmasının yanı sıra ölçülemeyen boyutları

ile varsayılabilir; duyularla algılanabilir ve öznel olarak gerçekte vardır ya da yoktur (Gür, 1996, s. 44).

İç mekân, dış mekân ve kentsel mekân olarak ayırarak incelemelerde bulunan düşünürler, aynı zamanda kültür ve alt-kültürün sahiplenilen, zaman, sosyoekonomik seviye, moda ya da mimari akımlar gibi pek çok tesiri altında kalarak şekillendiğini de belirtilmiştir (İmamoğlu, 2003, s. 77). Mekan aslında bir cisim gibi herhangi bir şeyin deviniminde doğal olarak tuttuğu yer olur (herhangi bir şey oradaysa bulunduğu yer onun doğal yeri olur) ve onun dış yüzeyi de başka bir şeyin dış yüzeyi ile temas etmektedir. Böyle bir durumda, herhangi bir şeyin bulunduğu yer o şeyi sarar, onun içine giren veya herkesin anladığı anlamda o şeyin içini işgal etmekte olduğu mekân değildir (Nalbantoğlu, 2005, s. 88-105)

Mekân kavramına eleştirel bir boyut kazandıran Lefebvre'ye göre bir ürün olarak anladığımız mekân, eylem durumunda bulunan bir topluluğun dikkate aldığı ya da ele alınan üretim ilişkilerinin sonucudur. Bir süredir mekânın kendisi de alınıp satılmaya başlanmıştır. Bu noktada artık toprak değil, mevcut olan hali ile bu amaç için üretilmiş olan toplumsal mekân kastedilmektedir. Artık mekân sadece kayıtsız bir alan, artı değer biçimlendiği, paylaşıldığı ve üretildiği yerlerin toplamı değildir. Mekân, üretimin genel nesnesinin ve sonuç olarak artı-değerin oluşumunun bir ürünü haline dönüşmektedir. Bu bağlamda bir kentin sınırlarını mekân, hareket ve zaman belirlenmektedir(Lefebvre, 2015, s. 146).

Lefebvre'ye göre mekân; algılanan yani günlük yaşamdaki görebildiğimiz somut varlıklardır, tasarlanan yani teknik kişilerin onu betimlediği yerdir ve yaşanan mekânı ise orda yaşayanların oraya kendi anlamlarını yüklediği yerdir bu şekilde olmak üzere üçe ayrılmıştır. Ancak mekânsal üçlü sadece bu kuramın bileşenini oluşturmaktadır asıl önemli olan noktası mekânı dönemselleştirmesidir. Lefebvre mekânı beş döneme ayırmıştır bunlar mutlak mekân, kutsal mekân, tarihsel mekân, soyut mekân, çelişkili ve diferansiyel mekân olmak üzere beşe ayrılmıştır. Mutlak mekândaki temel düşünce insan ömrünün tabiatıyla, tabiatın ritimleri ve engelleriyle, dolayısıyla henüz doğallıktan kopmamış mekânla benzer bir ilişki ve entegrasyon içinde olmasıdır. Kutsal mekân ise dini yönü kadar siyasal yönü de olan kutsal

mekân “kendisini özdeşleşme-benzetme şeklindeki iki önemli yöntemi gerekli gören dinsel kurumlar içerir. Soyut mekân, mekânın fiziksel bir parçası olarak kullanım değerinin ikinci plana itilerek üzerinden kar ve rant edilen bir araca dönüşmesidir. Soyut ve sosyal mekân arasındaki çatışmayı kapitalist toplumda sınıf çatışmasına benzer. Başka bir deyişle mekânın bu ikili yapısı arasındaki çatışma kapitalizmin temel çelişkisidir. Çelişkili ve Diferansiyel mekân, soyut mekânın genel özelliklerine sahiptir ancak nicel ve nitel yönleriyle daha sert ve çelişkili bir şekilde karşımızda olur (Ghulyan, 2017. S. 1- 29).

Kentin kültürel seviyesi, coğrafi kapsamı, gelenekleri, değerleri, mimarisi, yaşam tarzı ve sahip olduğu özellikleri karışımı olarak kenti biçimlendirir. Mekânın yerel kimliğin gelişim göstermesi için kimliğin kurucu bir elemanı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda yapıyı çevrenin kimlik öğeleri, kent içerisinde yapılan düzenlemeler, kentte yer alan sokaklar, anıtlar ve meydanlar gibi her çeşit kentsel bileşen mekâna anlam kazandırmanın en güçlü ve en iyi yolu olarak görülmektedir. Bir mekâna nasıl şekil verilirse, mekân ona göre biçimlenmekte ve anlamlandırılmaktadır. Kent ise sosyal etkinlikler yapmak için bir tiyatro sahnesi olarak nitelendirilir ve kentin değerini insanların bu kent ile ilgili anıları oluşturmaktadır. Dolayısıyla, insan eli ile oluşturulan çevrede bulunan ve en fazla kimlik oluşturma potansiyeline sahip olan unsur, o kent içerisinde ve kentli bireylerin günlük hayatlarında yer alan yapıların birleşmesiyle oluşan kent dokusudur (Kaypak, 2010, s. 373).

Mekân kavramı, mimarlık alanında algılama, kullanılış biçimleri ve kelimenin farklı anlamlara bürünmesi bakımından masum olmayan birtakım içerikler temsil edebilmektedir. Bu bilgidен hareketle mekân kelimesinin mimarlık alanında ele alınmış şeklinin, modernist algılama öncesinde ve sonrasında oldukça farklı anlamlandırma ve işlevlendirme pozisyonlarında kavranmış olduğunu ifade edebiliriz. Günümüzde mekân kavramı, modern zamanlara has içi boş bir kavramsal kalıp ve soyut bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihinin en eski çağlarında bu soyutlamanın mevcudiyetine gereksinim duyulmamıştır. Bir başka anlatımla ‘mekân’ denildiğinde, yaklaşık olarak Orta Çağın sonuna doğru yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan yeni bir dil dünyası içinde ‘şeyler’ in nesneleşerek,

ağırlıklı bir şekilde resim ve sayıların dili ile temsil edilmeye başlandığı yakın zamanların bir ürünü olan kategoriden söz edilmektedir (Nalbantoğlu, 2005, s. 88). Buna ek olarak mekân ile yapıt kavranırken boşluk ve biçimler birbirini tamamlamaktadır. Yapıtın var olmasıyla mekân ve mekânın var olmasıyla da yapıt sınırlanmaktadır. Daniel Buren, sanat yapıtının algılanması aşamasında biçimsel ve fiziksel çevrenin önemini vurgulamıştır. Daniel Buren'ın ifadelerine göre müzede gözler önünde duran bir eser sokakta görünmemekte, yani bir yönüyle kendi değerlerinden sıyrılırken diğer yönüyle diğerlerinden ayırt edilememektedir (Morkoç, 2013, s. 8).

Kentsel mekânların deneyim ve etkileşime ait alanlar olmaları nedeniyle kendiliğinden oluşmadığını ve içerisinde hayat sürülen mekân ile tasarlanan-planlanan mekân diyalektiğinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte zaman zaman bu tasarlanan-planlanan mekân diyalektiğinin içinde hangi etkenlerin bu karmaşık ilişkisinde korunabileceği, hangilerinin yok olacağı ve hangilerinin yeniden üretileceği gibi özelliklerine yer verildiğini ve bu zamanın siyasi ve ideolojik müdahaleler ile sınırlandırdığı vurgulamaktadır (Keskinok, 2012, s. 108).

Kültür, her şey unutulduğunda akılda kalan, hafızamızda canlanan şeylere verilen addır. Bu yerde dikkat çeken hususiyet ise kültürün bir deneyim ürünü, birikmişlik olduğu ve öz değerleri temsil ettiği (Keleş, 2005, s. 14). Bu kapsamda kent kültürü denildiğinde, tarih ve tabiat tarafından kente bırakılan birikimin anlaşılması gerekmektedir. Bu birikimin temel unsuru ise o kentin kimliğidir. Bütün kentlerin kimliğinde, o kentlerin süreklilik kazanan ayırt edici nitelikleri saklı olur. Kent kimliğini meydana getiren temel kültürel öğeler arasında mimari öğeler de yer almaktadır. Kentlilerin doğal çevre öğelerini kentin iklimi, topografyası, doğal yapısı, fauna ve florası oluşturmaktadır. Özellikle binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Anadolu kentlerinin yapısal unsurlarını kente kimlik kazandıran, kültür mirasını oluşturan toplumsal ve dinsel niteliklere sahip olan anıtsal yapılarla yöreye özgü mimari tarzla sivil mimari yapılar oluşturmaktadır (Tunçer, 2006). Bu bağlamda kültürel öğeler kent kimliğinin oluşmasında oldukça önemlidir. Kültürel öğeler, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeyle birlikte görsel grafik tasarım

alanında sıklıkla kullanılmaya başlanan ve kenti temsil eden bir niteliğe sahip olmuştur.

Kültürel öğeler, sahip olduğumuz toplumun ve içinde hayatımızı devam ettirdiğimiz kentin yansıması olarak nitelendirilmektedir. Bu öğeler şekil ve kapsamlarının yanı sıra oluşturdukları mekânsal dizilim ve kopukluklarla da kente özgü şeyler kazandıran ve kentin görünen çevresine önemli ölçüde fark oluşturan öğeler olarak dikkat çekmektedir (Kuban, 2006, s. 9). Bu süreçte sanatçılar artık yeni bir dünyanın inşa edilmesi gerektiği görüşüne sahiplerdi. Bu çerçevede sanatçılar, tasarıma yönelerek sanatın alışılmış fonksiyonunun dışında, toplumsal bir zeminde anlamlandırılması gerekli olan bir olgu olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Bahsi geçen yeni yaklaşımlar, işlevselliğe önem vererek, sanatın felsefesi ve terminolojisinde köklü bir değişimin gerekliliğini savunmuştur (Antmen, 2009, s. 103).

Antmen'in incelediği ideolojik amaçlar doğrultusunda kullandıkları sanatsal dergi, resim ve afişlere göre devrim ideolojisinin yaygınlaşmasında bir zorunluluk olarak görülen farklı propaganda şekillerine de yer verilmektedir (Antmen, 2009, s. 106). Bu propaganda biçimlerinin en önemlileri arasında dergiler, afişler ve resimler yer almaktadır. Mekân yaratımdır ve mekânı yaratan, o mekânı dolduranları da yaratmaktadır. Yer ise şeyleri meydana çıkarır ve yararlı olan bir yer ise yararlı olan şeyleri meydana çıkarır (Lefebvre, 2015, s. 150). Bahsi geçen özelliklere sahip olan mekân ise bu özellikleri ile işlevsellik kazanmakta ve kent kimliğinin oluşmasına büyük ölçüde katkı sunmaktadır.

Bir yer oluşturma, durumuyla birlikte bir anlam yüklenen mekânlar oluşmaktadır. Her ne sebeple olursa olsun belirli kriterleri sağlayan kentsel biçimlenmeler, kişilere duygusal açıdan doyum sağlamaktadır. Bu çerçevede estetik yetinme beynin gruplandırma yetkisi ile ilişkilidir. Kent kültürü kent kimliğinin meydana gelmesinde ehemmiyet arz eden bir pozisyonu oluşturuyor. Kent kültürü, kentin oluşturduğu kente has kültür olarak ifade edilmektedir. Kentler kendilerine ait yaşam şartları ile kırsal bölgelerden farklılık göstermektedirler. Kentin en önemli farkı ise tarım dışılığıdır. (Gür, 1996, s. 142)

Kent toplumu, karışık, kan bağına dayalı akrabalık bağlarının yerini mesleki teşkilatlanmalara bıraktığı, sosyal baskı düzeneğinin sınırlandığı ve bireyin “ben” olarak toplumsal ilişkilere katıldığı teşkilatlı toplumdur. Buna ek olarak bireylerin ve grupların finansal, toplumsal ve siyasal tecrübeleriyle şekillenen düşünce ve uygulamaların kent yaşamını şekillendirdiği de dikkat çekmektedir. Kent insan eli ile oluşturulmuş bir çevredir. Bununla birlikte kentler, bilim ve kültürün uzun seneler süresine deneyimlenmiş olduğu alan olmaları nedeniyle, doğal çevreye nazaran oldukça önemli avantajlara da sahiptirler (Kaypak, 2010, s. 377). Bu çerçevede kentin taşıdığı kültürel temsilin kent olarak algılanmasında fiziki ve mimari örgütlenmeden önce gelmektedir. Bunun yanı sıra kentin alan ve mekân olarak süregelen birer kültürel örgütlenmeye denk geldiğini de ifade etmektedir. Kentin mekânsal coğrafyası, kültürün farklılığına temel teşkil etmektedir (Chaney, 1999, s. 110).

2.5. KENT KİMLİĞİNİ BELİRLEYEN UNSURLAR

Kent kimliği kavramında da açıklandığı gibi her oluşumun bir kimliği olduğu gibi her kentin de bir kimliği vardır, olmalıdır ve kentin kimliğinin belirleyici olabilmesi için farklı faktörlere ihtiyacı vardır, bu faktörler sayesinde kent kimliği her kentte farklı algılanır. Bu bölümde kentin özgünlüğünü yakalayabilmesinde etkili kent kimliği faktörleri üzerinde durulacaktır. Kentleri diğer kentlerden ayıran özellikler her bir kent için farklılık göstermektedir. Bu özelliklerin ortaya çıkması, fiziksel yapı ve insan-çevre etkileşiminin içerisinde bulunduğu çok boyutlu bir sentez ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, uyum ve kontrol açısından doğa ile kurulan başarılı bir ilişki içinde iyi tasarlanmış/doğayla bütünleşmiş bir çevre ve insanların birbirleriyle kurdukları ilişkilerin niteliği kimlik oluşumunda etkilidir. Bir kent insanlar için yalnızca belirli etkinliklerin yapıldığı ve ekonomik kazancın sağlanabildiği alanlar ise ve bu tür özelliklerin dışında söz konusu kente ait herhangi bir niteliğe rastlanamıyorsa orada kent kimliğinden söz edilmesi mümkün değildir. Çünkü kentler, orada yaşayan insanların kente bir değer yüklemeleri ve bu değerler için çeşitli fedakârlıklarda bulunmayı göze almaları ile bir anlama kavuşmaktadır. Aksi takdirde bir kent kimliğinden söz edilmesi mümkün değildir. Fiziksel çevre ile yaşam biçiminin bir bütün oluşturması halinde kentsel kimlikten söz edilebilecektir

(Tekeli, 1991, s.80). Toplumların yaşam biçimleri, yaşadıkları coğrafyaya ve fiziksel şartlara bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak kentsel kimliği oluşturan unsurlar da bölgeden bölgeye değişmektedir.

Kimliği oluşturan faktörlerin farklı olması, kent kimliğinin kentlerde farklı algılanmasına ya da " Her kentin bir kimliği vardır" hipotezinin gerçekliğinin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, kentler sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutlu, karmaşık özellikler taşıdığından, kimliklerinin sadece fiziksel oluşumlar olarak algılanması doğru değildir. Önemli olan toplum tarafından mekâna verilen önem ve yüklenen anlam ile fiziksel çevrenin bir arada değerlendirilmesidir. Çevre ve toplumsal ilişkiler kent kimliğinin tekrardan tanımlanmasını sağlamaktadır. Burada toplumsal kimliğin zamanla değişim gösterdiği de unutulmamalıdır. Bir toplumun sahip olduğu sosyokültürel yapı, toplumsal deneyimlerin, inançların, davranışların ve düşüncelerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu unsurların, bireylerin toplumsal davranışları üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Güvenç, 1991, s. 19). Kentlerin kimliğinin oluşumunda orada yaşayan insanlar yani kentliler ve onların yaşam biçimleri etkili olmaktadır. Kent kimliği, durağan bir yapıda değildir. Bu bağlamda sürekli olarak gelişim ve değişim gösterdiği, dinamik bir yapıda olduğu söylenebilir.

2.5.1. Tarihsel Unsurlar

Tarih, insanların faaliyetlerinin zaman akışı içerisindeki diyalektik gelişimiyle oluşan bir süreçtir (Özer B., 1993). Bu süreç, insanların gelişimi, ihtiyaçlarının ve imkânlarının değişimi ile birlikte geçmişten günümüze kadar izler taşıyarak gelmektedir. Kentin tarihsel kimliği de süreç içerisinde oluşan bu izler sayesinde şekillenmektedir. Bu izlerin, kentin tarihsel birer kimliği oldukları ve oluştuğu dönemden izler taşıdıkları söylenebilir. Diğer varlıklar gibi kentler de tarihsel birer geçmişe sahiplerdir. Kentlerin bu tarihsel süreç içerisinde üstlendikleri roller ve geçmişten bugüne kadar aktarılan kültürel öğeler, kent kimliğinin oluşumunu sağlamaktadır. Tarihsel kimlik, kentlerin ortaya çıktıkları andan bu yana geçirdikleri bütün değişimlerin ve orada yapılan bütün eylemlerin birer yansımasıdır (Demirsoy, 2006, s.52).

Kentlerin;

- Kuruluş nedenleri,

- Günümüze kadar getirdiği idari, sosyali politik, dini, kültürel ve ekonomik yapılanma,

- Kentleşme oranları gibi faktörler, kentlerin tarihsel kimliklerinin doğru bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktadır. Kentlerin tarihsel kimlikleri ele alındığında ilk dönemlerde su kenarına yerleşimlerin yapıldığı, orta çağda dini inançların etkisi ile şekillenen kentlerin olduğu görülmektedir. Tarihsel kimliğin meydana gelmesinde geçmişten günümüze kadar ayakta kalmış olan mimari öğeler ve tarihi kent dokusu gibi öğeler de etkili olmaktadır (Çöl, 1998, s.52).

Kentler sanayi devrimi sonucunda yaşanan olumsuz gelişmelerle birlikte tarihsel gelişme sürecinde yüzyılların birikimiyle elde ettikleri kimliklerinin yok edilmesi ve değiştirilmesi ile bir başkalaşım sürecine girmişlerdir. Bu sürecin önüne geçmek ve tarihsel kimliklerinin yok olması tehdidi altında olan kentler için dünya çapında bazı girişimlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerden birisi olan ve 2003 yılında Atina Bildirgesi/Şartı olarak yayınlanan metnin “Kentler İçin Önemli Noktalar ve Meydan Okumalar” bölümünde; “Ekonomik etkinliğin yeni türleri daha az kirliliğe, canlı kent merkezlerine, peyzaj değerlerinin artışına ve kent saçaklarında ve çevresindeki kırsal alanlarda daha çok biyolojik çeşitliliğe neden olabilir. Çevresel olduğu kadar kültürel nitelikler de kentler için önemli rekabet üstünlüğü olarak, giderek artan bir biçimde, kabul görecektir ve her kentin özgün tarihsel kimlik ve niteliği kentsel gelişmede özel bir rol oynayacaktır. Kentler, farklı ölçeklerde gelişecek ve yeni işbirliği sağlayacak ağlar bağlamında, gönençlerini korumak için rekabet üstünlüğü sağlamak zorunda kalacaktır. Önemli bir meydan okuma, bunun nüfusun büyük çoğunluğunun olumlu ve aktif olarak kapsandığı bir yöntemle yapılmasıdır” ifadesine yer verilmektedir (Özdemir M. Z., 2004, s. 74). Sonuç olarak, kentler, tarihsel geçmişleriyle bir kimliğe kavuşabilmektedirler. Tarihsel mirasın sonraki nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılması ve kültürel birikimin sürdürülmesi ancak kentin tarihsel kimliği ile mümkün olmaktadır. Kentlerin

günümüzde sağlıklı bir gelişim gösterebilmeleri için de mevcut tarihsel ve kültürel mirasın korunması, yaşatılması gerekmektedir.

2.5.2. Biçimsel Unsurlar

Kentler kuruluş aşamalarında, bazen doğal koşulların beraberinde getirdiği çeşitli zorunlulukların bazen de tasarımcıların ortaya çıkardıkları geometrik formlarla biçimlenmişlerdir. Kentlerin bir kimliğe sahip olmalarında, bu biçimlenmelerinin büyük etkisi bulunmaktadır. Kentler, biçimsel kimliğin kazanılması yönünden üç başlık altında ele alınabilir:

- Biçimin önceden belirlendiği (kare, dikdörtgen, yuvarlak, yâda ızgara sisteme göre planlanmış kentler); herhangi bir unsura bağlı kalınmaksızın her türlü yapılaşmanın bu biçim paralelinde gerçekleştirildiği kentler. Rönesans ve Antik Çağ kentleri, bu tip kentlere örnek olarak gösterilebilir.

- Doğal şartların zorunluluğundan oluşan biçimsel kentler, genellikle bir tepede veya bir su kaynağının kenarında yer almaktadır. Antik dönemde Mezopotamya'daki kentler, bu grupta değerlendirilebilir. Türkiye içerisinde değerlendirildiğinde Amasya'nın, Yeşilirmak'ın iki kıyısına yerleşmiş olmasından dolayı, doğal şartların zorunluluğu sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

- Biçimsel kimlik bazı kentlerde de mekâna bağlı olarak gelişim göstermektedir. Bazı mekânlar sahip oldukları özellikler nedeniyle buldukları kentlerin gelişiminde büyük rol oynamaktadır. Kentler, belirli mekânlar esas alınarak onun etrafında şekillendirilmektedir. Bu tip kentlere, İstanbul'un Tarihi Yarımada bölümü, Bursa kenti ve Almanya'nın Volterra kenti örnek olarak gösterilebilir (Çöl, 1998. S.56).

2.5.3. Fiziksel Unsurlar

Fiziksel kimlik, belirli bir süreç sonucunda meydana gelen, doğal ve yapay çevre kimliklerinin birbirleriyle kurdukları etkileşimin sonucunda ortaya

çıkmaktadır. Doğal ve yapay çevre kimliklerinin oluşumu ve gelişimi, kentlere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık da bir kenti diğer kentlerden ayıran kent kimliğinin oluşumunda etkili olmaktadır. Fiziksel kimlik, iki ana başlık altında incelenebilir.

- Doğal Çevre Kimliği

Doğal çevre kent kimliğini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Doğal çevre, doğanın bir parçasıdır ve oluşumunda insan faktörünün etkisi yoktur. İçinde yaşayan canlıların yaşam ve gelişimini etkileyen dış koşulların tümüdür. Doğal çevreden kaynaklanan kimlik öğeleri kentin doğal çevre verileri ile ilgilidir. Bu veriler şu şekilde sıralanabilir. Coğrafi Konum, iklim, jeolojik yapı, topografya, doğal bitki örtüsü Bu faktörler her kent için farklıdır ve bu farklılık kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik kazandırır. Doğal çevre hem kentlerin kurulduğu yerlerin yer seçiminde, hem de kentlerin biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Kentlerin çok belirgin olan doğal özellikleri onların doğal nitelikleri ile adlandırılmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda bazı kentler dağ kenti, ova kenti, kanal kenti gibi özelliklere sahip olmakta ve kentin dokusu da bu şekli almaktadır. Bazı kentlerde bu özelliklerden biri olurken bazı kentler de bu niteliklerin büyük kısmını kendi doğal yapısında barındırmaktadır. Bu öğelerle uyum içinde olan kentlerin, kimlikleri de kalıcı ve belirgin olmaktadır (Öztürk, 2007, s.12).

Coğrafi Konum: Coğrafi konum, doğal çevre kimliğini oluşturan faktörler arasında belki de en belirleyici olandır. Kimliği etkileyen birçok doğal faktör coğrafi konuma bağlı olarak farklı özelliklere sahip olmaktadır (İlgar, 2008, s.19).

İklim: İklimsel özellikler, insanların günlük yaşamlarını, yani; barınma, çalışma, rekreasyon, üretim vb. etkinliklerini ve psikolojik durumlarını, bitki ve hayvanlar da ise ekolojik ilişkileri etkileyen önemli bir etkidir. İklim, biçim yaratan faktörlerin önemli bir parçası olarak belirtilmektedir. Kentlerdeki iklimlerden kaynaklanan farklılıklar her kentin farklı yapıda algılanmalarına neden olmaktadır. Sert iklime sahip bir yerleşim yeri ile daha ılıman bir iklime sahip olan yerleşim yeri arasında, mimari tasarım, malzeme seçimi, yapı rengi ve yapıların farklı şekillerde

konumlanmasından oluşan kent dokularında farklılıklar meydana gelmektedir. Bu farklılıklar kentteki kimliğin farklılaşmasında önemli etkenlerdir (İlgar, 2008, s.16).

Jeolojik Yapı: Jeolojik yapı, kentteki yapıların inşasında kullanılan yapı malzemelerini ve bu yapıların boyutlarını direkt olarak etkilemektedir. Yapı boyutlarının gösterdiği değişim, kentler için birer siluetin de oluşumunu sağlamaktadır. New York'un Manhattan yarımadası, çok sağlam olan kaya zemin üzerine yapılan gökdelenlerle bir siluet kazanmıştır ve bu siluet kentin kimliği ve prestiji olmuştur. Pamukkale'nin travertenlerle, Kapadokya'nın peri bacalarıyla anılması da jeolojik yapının kent kimliğine etkisidir (İlgar, 2008, s.17).

Topografya: Topografya; bir arazi yüzeyinin tabii veya suni ayrıntılarının meydana getirdiği şekildir. Topografya diğer birçok doğal çevre faktörünü etkilediğinden, kentsel mekânların biçimlenmesinde önemli bir etmendir. Yüzeydeki farklılaşmaların tamamı her bir kent için farklı formların oluşumuna neden olmaktadır. Kentlerdeki nehirler, sahiller, dereler ve tepeler, kentlerin formunu da şekillendirmektedir. Kent ile yüzey verilerinin birbirleri ile gösterdiği uyum kentlerin kimliklerinin de özgün birer yapıya kavuşmasını sağlamaktadır Topografya faktörü kentin genel karakterini etkileyerek o kente belirgin, özgün bir kimlik kazandırmaktadır (İlgar, 2008, s.17).

Doğal Bitki Örtüsü: İklimsel etkiyle oluşan büyük bitki gruplarına bitki örtüsü denilmektedir. Tarihte ilk yerleşmelerin bitki örtüsü yönünden zengin alanlarda yer aldığı bilinmektedir. Bitki örtüsü; yapı, boyut, çeşitlilik, gruplaşma, renk ve mevsimlik ile çevresine kimlik kazandırmaktadır. Örneğin, yağışın çok olduğu bölgeler daha fazla yeşil alana sahiptir, buna karşın yağışın az olduğu bölgelerde bitki örtüsü seyrelirken aynı zamanda bitki türü de değişmektedir. Bitki örtüsünün farklılaşması kentlerin farklı algılanmalarına neden olarak kente özgü bir kimlik oluşturur. Karadeniz bölgesinin yeşil dokusu bölgesel farklılıkların bitki örtüsüne yansımalarının sınırsız örneğini sunar. Bu yüzden, kentlerin jeolojik ve iklimsel açıdan gösterdikleri farklılıklar nedeniyle bölgeden bölgeye değişen bitki örtüsüne rastlanılmaktadır. Örneğin Ege'de zeytin ağaçları yoğunken Akdeniz'de narenciye ağaçları ile sıklıkla karşılaşılması mümkündür (Uçkaç, 2005, s. 25). Bitki

örtüsünün bu şekilde farklılaşması kentlerin farklı algılanmalarına neden olarak kente özgü bir kimlik kazandırır.

- Yapay Çevre Kimliği

İnsan ve insan ilişkileri sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçlardan kaynaklanan, insanlar tarafından yapılan eylem alanları ve bu alanları çerçeveleyen objeler, yapay çevre kimliğini oluşturmaktadır (Ocakçı, 1993, s. 163). Bu objeler negatif ve pozitif öğelerden oluşur. Pozitif öğeler yapılardır. Negatif öğeler ise yapıların tanımlandığı dış mekânlardır. Negatif öğelere örnek olarak yollar, meydanlar, açık alanlar ve donatılar gösterilebilir. Bu pozitif ve negatif öğeler arasındaki uyum ve görsel güzellik, kent kimliği üzerinde belirleyici bir role sahiptir. Yapay çevre, yaratıldığı dönemdeki toplumsal koşullardan ve değerlerden de etkilenmektedir. Bu bağlamda yapay çevrenin, oluşturulduğu toplumun ortak bir kültürünü yansıttığı söylenebilir. Ocakçı, yapay çevre kimliğinin oluşumunda aşağıdaki faktörlerin de önemli yer tuttuğunu belirtmiştir (İlgar, 2008, s.19).

Form ve Görüntü Faktörü: Yapay çevreden kaynaklanan kentsel elemanın biçim, oran, strüktür, malzeme, doku, simgesel durum vb. açılardan oluşturduğu form ve görüntü,

Yer ve Konum Faktörü: Yapay çevreden kaynaklanan kentsel elemanın doğal çevre elemanları ve diğer yapay çevre elemanlarıyla ilişkileri değerlendirilerek tespit edilen yer ve konum.

Anlam Faktörü: Yapay çevreden kaynaklanan kentsel elemanın işlevsel önem, sembolik değerler vb. açılardan ifade ettiği anlamdır. Bu belirtilen faktörlerin her kent için aynı olduğu söylenemez. Kentten kente değişen farklı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler, kentlerin kendilerine özgü bir yapay çevre kimliği oluşturmalarını sağlamaktadır. Yapay çevre kimliğini oluşturan negatif ve pozitif öğelere örneklerle kısaca değinecek olursak;

Binalar/Yapılar: Binalar/yapılar; insanın doğal çevre içinde gereksinmelerini karşılamak, eylemlerini gerçekleştirmek amacıyla tasarladığı yapay çevre elemanlarından birisidir. Binalar/yapılar, görünümleri ile

- Yapıldığı çağı, -Ortaçağ, Rönesans gibi-

- Yapanların ve yapıldığı dönemdeki toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini - İslam kültürü, Hint kültürü gibi

- Söz konusu bölgedeki yönetim şeklini, -totaliter düzen, demokratik düzen gibi-

- Sembolleri -Eiffel Kulesi Paris, Sydney Opera Binası Sydney gibi-

- Tasarım yapanların etkilendikleri akımı, -Brütalist, Post Modernist gibi-

- Yaratıcılarının üsluplarını -Frank Owen Gehry, Tadao Ando gibi-

- Kullanım amacını -konut, müze gibi-

- Kişileri/olayları - Firavunlar için Mısır piramitleri, Bağdat Köşkü IV. Murat'ın Bağdat seferi için yansıtırlar (Kortan, 1993, s. 96). Dolayısıyla binalar/yapılar buldukları kentleri bir diğerinden ayırır ve yapay çevre kimliğinin oluşmasını sağlar.

Yollar: İnsanları yönlendiren hareket kanallarıdır ve yapıların birleşmesini sağlayan ve yapılara ulaşan boşluklar olarak açıklanabilir. Bu nedenle yolların yalnızca hareketlerin yer aldığı fiziksel alanlar olarak nitelendirilmeleri mümkün değildir. Yollar aynı zamanda sosyal yaşamın da etkisini hissettirdiği kamusal alanlardır. Dolayısıyla görsel algıyı etkileyen ve mekâna zenginlik katan insan ölçeğindeki yol görünümleri, nicelik ve nitelikleriyle kent kimliği oluşumunda etkili yapay çevre öğelerinden biridir.

Açık Alanlar: Açık alanlar, binalar/yapılar arasında kalan ya insan eliyle düzenlenmiş ya da kendiliğinden oluşmuş kentte yaşayanların sosyal etkileşim

aracıdır. Açık alanlar, insan-insan, insan-çevre etkileşiminde etkin rol oynayan bir öğedir. Açık alanlar, değişik ağırlıklarda kullanılan mimari elemanlar ile peyzaj elemanlarının (her türlü yeşil ve su) kaynaştığı biçimsel yorumlardan oluşur ve bu yorumu oluşturan tüm elemanlar her kent için farklıdır, dolayısıyla bu farklılık yapay çevre kimliği öğelerindedir.

Meydanlar: Meydanlar, doğal ve yapma çevre elemanlarıyla sınırlanmış mekânlardır (Suher, 1997, s. 97). Halkın toplandığı, çoğu binalarla çevrili, düz, açık ve geniş alanlar olarak da tanımlanabilir meydan. Meydanlar, aynı kentte yaşamakta olan insanların başkalarıyla buluşabildikleri ve birçok gereksinimlerini karşılayabildikleri, özel birtakım alanlardır. Tüm kültürlerin şehir anlayışında meydanlar yerini almıştır. Roma ve Yunan kültürlerinde olduğu gibi meydan, şehrin temel öğesidir. Kentlilerin dini, siyasi, kültürel ve ticari sebeplerle açık bir mekânda toplanmaları ihtiyacı, çok eski zamanlardan beri varlığını korumaktadır. Meydanın biçimlenmesinde, fiziksel özelliklerin dışında, sosyal davranış biçimlerini, nedenleriyle birlikte içine alan şehir kültürü ve şehir yaşamının dolaysız olarak, kazanılmış deneyimlerinin de etkisi büyüktür. Dolayısıyla meydanlar buldukları kentler ve kentliler ile bütünleşmiştir ve kentin kimlik kazanmasında etkili faktörlerden bir diğeridir (Ersağdıç, 1998, s. 20).

Donatılar: Açık alanlarda, -yaşamı kolaylaştırmak için- insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve yetkili merciler tarafından yerleştirilen sanatsal, simgesel bir anlama sahip olan küçük ölçekli elemanlardır. Genellikle aydınlatma, ulaşım, yönlendirme, güvenlik, iletişim, alışveriş, ticari, estetik, oturma-dinlenme-izleme, eğlenme ve temizlik gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Donatıların kentlere dinamizm kattığı söylenebilir. Bu bağlamda kentsel donatı elemanları; kent ve kentli ile ilgili bir sonuç, bir üründür.

Sembol Olmuş Elemanlar: Yapay çevre özelinde sembol haline gelen birtakım elemanların insanlar üzerindeki etkisi, kökenini tarihsellikten ve form olma özelliklerinden almaktadırlar (Uluğ, 1997, s. 912). Sembol olmuş elemanların sahip oldukları özellikler ve taşıdıkları anlam, kent kimliğinin oluşumunda ve değişiminde etkin bir rol oynamaktadır. Ancak bu etkinin tek başına kent kimliğini oluşturduğu,

bu ölçüde önemli olduğu söylenemez. Sonuç olarak, kent kimliği faktörlerinden fiziksel kimlik; doğal çevre kimliği ve yapay çevre kimliği olarak iki bileşenden oluşmaktadır. Doğal çevre insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı çevredir, yapay çevre ise bilgi ve kültür birikimiyle doğal çevresinde sahip olduğu zenginlikleriyle oluşturduğu çevredir. Kentler sahip oldukları doğal ve yapay çevreyi oluşturan farklı öğelerden dolayı farklı kimlik oluşumları gösterirler. Fakat doğal çevreden kaynaklanan kimlik elemanları kimi zaman bazı kentlerde benzerlik gösterebilir dolayısıyla kentlerin kimlik okuması yapılırken o kentin kurulmuş olduğu alanın doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

2.5.4. Sosyo Kültürel Unsurlar

Kent kimliği üzerinde yalnızca kente özgü fiziksel özellikler değildir, kentlilerin sosyokültürel yapıları da belirleyici bir rol üstlenmektedir. Kent kimliği sosyokültürel kimlik ve fiziksel kimliğin ortak özellikleriyle oluşur. Tarihsel akış içinde sosyokültürel kimlik oluşmakta, zamanla bir gelişim ve değişim göstermektedir. Toplumsal alan içerisindeki çeşitli deneyimler, görüşler, inanışlar ve davranışlar toplumun sosyokültürel kimliğini oluşturmada büyük etki sahibidir. Bir şahsın toplum dâhilindeki hareketlerini etkileyen bu hususlar kentsel kimliğin oluşumunda da büyük pay sahibidir (Güvenç, 1991, s. 21).

Kent kimliği tanımı içinde çeşitli kavramlar yer almaktadır. Örneğin her türlü kişisel, toplumsal ilişkiler, kültürel faaliyetler ve değişimler, toplumlararası etkileşimler bunların içerisinde sayılabilir. Bütün bu öğelerin bir araya gelmesi, toplumsal davranışın oluşmasını sağlamaktadır. Bir davranışın kent toplumu içerisinde kalıplaşması, sosyokültürel yapıdaki verilerin ve tanımların kentin birer kimlik ögesi olmasını sağlamaktadır (Alpsoykan, 1994, s. 25). Sonuç olarak, sosyo-kültürel yapının kentin kimlik ögesi olmasını sağlayan veriler; kültürel yapı, kurumsal yapı ve demografik yapı olarak sıralanabilir. Bunların her biri ayrı bir kimlik elemanı olarak da kent kimliği kavramını etkilemektedir.

- Kültürel Yapı: Kültür kavramının birçok farklı kavram ile birlikte ifade edilmesi mümkündür. Örneğin (Güvenç, 2018, s. 95):

- Kùltür bir toplumun veya bütün toplumların birikimli hale gelmiş uygarlıklarıdır.

- Kùltür belli bir toplumun kendisidir.

- Kùltür, bir grubun dünya görüş ve yaşam tarzıdır. Bütün bu açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda kùltürün bir toplumun yaşam tarzını, dünya görüşünü ve gelişmişlik düzeyini oluşturan bir olgu olduğu söylenebilir. Kentte yaşayan bireylerin zaman içerisinde oluşturdukları alışkanlıklar, inançlar ve değerler mekânın oluşumunda ve kent kimliğinin kazanılmasında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Kültürel yapı mekânın üretiminde etkili olurken mekân da kültürel yapının şekillenmesi üzerinde etkili olmaktadır. Kültürel yapı sonucunda hem bir kentte hem de dünya genelinde farklı mekân tipleri ortaya çıkabilmektedir (Can N. , 1999, s.72-73). Kültürel yapının bir diğer önemli işlevi de toplumlar arasında çeşitlenme yaratmasıdır. Buna göre kültürel yapının her bir toplum için farklı şeyler ifade ettiği ve çok çeşitli bir kavram olduğu söylenebilir.

Örneğin Türkiye; geçmiş uygarlıkların getirdiği birikimler sonucu, hala varlığını sürdüren geleneksel yaşam biçimi ve alışkanlıkları ile özellikle sanayileşmiş batılı ülkeler açısından oldukça ilgi çekici, zengin kültürel özelliklere sahiptir:

Halkoyunları; halıcılık, çinicilik, bakırcılık, altın ve gümüş işleri, deri giysiler, dokumacılık ve benzeri el sanatları; yöresel ezgilerin ve zengin ritimlerin olduğu halk müzikleri; bölgeden bölgeye değişiklik gösteren mimari yapılar ve yapı sanatı... Bütün bunlar, kùltürünün yaşayan zenginlikleridir (Ekinci, 1991, s. 35). Dolayısıyla kültürel yapı, toplumsal, mekânsal-işlevsel, kalıtsal, tarihsel özellikler gösterir, kentlerin geçmişten geleceğe devamını sağlar ve sosyo-kültürel kimliğin en önemli öğelerinden biridir.

Kurumsal Yapı: Kurumsal yapı, bir kentin ve o kentin bulunduğu ülkenin;

- Politik, idari ve hukuki yapısı,

- Din anlayışı,

- Ekonomik gelişmişlik düzeyi ve teknolojik imkânlar,

- Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler yapısı ve bu yapıyı meydana getiren kurumsal ilişkiler ile şekillenmektedir. Kentin sanata olan ilgisi de kurumsal yapıyı etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle kurumsal yapının, kentlerin sosyokültürel yapısına yansıdığı ve kent kimliğinin oluşumunda etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Kurumsal yapının kent kimliğine etkisini aşağıdaki örneklerle daha iyi anlaşılabilir.

Demografik Yapı: Kentteki nüfus hareketleri, demografik yapıyı şekillendirmektedir. Nüfus hareketlerinin ortaya çıkmasındaki temel sebep, söz konusu bölgedeki toplumsal ve ekonomik yönden yaşanan değişim ve gelişmelerdir. Kentlerin kimliği üzerinde etkili olan demografik yapı (Ocakçı, 1993, s. 167); Nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, nüfus artış oranı, yaş grupları dağılımı, çalışan nüfus oranı ve niteliği, bağımlılık oranı, doğum/ölüm oranı gibi birtakım fizyolojik unsurlara bağlıdır. Bir kentin sosyokültürel kimliğinin oluşumunu sağlayan kültürel yapı-kurumsal yapı, demografik yapı faktörlerinin her biri birbirinden etkilenir, etkileşim içerisindedir. Bu etkileşim sosyokültürel kimliğin oluşmasını sağlar.

2.5.5. Ekonomik Faktörler

Kentler, teknolojik gelişmelere paralel olarak zaman içerisinde sürekli olarak gelişmişler ve değişmişlerdir. Teknolojik imkânların artması ile birlikte ortaya çıkan sanayileşme, toplumsal alanda büyük gelişmelerin olmasını sağlamıştır. Tarımda makineleşmeye geçilmesiyle tarımla uğraşan insanların büyük bir bölümü kentlere göç etmiş, bu da kentleşmeyi hızlandırmıştır. Sanayileşmenin bir diğer sonucu da etkisini aile yapıları üzerinde göstermektedir. Sanayileşme sonucunda örf adet ve geleneklerde ciddi değişiklikler yaşanmıştır (Tezcan, 1984, s.85). Bu değişim ile birlikte ticari, zirai ve sanayi faaliyetlerin merkezi olmaları özelliği gösteren ekonomik işlevler, kentlerin de birer özellikleri haline gelmişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde kentlerin kat ettiği ilerleme ve gelişme göz önünde bulundurulduğunda, farklı dönemlerde aynı kentlerin farklı işlevleri üstlendikleri görülmektedir.

Ekonomik anlamda bir kentin kalkınabilmesi için farklı ekonomik işlevlerin farklı yerlerde faaliyetlerini yoğunlaştırmaları gerekmektedir.

Sanayi, ilk dönemlerde kentlerin içinde yer alırken zamanla kent merkezinin dışına doğru bir kayma gerçekleşmiştir. Sanayileşme ile beraber çalışan insanların barınma ihtiyaçları da çok önemli bir problem haline gelmiştir. Bu problemin çözüme kavuşturulması için konutlar ile teknik birtakım altyapıları bir araya getirilmiştir. Konutlar ile iş yerleri arasında bağlantılar kurulmuş birçok kent de bu durum göz önünde bulundurularak planlanmıştır. Konutlar yalnızca bireylerin barınma ihtiyaçlarını karşılamamakta bunun yanında sosyokültürel birtakım gereksinimlerin karşılanması içinde fiziksel bir alan ifade etmektedir. Zaman içerisinde konutlarda da çeşitlilik yaşanmaya başlanmış, ekonomik ihtiyaçlar ve kullanıcıların talepleri doğrultusunda farklı konut tipleri inşa edilmeye başlanmıştır (Can N., 1999, s. 125). Kentlerin tanımlanmasında sahip oldukları egemen konumda yer alan iktisadi faaliyetler ön plana çıkmaktadır. Bu iktisadi faaliyetler; tarım kenti, liman kenti, maden kenti, sanayi kenti, ticaret kenti, turizm kenti, üniversite kenti, fuar kenti şeklinde sıralanabilir.

2.6. KENT KİMLİĞİNİN ÖNEMİ

Kentin kimliği, o kentin içerisinde yaşamakta olan insanlara farklı bir ruh hali ve bakış açısı kazandırır. Kent kimliği ile o kentte yaşayan insanlar arasında karşılıklı ve birbirini besleyen bir bağ bulunmaktadır. Bu noktada insan faktörü kimliği anlama hususunda kritik bir öneme sahiptir. Bireyin kent kimliğinin taşıyıcıları arasında yer alması ve yapay çevreyi oluşturması bakımından çift yönlü bir katkısı bulunmaktadır. Bu bağlamda bireylerin kimliği kentin kimliğiyle özdeşleşmektedir (Kaypak, 2010, s. 380).

Kentli bireylerin tamamı tarihsel olarak geçmiş dönemlerin bağlantılarını ve izlerini üzerinde taşırlar. Bu açıdan kentler, tarih ve bağlantılarıyla birbirleri ile iletişim içerisinde olan bilinçlerin bir sektörü olarak nitelendirilmektedir (Sam ve Sam, 2014, s. 399). Kentte yaşayan kişiler arasındaki farklılıklar ve çeşitlilikler kentin kimliğine yansiyarak çoğul bir yapı oluşturmaktadır. Bu bağlamda

“geleneksel ve modern kimlikler”, “tüketim kültürü”, “kitle kültürü ile azınlık kültürü” ve “tüketmeden doğan bastırılmışlık” birlikte ve iç içe durmaktadır (Sarıbay, 2013, s. 252).

Kent aynı zamanda bir ayrışma ortamıdır. Oldukça farklı zümre, sınıf, din, meslek, millet ve ırk unsurlarını içerisinde barındıran kentler, bünyelerinde bazı ayrışmalara sebebiyet vermektedirler (İlbank, 2019, s.8). Kentte var olan yaşam tarzlarının ayrışması ve düşünsel ayrışma durumları benzer niteliklere sahip olan yapı ve kimliklerin de kendi özel dünyalarını kurmalarını öngörür. Kentin içerisinde modern dünyanın bütün yüzleri barınır. Yaşam alanlarını da kent içerisinde biçimlendirirler. Modern dünya bir yandan üretmiş olduğu değerleri kontrol altında tutarken, bir yandan da ona özgürlük ortamı sunar (Dellaloğlu, 2002, s. 57).

Modern dünya kentler aracılığıyla birikimlerini bireylere yansıtmaktadır. Özne modern dünya içerisinde yaşar, modern dünyada özne yaşar. Bu noktada modern kent ile modern özne bütünleşmiş bir görüntüye sahip olur ve bunlar birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Dolayısıyla kişiler içinde yaşadıkları mekânlara kendi benliklerinden bazı değerler yükledikleri zaman, mekân ile aralarında bir bağ kurdukları zaman ve değerleri için fedakârlık yapmaya başladıkları zaman anlamlı bir kimlik ortaya çıkacaktır. Kentin kimliği ne kadar güçlü olursa birey de kimliğe o kadar katkı sağlayabilir ve değer biriktirebilir. Bu açıdan birey ve kimlik arasında çift taraflı ve birbirinden beslenen bir ilişki kurulmaktadır. Bu çerçevede kent kimliğine sahip olmanın avantajları kısaca şöyle ifade edilmektedir; Kentin kimliğinin var olması, o kentin diğer kentlerden ayrılmasına ve tanınmasına yardımcı olur, kent kimliği ile uyumlu bir şekilde ekonomik yatırımlar ve büyüme modeli belirlenir, kentin kimliğini olumsuz yönde etkileyecek uygulamalar veya etkinlikler engellenir, kent kimliğine göre toplumsal duyarlılık artış gösterir, kent kimliği yatırım plânlarında nitelik ve uygunluk kriterleri etkilidir, kent kimliği tarafından kentsel kaynakların kullanımı belirlenir (Demir, 2006, s. 117).

Son yıllarda kentler, küreselleşme sürecine uyum sağlamak ve kentte ortaya çıkan problemleri çözüme ulaştırmak için uygun yöntemler bulma ve gelişme çabasıdadır (Kösten, 2015, s. 2). Bu çabaya paralel olarak getirilen yeni

düzenlemelerle kentsel kimliklerin çehresi değişmeye başlamıştır. Söz konusu değişimin hızlı bir şekilde yaşanması da kent kimliklerinin belirginliğinin azalmasına yol açmaktadır. Öte yandan sanayileşme süreciyle birlikte biçimlenen kentlerin, oluşan yeni kimliklerin ve bunların yaşam alanlarının analizinin yapılması oldukça güçleşmiştir (Kösten, 2015, s. 6).

Kentlerdeki sürdürülebilir gelişmelerin sağlanabilmesi açısından yöresel değerlerin muhafaza edilmesi ve ortaya çıkan yeni gelişmelerin eski dokuyla uyumlu bir şekilde planlanması önemlidir (Kiper, 2004, s. 14). Bu durumda yapılacak olan yeni düzenlemelerin kapsamı ve boyutu önemli kazanmaktadır. Bu çerçevede kentlerdeki ortaya çıkan değişim önlenemeyen bir düzeye ulaşmaktadır. Kentler içinde yaşayan bireylerin deneyimleri sonucunda oluşan genel sembollerin bütünü olarak nitelendirilmektedir. Buna ek olarak kentlere yapılan müdahaleler sadece fiziksel değildir, birey-mekân bağına da büyük ölçüde etki eden bir harekettir. Kentte bulunan yapılara yenilerinin ilave edilmesi veya mevcut olan yapıların yıkılması bir yandan özgün kimliği geliştirirken diğer yandan ona zarar verebilmektedir (Duran, 2008, s. 2).

Kentte yer alan yapılara yönelik olarak önemli kararlar alınmadan önce, kentsel alanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu yapıların çevreye olan ilgisinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kentte bulunan bir yapı, mimarın ve sanatçının eserlerinde vücut bulan şahsi imgelere yer vermesi sebebiyle değerlidir. Söz konusu yapı zaman içerisinde topluma mâl olur ve toplum tarafından kentin ortak değeri olarak benimsenir. Kimliğin oluşumunda toplumun yanı sıra toplumdan beslenen tasarımcının da büyük oranda etkisi vardır. Toplumsal kimliğin temsilcisi geçmiştir ve kentler geçmişi bugüne taşıyan bir ayna rolü üstlenmektedirler. Toplum tarafından benimsenen gelenekleri oluşturan bütün detaylar coğrafyada kalıcı izler taşımaktadır (Es, 2007, s. 5).

Simgesel yapılar ise kültürün somut mirasını meydana getiren eserlerdir. Bu yapılar kentin bütün dönemlerine tanıklık etmeleri sebebiyle özel bir konuma sahiptirler. Bireyler içinde yaşadıkları mekâna bağlandıklarında, değer yüklediklerinde ve fedakârlık yapmaya başladıklarında, söz konusu mekân bir

kimliğe sahip olmaktadır (Duran, 2008, s. 4). Öte yandan kent kimliği, uygarlık-kültür ayrımında kültür kavramı tarafındadır. Bu bağlamda uygarlık kentin alt yapısını ve kuruluş şeklini anlatırken; kent kültürü de kentten sağlanan kazanımlara değinmektedir. Bir bütün olarak kent kimliği, elde edilen kazanımların topluma ve mekâna nasıl yansıdığını anlatmaktadır (Taşçı, 2012, s. 11).

Kent kimliğini besleyen şey ise kültür ve mekân arasında kurulan karşılıklı ilişkidir. Fakat kent kültürünün mevcudiyeti unutulmaya yüz tutmuş ve birbirine benzer kimliklere sahip olan mekânlar ortaya çıkmıştır. Kentlilerin hızla artan ihtiyaçlarını karşılama hususunda, belirli sınırlara sahip olan geleneksel yapıdaki kentler yetersiz kalmışlardır. Sahip olduğu değerleri muhafaza eden ve yaşanabilir niteliklerde olan kent özlemi arttıkça, kültürel unsurların varlığı ve değerleri ön plana çıkmıştır (Kaypak, 2010, s. 346). Bununla birlikte bütün dünyada kentleşme kavramının etkisi hissedilirken kent kimliklerinin konumu da değişiklik göstermiştir. Tarihi, doğal, kültürel mirasın ne sebeple ve ne şekilde kaybedildiğine farklı açılardan bakma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Kiper, 2004, s. 14).

Ülkemizde bulunan kentlerin de kimliklerini yitirme aşamasında oldukları vurgulanmaktadır. Yerel yönetimler tarafından ülkemizdeki kimliklerin yitirilmesini önlemek ve tekrar kazandırmak amacıyla kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmektedir (Duran, 2008, s. 1). Öte yandan kentsel dönüşüm veya kentsel yenileme kavramının kapsamının iyi bir şekilde anlaşılabilmesi da kent kimliğinde ve benimsenen değerlerin yok edilmesi hususlarında önemli bir faktör olarak nitelendirilmektedir. Kentsel yenileme amacıyla hareket ederek mevcut yapılaşma biçiminde değişiklik yapmak ve rant ekonomisine dönüştürmek gibi bazı hataların yapılma ihtimali de göz önünde bulundurulmaktadır (Ulu ve Karakoç, 2004, s. 59).

Kent kimliğini ve imgesini ise kentsel koruma anlayışı ve koruma politikası kapsamında korunma durumunda bulunan unsurlar oluşturmaktadır. Bu unsurların bir bütün olarak algılanması ve çevredeki konumları dikkate alınarak korumaya alınması gerekmektedir (Önem ve Kılınçaslan, 2005, s. 115). Kent kimliğinde değişikliklere yol açacak müdahaleler yapılmadan önce kentin kimliğini kuran değerlerin oraya konulması, bunların güncel şartlara uyarlanması ve bütünleştirici bir

yaklaşım benimsenerek kent kimliğindeki sürekliliğin sağlanması daha doğru bir tutum olacaktır (Duran, 2008, s. 2). Kenti koruma hususu, bireylerden bağımsız olarak düşünülmemektedir. Bireylerin içinde yaşadıkları kenti benimsemeleri ve korumaları için; kentin geçmişinin, hangi uygarlıkların katkıları sonucunda bugüne ulaştığının ve yaşam kültürünün bilinmesi gerekmektedir. Bireyler tarafından kentin geçmişinin bilinmesi ve geçmişle aralarında güçlü bir bağ kurulmasıyla kenti koruma ve sahiplenme isteği artacaktır (Attar, 2013, s. 3).

Kentsel kimlik ise, kentte bulunan meydanlardan, binalardan ve caddelerden daha çok, kentte yaşayan bütün insanların etkin katılımıyla oluşmaktadır. İçinde yaşamakta olduğu kenttin yaşam kalitesinden memnuniyet duyan kişiler, kentin ruhunu da belirlemektedirler. Bu ruh ise ayakları üstünde durabilen, yaşanabilir bir kent oluşturabilmek ve bunu iyi bir biçimde ifade edebilmek ile doğrudan ilişkilidir (Çamdereli, 2006, s. 237). Öte yandan kentin konumunda köklü bir değişiklik yapılmasıyla birlikte, kimlik ve kültürel birikim marka olarak yansıtılarak bir yarışın içine girilmektedir. Günümüzde bir kentin yönetilmesi; sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetim öğelerinin, üniversitelerin ve yerel medyanın yönetilmesini de kapsamına dâhil etmektedir (Kaypak, 2010, s. 352).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kentlerin kimlikleri üzerinde belirleyici olan etken çok aktörlü mekân yönetimidir. Kentler, fiziksel alt yapıları ve içerisinde yaşamakta olan bireylerle pazarlamaya ve reklama gereksinim duyan, marka değeri olan birer ürüne dönüşmektedir. Kentlere yönelik beklentilerdeki artışa paralel olarak kentlerin daha değerli bir hale dönüşmeleri de kaçınılmazdır. Marka değerine sahip olan bir ürün gibi görülmeye başlanan kentler, insanların kazanç elde edebileceği bir vasıta olarak yansıtılmaktadır (Özdemir ve Karaca, 2009, s. 131).

Küreselleşme sürecinde belediye yönetimleri tarafından kentlerinin içinde buldukları yarışta bir adım önde olmalarını istenmekte ve böylece yatırımların kente çekilmesi hedeflenmektedir. Belediye yönetimleri, toplumsal kimliği zarara uğratacak davranışlar sergilemekte ve kamu hizmetlerini işletme mantığı ile yürütmektedirler. Kentli bireylerin emeği sonucunda ortaya çıkan ve geçmişin bütün izlerini barındıran kent dokuları ekonomik kazanç aracı olarak görülmektedir. Bu

durum kent dokularının değerin para ile ölçülmesine ve kent içerisinde bulunan bazı bölgelerin önemini yitirmesine yol açmaktadır. Söz konusu kompleks ve çok yönlü ilişkiler içerisinde kalan kentler; ülkelerinden bağımsız bir şekilde uluslararası alanda rekabete girerek, küresel boyutta üretime ve ekonomiye yön veren davranışlar sergileyebilmektedirler. Kentlerin sadece küresel sermaye bakımından değil, kendilerine has turistik değer oluşturabilmeleri için öne çıkmalarını ve fark yaratmalarını sağlayacak nitelikler geliştirmeleri gerekir. Günümüzde teknolojinin ve üretim tarzının bireyleri ve mekânları tek tipleştirdiği bir dünya içerisinde kentlerin kendine özgü değer yaratması ve bir adım öne çıkması önem arz etmektedir. Bu hususta yerel yönetimlerin ve kent plâncılarının üstlendikleri görevleri başarılı bir şekilde yerine getirmeleri, içinde buldukları kentin kendine özgü yapısına zarar vermeden gereken değişiklikleri yapmaları gerekmektedir. Toplum ve birey açısından, kentin kimliğinin korunması ve kentin kendine has niteliklerini yitirmeden diğer kentlerde rekabet edebilecek seviyeye ulaştırılması büyük ölçüde önemlidir. Yirminci yüzyılda gelişen teknolojiyle birlikte yeni metotların kullanılması ve yeni yapı anlayışının benimsenmesi sonucunda kentlerin mimari tarzının hızlı bir şekilde kaybolmaya başladığı görülmektedir. Hızlı bir şekilde birbirinin benzeyen yapıların artış göstermesiyle, kentlerin silueti değişim göstermeye başlamıştır (Sayan, 2012, s. 2). Böylece kent kimliğinin temel ögesi olarak nitelendirilen kültürün ve kültürün yaratmış olduğu farkın önemi büyük oranda artmıştır.

2.7. KENT KİMLİĞİNİN KORUNMASI

Kültür tarihidir, süreklidir ve sürekliliğini gelenekler ve görenekler sağlar. Kuşakların kendilerinden önceki dönemlerden elde ettikleri kültürel değerler, diğer kültürlerle etkileşim içerisine girmekte böylece yeni kuşaklara farklı birtakım kültürel değerler aktarılmaktadır. Amerikan kültürologlar Sullivan ve Harper'in dediği gibi "Geçmiş inkâr etmek, kendi gücümüzü inkâr etmektir. Geçmiş kolektif kimliğimizin yansımasıdır". Kentler ise bu kimliğin aynasıdır (Es, 2007, s.56). Tarihsel gelişme sürecine bakıldığında zaman, her dönemde toplumların kendi yaşantı, düşünce ve kültürlerini mekâna yansıttıkları görülmektedir (Topçu, 2011, s. 1048). Kentlerin mekân temelinde günümüze taşıdıkları ve sürdürülebilirliğini sağladığı ayrıntılar sayesinde (mahalle, sokak, ev vb.) kalıcılıklarının kanıtı olabilmektedir. Bu

bağlamda kentler, yerleşik kültürün en esaslı ürünleridir ve toplumların kültürlerini yansıtan mekânlardır (Es, 2007, s.56).

Kentin sahip olduğu doğal unsurların iyi bir biçimde analiz edilmesi, korunması ve bunların iyileştirilmesi kent kimliğini de güçlendirmektedir. Bu faaliyetlerin kentsel algılamaları olumlu bir biçimde etkilemektedir. Bir kentte yaşayan insanların yaşadıkları yerlere sahip çıkabilmeleri için kenti doğru bir biçimde algılayabilmeleri gerekmektedir. Bir başka deyişle kentlilik bilinci, kentte yaşayanların, içinde yaşadıkları kentle kendilerini özdeşleştirdikleri bir kimliğe sahip olmalarıdır. Özdeşleşme ile mekâna uyum yeteneği sağlanır. Bu uyum ise çevreye aşına olma ve emniyet duygusunu beraberinde getirir (Es, 2007, s.49).

Mekâni benimseme, sahiplenme ve aidiyet duygusunun sağlanması, kent hakkında fikir ve düşüncelerini dile getirme imkânı bulmaları, yani kent yönetimine katılımları aracılığıyla gerçekleşir. Bunun sebebi insanların, kendilerinin içinde oldukları olguları daha kolay sahiplenebilmesinden kaynaklanmaktadır. Mekâna dâhil olabilmek ise kent kimliğinin sürdürülebilmesi konusunda önemli bir noktadır. Kent kimliğinin korunması ve sürdürülmesi kentlere; Kentin bir kimliğinin olması, onu diğer kentlerden ayırıp tanınır hale gelmesi, büyüme modeli kent kimliğine uygun biçimde gelişmesi, kentin var olan kimliğine zarar verecek kullanımlar en baştan reddedilebilmesi, toplumsal duyarlılığın kent kimliğine bağlı olarak artması, yapılması düşünülen yatırımlarda nitelik ve uygunluk aranması, kentsel kaynakların kullanımı rasyonâlize olması, gibi faydalar sağlayabilmektedir (Demir, 2006, s. 117).

Kimliği olan kentin sağladığı kazanç, bu kimliğin sürdürülmesi konusunda önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kentsel kimliğin sürdürülebilmesi ve korunmasında temel kıstaslar özgünlük ve bütünlüğün korunmasıdır. Dolayısıyla somut kentsel kimlik açısından, özgün arazi kullanımının, kent silüetinin ve panoramasının ve bunları oluşturan tüm doğal ve yapılı çevre öğelerinin korunması bir bütün halinde ele alınmalıdır. Örneğin kent kimliğinin parçaları olan kentsel doku, mimari miras ve sembol öğelere doğrudan ya da dolaylı zarar verecek müdahaleler aynı zamanda bütüne yani kimliğe de zarar vermek anlamına gelmektedir (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 12).

Kentsel kimliğin sürdürülebilmesi konusunda somut öğelerin (doğal ve yapılı çevre elemanları) korunması kadar somut olmayan öğelerin (sosyal, kültürel ve ekonomik bileşenler) de gelecek nesillere aktarılması, kimliğin özgünlüğü ve bütünlüğü açısından önem teşkil etmektedir. Kentsel mekâna yapılacak herhangi bir fiziksel müdahalenin kentte yaratacağı kültürel, sosyal ve ekonomik etkiler de hesap edilmelidir. Kentsel mekânın kimlik kazanması sadece inşa faaliyetleri ile değil bunun yanı sıra zaman içinde sosyal ve kültürel birikim ile sağlanmaktadır (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 12).

Kent kimliğinin sürdürülebilirliği hususunun geçmiş, bugün ve gelecek şeklinde üç farklı zaman diliminde ele alınması gerekmektedir. Bu üç zaman dilimi, geçmişte kent belleğinde yer edinmiş olan bütün kimlik öğeleri, bugün geçmişten gelen kentsel kimliğe ne oranda sahip çıktığı ve gelecekte kentin “kime?” ve “ne?” ifade ediyor olacağı ile açıklanabilir (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 12). Kentsel kimliğin korunması tartışılırken; doğal çevre üzerinde tarihsel süreç içinde gerçekleşen insan etkisi, bu etkinin doğal yapıyı dönüştürerek yeni ve özgün bir çevre oluşturması, yani insan-kültür etkileşimi temel konudur. Bu etkileşim sonucu katmanlar halinde birikerek oluşmuş ürün, aynı zamanda kentsel kimliği de barındırmaktadır (Ocakçı ve Türk, 2012, s. 226-228). Dolayısıyla bu etkileşimin sonucu olan kültürel peyzajı korumak aynı zamanda kentsel kimliği de korumak anlamına gelmektedir. Bu ifadeden yola çıkarak, kültürel peyzajın varlığını tehdit eden her türlü karar ve uygulamanın kentsel kimliğe de aynı etkiyi yapacağı söylenebilir (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 13).

Ekonomik anlamda belirli bir refah düzeyine ulaşmış, sosyokültürel manada ilerleme kat etmiş batı kentlerinin sabit hale gelmiş nüfusları, kentteki doğal, kültürel ve mimari birtakım değerlerin kolay bir biçimde benimsenerek ortak değer haline getirilebilmesine imkân vermektedir. Bunun yanında kent dokuları yabancılara pazarlanarak kent için ekonomik anlamda önemli bir gelir kaynağı oluşturulmaktadır. Gelişmiş toplumlar, sahip oldukları sosyokültürel değerleri kentlerine yansıtabilmek için “yerellik, gelenekselcilik ve korumacılık” anlayışını ön plana çıkartmaktadırlar. Zamanla kentin geçmişe bağlı kimliklerinin yanında ekonomik merkezler de kent kimliğinde etkin olmaya başlamışlardır. Ekonomik merkezler, dünya pazarında daha

çok ilgi çekmek amacıyla farklı sunumlar gerçekleştirebilmekte yeni birtakım kimlik öğeleri oluşturabilmektedir (Ulu ve Karakoç, 2004, s. 59). Bahsedilen bu sürecin kent kimliğinin korunmasına ve sürdürülmesine katkı sağladığı yorumu yapılabilir.

2.8. KENTİN KİMLİKSİZLEŞMESİ

Kent kimliği kavramı kentsel mekân ve kentsel kültürle yakından ilişkilidir. Kültür ise zaman içinde değişmekte ve kent kimliğini değişime uğratmaktadır. Fakat bir kentin sahip olduğu kimlik, kendi kendine değil insan faktörünün de devreye girmesiyle bozulma yaşamaktadır (Uğurlu, 2014, s. 275). Kent kimliğinin şekillenmesi uzun bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. Bu kimliğin şekillenmesinde kentin coğrafi konumu, kenttekilerin kültürel seviyesi, kentin mimari anlayışı, gelenek ve görenekler ve hayat tarzı gibi unsurlar etkili olmaktadır. Kentin bir kimliğe sahip olmasını sağlayan bu unsurların bir bütün halinde ele alınması gerekmektedir. Fakat bu bütünü oluşturan birçok parçanın bulunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Uğurlu, 2014, s. 276). İster yeni yapılaşma alanları olsun, ister mevcut kentsel dokuda yenileme faaliyetleri olsun; başta binalar olmak üzere kentte bulunan her şeyin bir anlam sahibi olması gerekmektedir. Bu anlam, o kentin ruhunu yansıtmalıdır. Kente ait bir ruhun olmadığı durumlarda kentin kimliksizliğinden bahsetmek mümkündür (İlgar, 2008, s. 33-36).

Uzun bir dönem içinde ve bir birikim şeklinde oluşmuş kentsel kimlik her zaman bu niteliklerini kaybetme riski ile karşı karşıyadır. Kimliksizleşme olarak tanımlanabilecek bu durum kimlik kaybı veya zamanın gereklerine uygun kimlik öğelerini ortaya koyamamak olarak da ifade edilebilir (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 13). Diğer yandan, kentin oluşumuna katkı sağlayan kent bileşenlerinin tümü soyut ya da somut olarak kentin kimliği üzerinde olumlu veya olumsuz etkilidirler. Bu katkıdan olumlu olanlar kent kimliğini yüceltip algılanabilirliğini artırırken olumsuz olanlar kimliksizleşme olarak karşımıza çıkmaktadır (Göncü, 2007, s. 22-27). Birçok kent, sahip oldukları kimlikleri kaybetmekte ve yeni kimlik oluşturamayıp bir belirsizlik durumu yaşamaktadır. Kentlerde ortaya çıkan bu kimlik problemi, birçok alana etki etmekte, kentte yaşayanların kente karşı bir yabancılaşma hissi duymalarına sebebiyet vermektedir. Bu yabancılaşma hissi,

bireyin kendisini o kente ait hissetmemesi sonucunu doğurmaktadır (İlgar, 2008, s.37).

Kimliksizleşme sürecindeki kentlerde kent ile kentli arasındaki zarar gören aidiyet duygusu ile kent ekonomisi olumsuz etkilenmekte ve gelecek nesillere bırakılacak olan miras bozulmaktadır (Eryazıcıoğlu ve Markoç, 2014, s. 13). Ayrıca kimliksizliğin yarattığı parçalanma durumu, insanların aidiyet duygusunu etkilemekte ve kenti sadece içinde bazı etkinliklerin yapıldığı bir yer olarak görmesine sebep olmaktadır. Oysa kişiler kentle ilişki kurmaya başladıklarında, kentsel mekânlar onlar için bir şeyler ifade etmeye başlar ve böylece kent bir kimlik kazanmaya başlar (Bingül, 2004, s. 22-23). Kentlerde yaşanan rânt etkisiyle, park alanlarının yerine yapı yoğunluklu yerleşimler tercih edilmektedir. Yeni birtakım tüketim alanlarının ortaya çıkması sonucunda kent insanının yaşam tarzına müdahale edilmiş ve genellikle açık mekânlarda yapılan rekreasyonel faaliyetler kapalı alanlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Son 20 yıllık dönemde Türkiye'deki ekonomik sistem yaşanan köklü değişiklikler sonucunda, tüketim mekânlarının ve alışveriş aktivitelerinin de özel sektörün egemenliği altında gerçekleştiği söylenebilir. Bu değişim sürecin kamusal mekânların özelleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Kent halkı boş zamanlarını genellikle alışveriş merkezi adı verilen kapalı alanlarda değerlendirmektedir (Karakoç ve Ulu, 2004, s. 60). Bu kapalı mekânların mimarları, özel sektörün yönlendirmesi ile “kontrol edilebilen kalabalıklar, kontrolsüz sosyal çeşitlilikten daha karlı olur” mantığı ile bu mekânları tasarlamaktadır (Özdemir A., 2009, s. 144).

Bugün sokaklarda kendilerine yer edinmiş olan alışveriş merkezleri, kaldırımlarda yer alan kafeler ve kamusal alandan dönüştürülmüş eğlence alanları kentteki insanların sıklıkla vakitlerini değerlendirdikleri yerlerdir (Karakoç ve Ulu, 2004, s. 60). Önceden gelişimini uzun bir zaman dilimine yayan ve bu şekilde biçimlenen kamusal mekânlar artık aniden ortaya çıkmaktadır. Bu ani ortaya çıkışa rağmen belirli bir fikir ve konseptin söz konusu olduğu söylenebilir (Özdemir A. , 2009, s. 144). Yeni tüketim mekânları ve yeni tip yerleşim merkezlerinin oluşumu, kentsel kimlik üzerinde etkili olan önemli unsurlardır. Yeni birtakım konut projelerinin şehir merkezinden kent dışına doğru kayması ile kent merkezindeki

birçok sosyal ve sportif aktiviteler de bu konut alanlarına yaklaştırılmaktadır. “Residence”, “Towers” ya da “Konak” gibi isimlerle tanıtılan ve insanlara özendirilmeye çalışılan bu alanlarda, yapay göletler ve yeşilin bol olduğu alanlara yer verilerek insanların cazibelerinin kazanılması amaçlanmaktadır. Bu gibi yerlerde konut sahibi olmak isteyen kişilerin temel isteği, yeşil alanlara, özel bahçelerinde ve ortak alanlarda rahatlıkla ulaşabilmektir (Özdemir A. , 2009, s. 144).

Kentsel imgeler, kentlerin ekonomik birtakım dinamiklere göre değişiklik göstermesi sonucunda farklılaşmaktadır. Bu durumun en net örneği İstanbul’dur. Türkiye’nin kültürel birikimini yansıtırma konusunda önemli bir kent olan İstanbul, bu özelliğini yapılan yeni köprüler, gökdelenler sebebiyle kaybetmektedir. Tarihi yarımada silüeti, cami minareleriyle yarışan yüksek yapılar sebebiyle her geçen gün biraz daha bozulmaktadır. Bununla birlikte, bu durum tek bir kente özgü olmayıp diğer kentlerimizde de görülmektedir.

Küresel kültür ile kentleri etkileyen bir başka fiziksel değişim de ulaşım ilişkileridir. Kentlerdeki ulaşım ilişkilerinin mekânlar üzerinde kalıcı bir etki bıraktığı ve mekânlarda değişime neden oldukları görülmektedir (Karakoç ve Ulu, 2004, s. 61). Türkiye’deki denetim dışı kentleşmenin sokaklara yansıma, kaldırım üstüne park edilen araçlar, sıkışmış ve ağır ilerleyen bir trafik ve bozuk yollarda seyreden son model arabaların varlığı ile kendisini göstermektedir. Kentsel doku içerisinde, lüks binalar ile gecekonduların aynı bölgede yan yana yer alması da kent kimliğinin oluşumunda etkili olan olumsuz faktörler arasında yer almaktadır (Ulu ve Karakoç, 2004, s. 61).

Ekonomik sistemin küreselleşmesiyle birlikte kent yönetimleri ve kentler birer rânt aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle son 20 yıllık dönemde kentler, birbirleri ile yarış içerisinde olan birer işletme görüntüsü çizmektedirler. Bu bağlamda kentler, daha fazla verimlilik elde etmeyi ve kar sağlamayı amaçlayan yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kar elde etme amacı, kentlerin ve kentsel imgelerin hızla bozulmasına ve içeriklerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bunun yerine kimliğin korunması ve sürdürülebilmesi noktasında birçok aktöre görev ve sorumluluklar düşmektedir. Kültür, tarih, mimarlık ve doğa değerleri yalnızca bir

ülkeye mal edilemeyecek kadar önemli unsurlardır. Sivil mimarlığın en güzel örnekleri günümüzde insanlığın ortak bir değeri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum söz konusu yapıların koruma altına alınmasına neden olmuştur. Kent kültürünün korunarak sürdürülebilmesinde devletlere büyük görev düşmektedir. Yerel yönetim birimlerinin yeterince güçlü ve bu konuda istekli olmadıkları durumlarda bu görev devletlerin merkezi yönetim birimleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kent kimliğinin korunmasında bir diğer sorumluluk sahibi, ötekilerden daha az önemli olmayan, kentte yaşayan insanlardır. Kentlerin asıl sahiplerinin sorumluluk bilinci gelişmiş yurttaşın kendisi olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Kentinin değerleri, bugünü ve geleceği üzerinde hak sahibi olan yurttaş, kentine karşı, kentinin kültür birikimine karşı suç sayılabilecek eylemlerden kaçınmak yükümlülüğü altındadır (Keleş, 2005, s.15-16).

Kentli hakları sosyal hayatın bir ürünüdür. Bu toplumda yaşayan fert davranışlarıyla hem kentte hem de kentli haklarına kendi tarafından şekil verilmektedir. Bu yüzden kentliler yalnızca kente karşı değil, diğer kent de yaşayan insanlara da gerekli değeri ve saygıyı vermelidir yani kentte yaşamak bazı haklara sahip olmak aynı zamanda bazı sorumlulukları da beraberinde getirir. Bu sorumluluklar yerel yönetimler kadar kentte yaşayan insanlara düşen bir vazifedir (Karasu, 2009. s.15). Kente karşı işlenen suçlar kentte nüfuz eden suçlardan farklıdır. Kente karşı suç, kentin kimliğini yansıtan değerler ve fertlerin haklarını gasp etmek de iken, kentte nüfuz eden suçlar yalnız mekân anlamındadır. Kentin değerlerine kültürünü yansıtan suçları önlemek yine yurttaşlara düşmektedir (Karasu, 2009. s.29).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENT PLANLAMASINDA KENT KİMLİĞİ; ŞANLIURFA ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. ŞANLIURFA KENTSEL KİMLİĞİ ÜZERİNDEN ÖZELLİKLERİ

Şanlıurfa'nın tarihsel gelişimi, Anadolu ile bir bütün halinde ele alınmalıdır. Bazı tarihi belgelerde, Türklerin 4200 yıl önce Anadolu'ya yerleştikleri, Şanlıurfa'nın da ilk yerleşim yerleri arasında yer aldığı görülmektedir (Memiş, 2001, s. 34).

Şehir, Şanlıurfa adını alana dek birçok farklı isimle anılmıştır. Stratejik bir noktada yer almasından dolayı tarih boyunca o bölgede birçok savaş yaşanmıştır. Bu savaşlar sonucunda şehri ele geçiren taraf, şehri yeniden isimlendirme yoluna gitmiştir.

12 Haziran 1984 yılında çıkarılan bir Kanunla, Urfa isminde değişikliğe gidilmiş, şehre Milli Mücadele döneminde gösterdiği başarı nedeniyle 'Şanlı' unvanı verilmiştir. Böylece şehir, günümüzde de kullanılan ismini almıştır (İpek, 1968, s. 20).

Şanlıurfa genellikle peygamberler şehri şeklinde bilinmekte ve ifade edilmektedir. Özellikle ilk çağlarda adeta bir kültür şehri gibi işlev görmüş olan Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel açıdan yoğun bir birikime sahip olduğu söylenebilir (Ergin, 2008, s. 12).

Şanlıurfa'nın tarihi ipek yolu üzerinde bulunmasından dolayı doğu ile batı arasında önemli bir köprü görevi üstlendiğini görülmektedir. Bu bağlamda Urfa, birçok yeni fikrin ortaya çıkmasına ve gelişmesine de araç olmuştur (Ergin, 2008, s. 14).

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu bölgesinin Orta Fırat bölümünde bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın doğusunda Mardin, kuzeydoğusunda Diyarbakır, kuzeyinde Adıyaman, doğusunda ise Gaziantep bulunmaktadır. Bu bağlamda Şanlıurfa'nın tarihi ve kültürel açıdan birikim sahibi birçok ille komşu olduğu söylenebilir. Şanlıurfa aynı zamanda bir sınır ilidir. Şehrin güneyinde Suriye yer

almaktadır (Ergin, 2008, s. 12). Şanlıurfa'nın iklimi karasal iklimdir. Yazlar sıcak ve uzun, kışlar ise oldukça soğuk geçmektedir. Yaz ile kış arasındaki ısı farkı çok yüksektir. Aynı şekil gece ve gündüz arasındaki ısı farkı da yüksek seviyelerdedir. Türkiye'nin en sıcak ili olarak bilinen Şanlıurfa'da nem oranı oldukça düşüktür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015). Şanlıurfa'da eskiden evlerin planlanmasında iklimin etkisini fazlasıyla görmekteyiz. Geleneksel Urfa evlerinin yani hayatlı evlerin planlamasında önemli bir yeri olan eyvanlar ve eyvanların yönü iklimsel kriterlerin bir sonucudur (Karaçizmeli, 2011, s. 17). Aynı zamanda sosyal hayatında bir etkisi olan geniş aile yapısı ve kadın erkek ayrımında sonucu olarak haremlik selamlık şeklinde ayrılması, planlanırken bu evlerde görülmektedir (Akkoyunlu, 1988, s.10).

Şanlıurfa'nın toplam nüfusu 2017 sonundaki verilere göre 1.985.753 kişidir. Yıllık %2,33 nüfus artış hızına sahip olan şehirde km²'ye 103 kişi düşmektedir. Yoğunluğun en fazla olduğu ilçe ise 231 kişi ile Eyyübiye'dir (TÜİK, 2018).

Toplam 13 ilçeye sahip şehirde, şehir merkezinin güneybatısında yer alan ve İbrahim Peygamberin ateşe atıldığında düştüğü yer olarak bilinen Balıklıgöl ve çevresinde yer alan kutsal mekânlar en çok ilgi gören yerlerdir. Başta Balıklıgöl olmak üzere diğer turistik merkezleriyle birlikte Şanlıurfa, her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Şanlıurfa sosyal yaşamında yardımlaşma, dayanışma, eğlenme ve kaliteli zaman geçirmenin önemli unsuru olan sıra gecesi, esas itibarıyla fütüvvet ve Ahilik geleneğinin tasavvufi ve mesleki öğretilerine dayanır. Şanlıurfa müzik ve mutfak kültürünün gelenekle birleşmesi sonucu sıra gecesinin yöreye has şekli gelişmiştir (Kaya M. , 2015, s.578). Sırada, müzik programı ve söyleşileri bittikten sonra yemek faslına geçilir. Urfa sıra gecesinin en önemli yemeği çığköftedir (Aslan, 2014, s.11).

Urfalıların kültürel birikimleri, şiire, edebiyata verdikleri değer yadsınamaz bir önemi bulunmaktadır. Yazılan şiirler ilk olarak sıra gecelerinde çevre ile buluşmaktadır. Bu bağlamda sıra gecelerinin Urfa'daki şiirin ve diğer edebiyat kollarının gelişmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. (Ergin, 2008, s.14)

Şanlıurfa ekonomisinin önemli bir bölümü tarıma dayanmaktadır. Şehirde, sanayi yeterince gelişmemiştir. Nüfusun yaklaşık olarak %70'i tarımla

uğraşmaktadır. İlerleyen dönemde Şanlıurfa'nın özellikle tarıma dayalı sanayide lider bir şehir haline gelmesi hedeflenmektedir (Üner, 2014, s. 39). Şanlıurfa ilinin ekonomisinin % 60'ı bitki üretimi, % 40'ı ise hayvancılığa dayanmaktadır. İklim açısından ele alındığında yağışın az olduğu, sulama imkânlarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Su imkânlarının azlığı nedeniyle tarımsal verim de düşüktür.

Şanlıurfa'da yetiştirilen başlıca tarım ürünleri, pamuk, mercimek, kenevir ve burçak şeklinde sıralanabilir. Sulama imkânlarının azlığı nedeniyle sebzeçilik gelişmemiştir. Meyvecilik ise önemlidir. Özellikle Tektek Dağlarında yabânî fıstık ağaçları yetiştirilmektedir. Halfeti ve Birecik ilçeleri başta olmak üzere yer yer zeytincilik yapılmaktadır. Fakat zeytinden yeterince kar elde edemeyen tüketiciler bunun yerine o bölgelerde fıstık yetiştiriciliğine yönelmişlerdir. Şanlıurfa'da bitki tarımının ardından başlıca gelir kaynağı, hayvancılıktır. Yaklaşık 60 köyde, birinci derecede gelir kaynağını hayvancılık oluşturmaktadır. 375 köyde ise hayvancılık, tarımın ardından ikincil plandadır. Yetiştirilen başlıca hayvanlar, sığır, koyun, kılkeçisi ve hindi şeklinde sıralanabilir. Son dönemlerde aracılık ile ilgili olarak da önemli çalışmalarda bulunmaktadır. Ayrıca Şanlıurfa, yarış atı yetiştiriciliği bakımından da önemli bir şehirdir. Türkiye'deki yarış atlarının önemli bir kısmı Şanlıurfa'da yetiştirilmektedir (Şahinalp, 2006, s. 125).

Şanlıurfa'da ormancılık ise yeterince gelişmemiştir. Bunun en önemli nedeni şehirdeki orman azlığıdır. Tektek Dağlarında yabani fıstık ormanları bulunmaktadır. Bunun dışında Karacadağ'da da yer yer iğde, meşe ve palamut koruluklarına rastlanabilmektedir. Madencilik açısından da Şanlıurfa'nın yeterince zengin bir il olmadığı söylenebilir. Şehirden çıkarılan başlıca madenler, asfaltit, kurşun, fosfor tuzu ve mermerdir. Ancak şehir genelinde herhangi bir zengin maden yatağının bulunmadığı belirtilmelidir. Sanayi bakımında da Şanlıurfa'nın gelişmemiş bir şehir olduğu söylenebilir. Fakat son 15 yıllık dönemde GAP'ın da etkisiyle birçok yeni sanayi kuruluşu kurulmuştur. Başlıca sanayi kuruluşları ise, un fabrikaları, tuğla-kiremit fabrikaları, Urfa Pamuk İpliği Sanyii A.Ş., Çimento Fabrikası, Hilvan Yem Fabrikası, Siverek Tereyağ Fabrikası, Tarım Âletleri ve Makinası Fabrikası, Et ve Balık Kurumu Et Kombinası ve Yapağı Yıkama ve Yün İpliği Fabrikası şeklinde sıralanabilir (Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2011).

3.2 ŞANLIURFA İMAR PLANI GELİŞİM SÜRECİ

3.2.1. Şanlıurfa 1974 İmar Planı Gelişimi:

1965 yılında yapılmış olan nüfus sayımlarının sonuçlarına göre Urfa ilinin nüfusu 73.498 olarak kayıtlara geçmiştir. Kentteki erkek nüfus dağılımı yaklaşık %52.4 iken, kadınların %47.6'dır. 1960 yılı nüfus sayısı ile oranlandığında şehrin nüfusunda %22.7'lik bir artış olduğu gözlenmiştir. İl nüfusunda meydana gelen artış oranı ise %12,2'dir. Aynı dönem içinde kent nüfusunda meydana gelen yıllık ortalama nüfus artışı hızı oranı %41,9 iken, şehrin nüfusunda bu oran %23 ve Türkiye nüfusunda ise % 24,6 olarak gerçekleşmiştir. Şanlıurfa nüfusunda 1960 yılında meydana gelen artış oranı, il nüfusunda meydana gelen artış oranının iki katına yaklaşmıştır. Şehir kent nüfusu il toplam nüfusunun %16'sını oluşturur hale gelmiştir (Şahinalp, 2005, s.210).

1960 yılında nüfusu 50.000'i aşan Şanlıurfa'nın, aradan geçen 10 yıllık süre içinde ikiye katlanmış ve 100.000'in üzerine çıkmıştır (100.654). 1970 yılı nüfus sayımlarında ise ilin en yüksek nüfus artışı oranı yaşanmıştır. 1960 yılı nüfusu ile oranlandığında on yıllık dönemde nüfus artışı %37'i bulmuştur. Meydana gelen bu artış oranı, yapılan sayım dönemlerinde meydana gelen artış oranları sıralandığında 3. sırada yer almıştır. Bu dönemde şehrin nüfusu %19.4 artarak 538.131'e ulaşmıştır. Ortalama yıllık nüfus artışı hızı oranı kent nüfusunda %64.9, şehrin nüfusunda %35.4 ve Türkiye nüfusunda % 25.2'dir (Şahinalp, 2005, s.210).

Şanlıurfa'nın 1968 yılında kalkınmada öncelikli iller arasında alınmasıyla beraber, desteklenen teşvikler sonucunda endüstri yatırımları desteklenmiştir (Türkoğlu, 1987, s.33). Bu kapsamda, sanayi tesislerinin kurulmasıyla beraber, şehir yaşantısını cazip hale getirmeye başlamış, şehrin kırdan kentte göç almasına ve mekânsal olarak da büyümesine neden olmuştur. 1967 yılı itibariyle de Şanlıurfa'da 17 mahalle bulunmaktadır (Urfa İl Yıllığı, 1976, s.34) .

Tablo 1: Şanlıurfa Mahalleleri

Mahallenin Adı		Mahallenin Adı		Mahallenin Adı	
1	Atatürk	7	Kamberiye	13	Pınarbaşı
2	Beykapısı	8	Karakoyunlu	14	Türkmeydanı
3	Bıçaklı	9	Kadioğlu	15	Tepe
4	Camiikebir	10	Kendirci	16	Yenimahalle
5	Gümüşkuşak	11	Kurtuluş	17	Yusufpaşa
6	Gölbaşı	12	Eyyübiye		

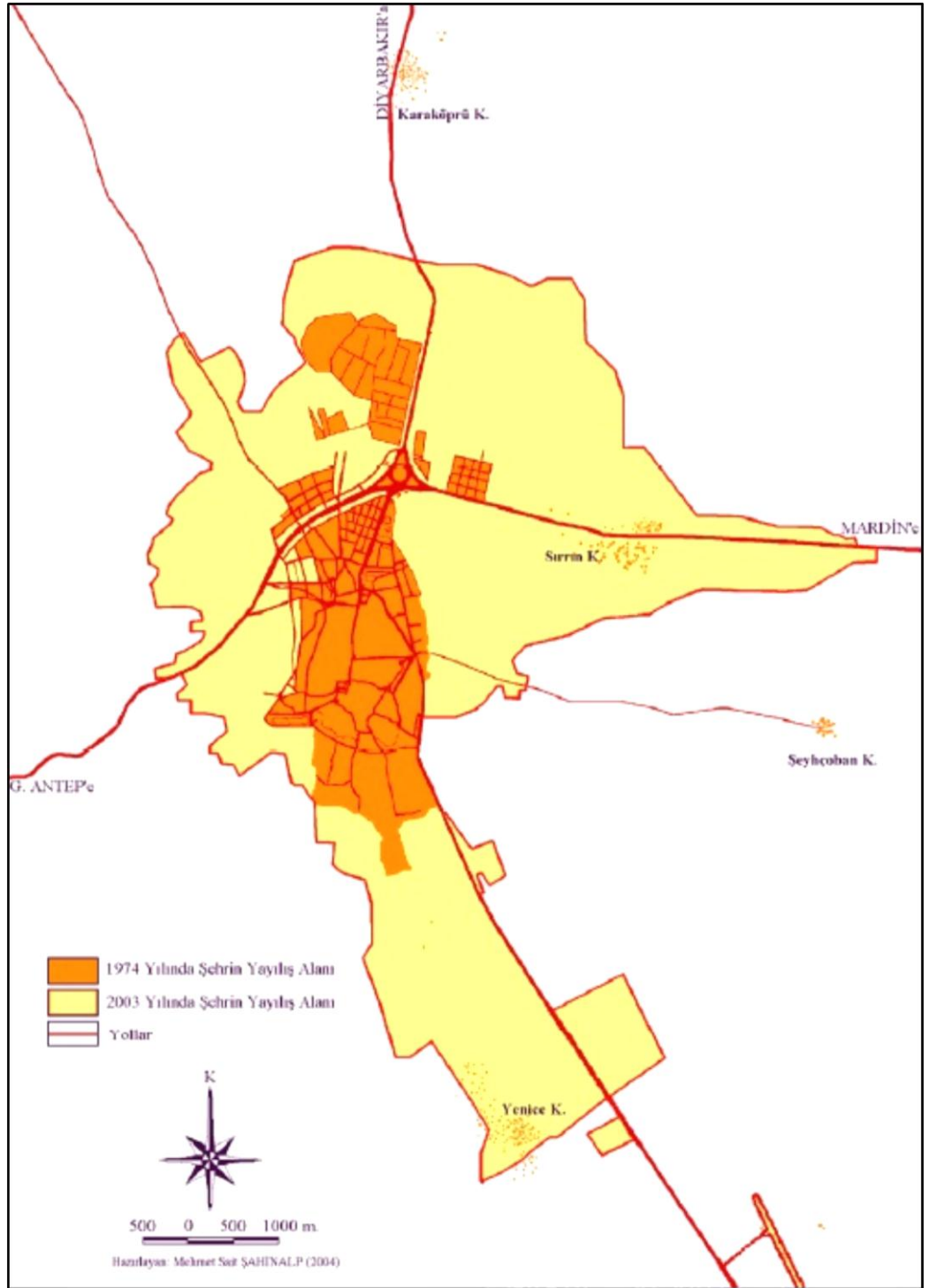
Kaynak: Urfa İl Yıllığı, 1967

Kent merkezinde yapılan yapıların birçoğu gecekondu tarzındaki genellikle tek katlı ve küçük, dar bir avlusu bulunan evlerden oluşurken, bir yandan da çok katlı binaların sayısında da önemli artışların olduğu görülmektedir. Her iki yapı tarzı kentin farklı bölgelerinde kendini hissettirmiştir. 1974 yılındaki mekânsal gelişim durumuna bakılacak olursa, şehrin 1974 yılı planı üzerinde şehrin kaplamış olduğu alan, 624,9 hektar olarak hesaplanmıştır. 1975 nüfusuna göre hektar başına 211 kişilik bir nüfus yoğunluğu bulunmaktadır. Hektar başına düşen kişi sayısı ile beraber şehir nüfus yoğunluğu oldukça fazla olduğu görülmektedir. Şanlıurfa'nın 1963-1974 yıllarında kentin gelişme eğilimi, kuzey ve güney yönlerinde olmuştur. 1960'lı yılların başında Abide Meydanı olarak bilinen Gaziantep, Mardin ve Diyarbakır yollarının kavşak noktasından, kentin batısına uzanan İpek Yol adı verilen yolun açılması ile kentin

kuzey yönünde gelişmesinde etkili olmuştur. Atatürk Bulvarı aksı yönünde çok katlı (kat sayısı 8'e varan) yüksek binalar inşa edilmiştir. Bu kesimdeki gelişme daha çok Atatürk Bulvarı'nın batı kesimlerinde olmuştur. Atatürk Bulvarı ile İpek Yol arasında kalan bu alanda yerleşimin artması, konut altı ticaretin kullanılmasının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Bahçelievler, Cengiz Topel ve Mimar Sinan mahallelerinde var olan konut altı ticaretin ortaya çıkışı da bu dönemde olmuştur. Karşılıklı etkileşim ile bu alanlara nüfusun bu alanda yoğunlaşmasına neden olmuştur (Şahinalp, 2005, s.218).

Şekil 1: Şanlıurfa Şehrinin Yayılış Alanı (1974)

Kaynak: Şahinalp, 2005.

3.2.2 GAP Kapsamında Hazırlanan Planlar (1989-2012)

GAP Master Planı

GAP illerini kapsayan bu planda, GAP Bölgesi için, Devlet Planlama Teşkilatı'nın belirlediği kentsel kademelenmenin büyük bir değişime uğramayacağı öngörülmüş olup, kentsel kademelenme ve kademelerdeki merkezlerin etki alanları belirlenmiştir. Bu kapsamda; GAP Eylem Planında Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep “cazibe merkezleri” olarak tanımlanmıştır.

4. Kademe Merkezler (Şanlıurfa, Adıyaman, Mardin, Siirt, Cizre) :Eylem planına göre, Şanlıurfa bölgenin en hızlı kentleşen 4.kademe merkezi olacağı öngörülmüştür. Bu merkezde tarım ve hizmetler sektörlerinin payı düşerken, sanayi sektörü başta olmak üzere diğer tüm sektörlerde istihdam artışı öngörülmüştür. Ayrıca Şanlıurfa'nın bölgenin batı kesiminde, Fırat Havzası'nda bulunan yerleşmeleri etkileneceği ve bazı hizmetlerin sunulmasında Diyarbakır ile rekabet edeceği öngörülmektedir (GAP Eylem Planı, 2008-2012 ,s.27).

GAP Turizm Master Planı

2012 yılın da GAP Kalkınma İdaresi tarafından yaptırılmış olan GAP Turizm Master Planında Şanlıurfa kent merkezinde yapılması gereken planlama kararlarından bahsedilmektedir. Buna bağlı olarak plan kararların kentte yansımaları ve kent kimliğinin gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Master Planda bahsedildiği gibi, turizm cazibe merkezleri olarak Balıklı Göl, bedestenler, Halepli Bahçe ve Kale Şanlıurfa'nın turizm açısından en önemli noktaları olarak öngörülmüştür, halen bütüncül koruma amaçlı imar planı yapılmasına rağmen planda kent merkezinde otopark sorunu için otopark alanlarının artırılması önerisinden başka bir çözüm getirilememiştir. Şanlıurfa Kalesi'nin arkeolojik bir değere sahip olmasının yanı sıra kent için önemli bir bakı noktası olmasına rağmen Balıklı Göl'e gelen ziyaretçilerin çok azı kaleye çıkmaktadır. Plana göre bunun sebebi kaleye ulaşımın oldukça zor olmasıdır. Yapılan çalışmada, koruma amaçlı planları yapılırken kaleye doğu tarafındaki yerleşim alanından geçiş sağlanması önerilmiştir. Bunun sonucunda

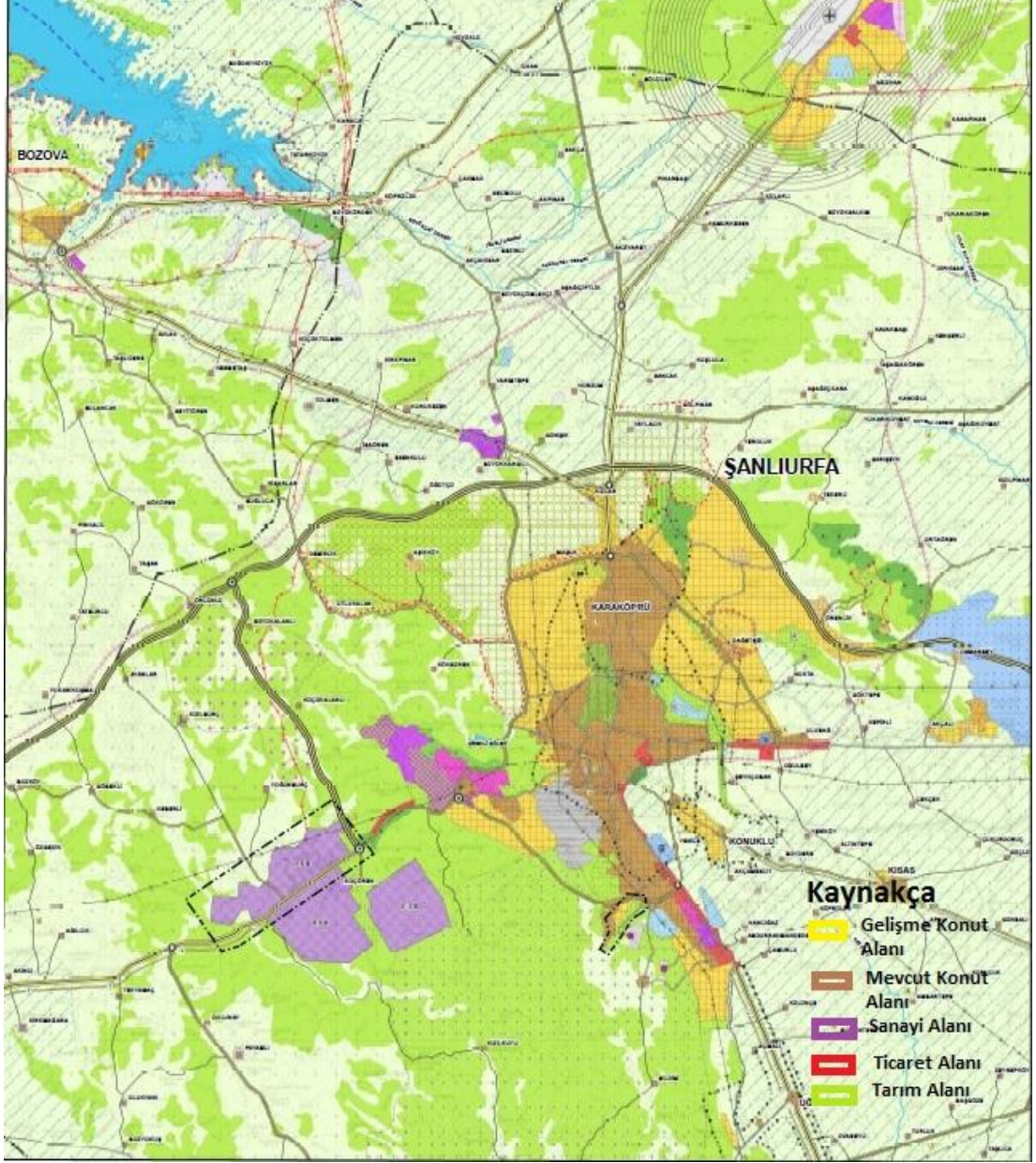
kaleye gelen turist ve ziyaretçi sayısının artışıının sağlanması mümkündür. GAP Turizm Master planında ayrıca arkeolojik kazının devam etmesi sırasında, ziyarete açılmış olan kısımda gezi güzergâhı, çöp kutuları, seyir terasları, fotoğraf terasları, yön bilgilendirme levhalarının planlandığı bir çevre düzenleme projesi yapılmasını ön görmektedir (GAP Turizm Master Planı, 2011, s.24).

3.2.3 Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

2012 yılında Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında Şanlıurfa ili ve ilçeleri için üst ölçek kararlar verilmiş ve bu plan kararların alt ölçeklere de bağlayıcı olması beklenmektedir. Çevre düzeni planında görüldüğü üzere Şanlıurfa nüfusunun artış oranına bağlı olarak gelişim alanları gösterilmiştir. Yapılan imar planı çalışmalarında alınan plan kararları kent kimliğinin oluşturulmasında büyük rol oynamaktadır.

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre
Düzeni Planı

Şekil 2: Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi

Kaynakça: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Yukardaki 1/100.000 Çevre Düzeni Planından da anlaşıldığı üzere; Şanlıurfa'da sanayi sektörü temelini tarımsal sanayi oluşturmaktadır. **Öneri sanayi alanları**, il merkezi; Birecik ilçe merkezi (tarımsal sanayi); Bozova ilçe merkezi ve güneyi; Suruç ilçesi Aligör (Onbir nisan) beldesi; Hilvan ilçe merkezi (tarımsal sanayi); **Organize Tarım ve Hayvancılık Alanları** :Siverek ilçe merkezi, Viranşehir ilçe merkezindedir. Şanlıurfa ilinde, Suruç ilçe merkezi (hayvancılık ağırlıklı); Halfeti ilçesi Yukarıgöklü beldesi, Bozova ilçe merkezi, Birecik ilçesi Ayran beldesi güneyi; Harran ilçe merkezi, Siverek ilçe merkezi (hayvancılık ağırlıklı) (Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2012, s.50). **Günübirlilik Tesis Alanları**: Şanlıurfa ilinde Yaslıca beldesi Atatürk Baraj Gölü kıyısı şeklindedir.(Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2012, s.52).

1/100.000 Çevre Düzeni Planında mevcut konut alanı ilin kuzey güneydoğu aksı üzerinde kurulmuşken gelişme konut alanları yine ilin kuzey aksı yönünde dairesel olarak önerilmiştir. Planın güney batı aksında gelişme sanayi alanları önerilmiş mevcut tarım alanları korunması amaçlanmıştır.

3.2.4 Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı:

2015 yılında Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından yaptırılmış olan Şanlıurfa Koruma Amaçlı imar planı hala günümüzde yürürlükte olan plandır. Koruma İmar planının amacı, Kentsel Sit alanları ile etkileme geçiş alanı olarak planlanan alanlarda; “koruma, yaşatma, geliştirme” prensipleri benimsenmiş, alana yönelik baskıları ve tahribatı önleyecek koruma ve geliştirme plan kararlarının oluşturulmasıdır. Günümüze kadar ulaşabilmiş geleneksel dokunun korunması, yaşatılması ve mevcut yapıya uyumlu yeni yapısal ve mekânsal gelişme kararlarının üretilmesini amaçlamıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planında kent merkezinde bulunan arkeolojik sit alanları, I. ,II, III derece Arkeolojik Sit alanları içinde kalan tarihi kent dokusunun korunmasını ve koruyarak kullanma prensibini benimsemiştir.

Planlama hükümlerinde de sit alanlar için açık tanımlamalar verilmiştir. Planlama hükümlerine göre; **Kentsel Arkeolojik Sit alanlarında**; “koruma ve yaşatma” prensipleri yanında, alana yönelik baskıları ve tahribatı önleyecek koruma kararlarının oluşturulması, günümüze kadar ulaşabilmiş arkeolojik kültürel mirasın korunmasının yanı sıra, geleneksel dokunun koruma- kullanma dengesinin, yaşatılmasına ilişkin mekânsal kararlarla çözümlenmesidir. **I. Derece Arkeolojik Sit alanlarında**; koruma kararlarının oluşturulması, günümüze kadar ulaşabilmiş arkeolojik yapıların ve dokunun korunmasını sağlayacak mekânsal kararların üretilmesidir. **II. Derece Arkeolojik Sit alanlarında**; koruma ve kullanım kararlarının oluşturulması, günümüze kadar ulaşabilmiş arkeolojik yapıların ve dokunun korunmasını sağlayacak mekânsal kararların üretilmesidir. **III. Derece Arkeolojik Sit alanlarında**; koruma ve kullanım kararlarının oluşturulması, günümüze kadar ulaşabilmiş arkeolojik yapıların ve dokunun korunmasını sağlayacak mekânsal kararların üretilmesinin yanı sıra bu alanda oluşacak yapılaşma taleplerine ilişkin kural ve sınırlamaların belirlenmesidir (Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Uygulama Hükümleri, 2015, s.1).

Koruma Amaçlı imar planlarında anlaşıldığı üzere planlama daha küçük noktasal alanlarda yapılırken hatta yapı ölçeğine kadar inmektedir. Buna bağlı olarak yapının kent merkezinde nasıl konumlanması gerektiğini karar vermektedir.

3.3. KENT PLANLAMASIYLA KENT KİMLİĞİ: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde Şanlıurfa ilinin planlama kararları ile kentte uygulanan yerel politikalar ve kente yaklaşım kararlarıyla beraber Şanlıurfa ili kent kimliğinin şekillenmesi dört örnekle incelenmiştir. Şanlıurfa'nın tarihin başında gelen tarım kimliğinin nasıl değiştiğini, yapılan planlama çalışmalarıyla kent merkezinin kültürel varlıkların dönüşümünü, planlama kararlarıyla beraber mevcut açık yeşil alanların rant uğruna nasıl değişim gösterdiği ve en son olarak ulaşım

alternatifi olarak tarihi kent merkezine aykırı ulaşım kararları incelenerek kent kimliği üzerindeki rolleri incelenmiştir.

3.3.1. Şanlıurfa Tarım Kimliğinin Değişmesi

Tarım, geçmişten günümüze insanlar için temel besin kaynağı sanayi için hammadde bulabilmesi için, ayrıca bir geçim kaynağı olmuş ayrıca bir ülkenin gelişmesi ve ihracatının artmasını sağladığı için her ülke için stratejik öneme sahip bir sektör olmuştur. İnsanoğlunun var olduğu çağlardan beri insanların beslenme gereksinimi karşılması için tarım ve hayvancılık faaliyetleri önem kazanmıştır. Tarım sektörünün temel girdilerinden biri olan toprak ise, insan türünün varlığını devam ettirebilmesi, ülkelerin kalkınma ve refahının sağlanması bakımından vazgeçemediği bir doğal kaynaktır. Medeniyetlerin gelişmişlikleri ve insanların yaşam kalitesinin ölçütü toprak-insan ilişkisi üzerinde etkisi büyüktür (Onuncu Kalkınma Planı).

Bitkilerin büyümesini sağlayabilmesi için gerek duyulan en az 40 cm kalınlığındaki canlı bir toprak katmanının meydana gelebilmesi için, 8.000- 40.000 yıl gibi bir süreye gerekli olduğunu dikkate alırsak, yenilenmesi çok uzun vakit alan tabii bir kaynaktır (Çalış, 2015. s.56) . Fakat toprak sonsuz bir varlık değildir. İnsan yapay kalp, damar, kan vb bir çok şey üretebiliyorken , 1 g toprağı yapması mümkün değildir. Elden gidince veya bozulduğunda insan ömrü boyunca bile yine kazanılamaz. 1 cm toprağın meydana gelebilmesi için yüzlerce yıl gerektiren bir durumdur. Topraklar sürdürebilir bir zenginlik değildir, bu nedenden toprakların kıymetini bilip, gıda güvenliği ve yenilebilir bir yaşam için geleceğimiz büyük önem taşımaktadır (Öztürkmen, 2015. s .36).

Sanayinin gelişmesiyle beraber kentleşmenin hızla artmasına neden olmuştur. Kentleşmenin ve sanayinin artmasıyla beraber şehirlerde arazi ihtiyacına neden olmuştur. Onuncu kalkınma planında da bahsedildiği gibi çıkan arazi ihtiyacı farklı sektörler arasında arazi kullanımı konusunda rekabet ortamını sağlamıştır. Tarım dışı sektörlerdeki aynı hızla gelişme göstermesinden dolayı aralarındaki rekabet tarım alanlarının azalmasına sebep olmaktadır. Buda tarım alanları için bir tehdit haline

gelmiştir. Aynı zamanda, sürdürülebilir tarım alanlarının, plansız sanayileşme ve yapılaşmanın neden olduğu çevre kirliliği de su kaynakları ile birlikte tarım arazilerinin üzerinde büyük tahribatlara ve sorunlara neden olmuştur. Var olan tarım alanlarının genişletilmesi imkânı oldukça sınırlıdır. Buna rağmen çoğu ülkede, elverişli tarım alanlarının tamamı tarımsal üretime açılmış durumdadır. Ayrıca koruma- kullanma dengesinin göz ardı edilmesinden dolayı erozyon, toprak yapısının ve kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır. Gıda ve tarımsal hammadde ihtiyacının her geçen gün artmasına bağlı olarak ve özellikle tarım ürünlerinin biyoyakıt üretiminde hammadde olarak kullanılmaya başlaması, ileriye yönelik gıda kıtlığı endişesini ve dolayısıyla tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımı konusundaki endişeye duyulmaktadır. (Onuncu Kalkınma Planı, 2013, s. 1).

Şanlıurfa, Güneydoğu Anadolu'nun Orta Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Kapladığı alan itibariyle, bölgenin en geniş ve GAP'ın merkezi konumunda yer almaktadır. Şanlıurfa ili ve yakın çevresinde görülen kuraklık, çöl iklimine sahiptir. Buna bağlı olarak sıcaklığın her yerde aynı olmayışı, kuzeyden güneye doğru gidildikçe yükseltinin azalmasına ve güneyden etki eden subtropikal hava kütlelerinin etkisine bağlı olarak artmaktadır. Kışları az soğuk, yaz ayları ise çok sıcak geçen Şanlıurfa'da, iklim özellikleri tarımsal üretim üzerinde etkisi oldukça fazladır.

Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında, 1989-2005 yılları arasında 17 yıllık dönemi kapsayan süre zarfı içinde projelerin gerek hedeflenen süre içerisinde tamamlanması, gerekse bu yapısal sorunların çözüme kavuşturulması noktasında istenilen düzeye ulaşamamış olduğu görülmektedir. GAP Tarım Master Planı'nda ise bölgenin tarım ve tarıma dayalı sanayi ile kalkınması öngörülmüş olmasına rağmen, 2005 yılı itibariyle, GAP toplamında tamamlanma oranı % 52,1 iken, tarım sektörüne yönelik yürütülen projelerin tamamlanma oranı sadece % 21,1' oranında kalmıştır (Benek, 2006, s. 68).

Şanlıurfa da ilinde tarım alanları genel olarak bakıldığında Harran ovası gibi, yer şekillerin oluşumuna bağlı olarak plato yüzeyindeki düzlüklerde ve güneydeki ovalarda kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan yoğunlukları itibariyle doğu, orta ve

batı olmak üzere üç kuşak şeklinde sıralanmaktadır. **Birinci kuşak**; Fırat nehrinin Hilvan-Siverek ilçeleri arasındaki girintili-çıkıntılı alandan başlayarak doğuda, Karacadağ'ın dağlık alanları ile Şanlıurfa-Mardin il sınırı, batıda ise Hilvan, Siverek, Viranşehir ve Ceylanpınar ilçelerinin Şanlıurfa ilçe merkezi ile olan ilçe sınırları arasında uzanan ve güneyde Türkiye-Suriye sınırı ile son bulur. Bu kuşağın çok büyük bir kısmı, I derece tarım toprağı ile kaplı olan Siverek-Viranşehir Platosu'nun düzlük 70 alanları oluştururken, güneyde ise Ceylanpınar ilçe merkezi ve yakın çevresinde yer alan ve aynı isimle anılan Ceylanpınar ovası oluşturmaktadır. Bu tarım alanları, Harran Ovası'ndan sonra sulamalı tarımın (halk sulamaları) en yoğun yapıldığı alandır. **İkinci Kuşak**; Bu kuşağın doğu sınırı, batı sınırı olan kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda plato yüzeyindeki tepelik alanlar (Tektek Platosu) oluşturmaktadır. Orta kuşağın batı sınırını kuzeyde Bozova-Şanlıurfa merkez ilçe sınırında plato yüzeyindeki tepelik alanlar ile Şanlıurfa'nın batısında kuzey-güney yönünde Tektek Platosu'na paralel uzanan Fatik Platosu oluşturmaktadır. Bu kuşağın güney kısmını oluşturan Harran Ovası, Atatürk Barajı'ndan Şanlıurfa Tüneli'yle getirilen su ile sulanmaktadır. Bu kuşağın Şanlıurfa şehrinin kuzeyinde kalan alanlarda, Hilvan'ın batısında sınırlı bir alan hariç, genelde kuru tarım yaygındır. **Üçüncü Kuşak**; Bozova ilçesi sınırları içinde Yaylak Ovası ve çevresi ile Suruç ilçesi sınırları içinde yer alan Suruç Ovası ve bu ovanın kuzeyindeki plato yüzeyinde yer alan düzlükler oluşturmaktadır. Bu kuşakta Yaylak ve Suruç ovaları ve yakın çevresindeki tarım alanları, tepe, sırt ve dağlık alanlarla sınırlandırılmaktadır. Bu tarım topraklarında özellikle Birecik-Halfeti arasında çok yoğun bir şekilde fıstık ve bağ bahçeleri dikkat çeker. Ayrıca, Şanlıurfa ilinde bu üç kuşak dışında, Birecik şehrinin kuzeyinde yer alan Altınova ve güneyinde yer alan Mezra ovası ile plato yüzeyindeki düzlükler oluşturmaktadır. Fırat nehrinin doğu yakasında bulunan tarım topraklarında özellikle patlıcan, domates ve biber gibi sebze yetiştiriciliğı oldukça yaygındır (Benek, 2006, s. 69-70).

Verimli alanlarının, tarım dışı kullanımlara izin verilerek zamanla tarım topraklarının verimliliğın kaybolmasına sebep olmaktadır. Tarım arazilerinin temel amacının dışında kullanıldığı alanlar ise sanayi, konut-kentleşme, turizm ve madencilik ile ulaştırma amaçlı kamu yatırımları şeklinde sıralanmak mümkündür.

Türkiye’de 1989-2010 döneminde toplam 827 bin hektar tarım arazisinin tarım dışı faaliyet alanlarında kullanımına izin verilmiştir (Tarım Özel İhtisas Komisyonu, 2014, s. 17).

Kalkınma planının yaptığı çalışmalara göre 2009 yılı itibarıyla, dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır. Bu oranın, 2050 yılına gelindiğinde yüzde 70'lere ulaşacağını öngörmektedir. Kentlerin büyümesi, kentlerde yaşayan insan sayısının artması ile kentlerin yayıldıkları alanların genişlemesi anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, kentsel gelişmenin getirdiği en önemli sonuçlardan bir tanesi, farklı tür ve ölçekteki doğal alanların kentsel alana dönüştürülmesidir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, kentsel gelişme, arazi kullanımının farklılaşmasıyla, doğal alanların tüketilmesine neden olmaktadır. Kentleşmenin yayılmasıyla beraber en çok baskıya maruz kalan doğal alan ve ortamların başında tarım arazileri yer almaktadır. Büyümekte olan kentlerin tarım arazileri üzerinde genişleme ihtiyaç ve eğilimi, dünyanın verimli tarım topraklarını yavaş yavaş yok olma tehdidiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Pek çok kent örneğinde, yapılan planlamaların gelişme ve öneri alanları büyük ölçüde verimli tarım arazilerine dayanmış olması, hem tarım arazileri hem de kentsel yaşam açısından olumsuz bazı sorunlara neden olmaktadır. Tarım arazileri açısından bakıldığında, verimli toprakların kentsel kullanımlara açılması nedeniyle çevresel etkilere bağlı olarak toprak verimliliğinin kaybolmasına ya da azalmasına sebep olmaktadır. Şehirleşme açısından bakıldığında ise, kırla kentin plansız biçimde iç içe geçmesine bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel ve fonksiyonel sorunlar, kent yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple, tarım arazilerinin korunması ve yönetilmesi açısından, ayrıca tarımsal üretimin sürekliliği bakımından ekosistemlerin sürdürülebilirliği bakımından da büyük rol oynamaktadır. (Tarım Özel İhtisas Komisyonu, 2014, s. 19).

Verimli tarım arazilerinin kentleşme faaliyetlerinde kullanılıyor olması, yerleşimlerin düzenlenmelerinde çevre etkenlerinin (güneşlenme durumu, gün ışığı, hakim rüzgar yönü, hava akımları, çevre yeşillikleri, yer altı suyu seviyeleri, jeofiziksel özellik vd.) yeteri kadar faydalanılamaması ile düzensiz kentleşme olgusu kendini daha hissettirmektedir. Bundan anlaşıldığı üzere şehirlerde plansız ve

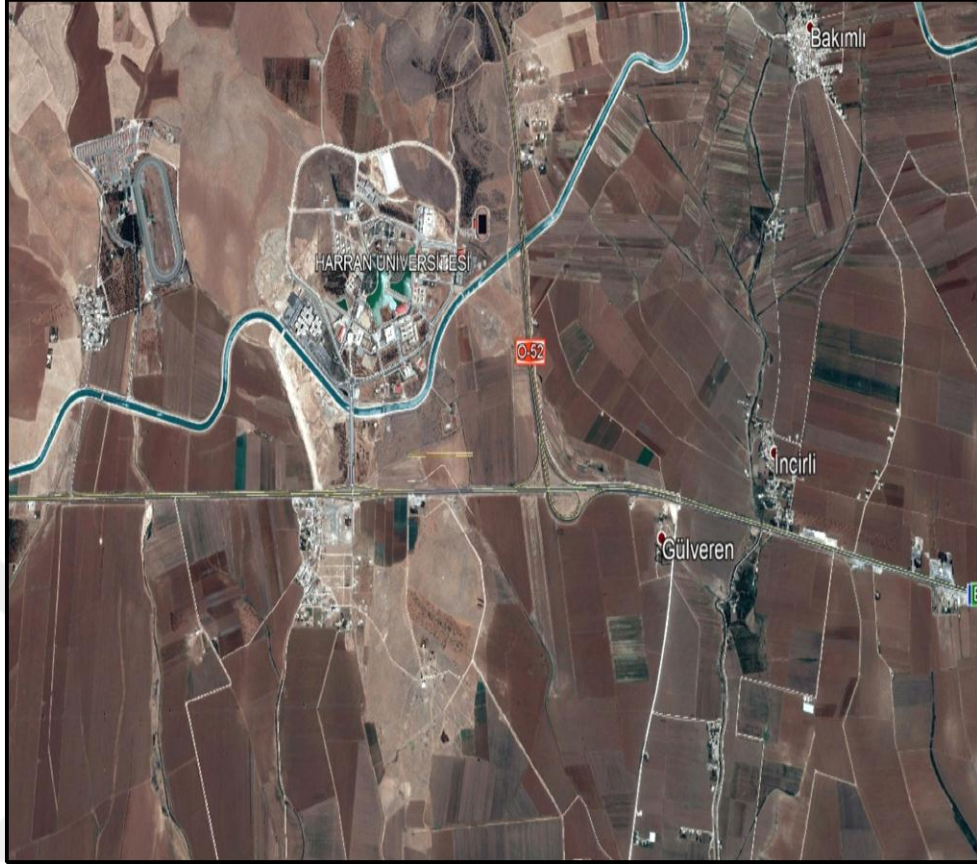
denetleme olmadan oluşan yapılaşmalar olmuş ve kent etrafındaki tarım arazilerine doğru yayılmalar başlamıştır. Kentlerin çevresindeki bağ, bahçe ve tarla arazileri önemli ölçüdeki bir hızla yeni yerleşim bölgelerine dönüşmüştür. Yerleşim alanları civarındaki tarım arazilerinin arsaya dönüşmesi ile değerinde meydana gelen ani artış, bu arazilerin tarımsal niteliğinin korunmasını güçleştirmektedir. Kentlerin gelişme yönleri, arsa taleplerinin belirlenmesinden önce saptanarak gerekli planlamalar yapılmadığı için tarım arazileri, emlak komisyonlarının istekleri yönünde ve bu değer artışına bağlı olarak kolaylıkla tarım dışı kullanıma kaymaktadır. Kırsaldaki kişilerin konut gereksinimlerini kendi tarım arazisinde halletmeye çalışması sonucunda; dağınık yerleşimler oluşmaktadır. Plansız bu yerleşmelerin sonucunda ise; evlerin yol, su, kanalizasyon ve elektrik gibi temel teknik altyapı çalışmaları artmakla birlikte, kırsal kesim için yatırım maliyetleri de oldukça artmaktadır. Bu hizmetler ve yolların neredeyse her konuta ek olarak ulaştırılması gerektirmiştir. Öte yandan kırsal plan yoksunluğundan dolayı, taşınmaz sahipleri arazilerini devamlı parselleyerek altyapısız olarak kullanmakta ve sonuçta kent merkezlerinde görülebilen yapı yoğunlukları oluşmaktadır (Akci, Demirel, Becu, 2016, s.376).

Şanlıurfa ilinin tamamının 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Kanun kapsamında bulunması nedeniyle, kentte tarım dışı arazi kullanım isteklerine karşı işlemlerin 3083 sayılı kanuna göre Tarım Reformu Bölge Müdürlüğüne uygulanması ve aynı yasa kapsamında sonuçlandırılması zorunluluğu bildirilmiştir. Bu anlamda prosedürlerin 5403 sayılı kanununun 13 ve 21. maddeleri kapsamında yapılmaması gerektiği dile getirilmiştir. Bakanlığın aynı yazısında, 5403 sayılı kanuna bağlı olarak çıkarılan yönetmeliğin ilgili hükümleri gereğince verilen görevler doğrultusunda İl Toprak Koruma Kurulu çalışmalarını yürütmesi gerektiği yazılmıştır. Ayrıca 2011 yılında Tarım Reformu Müdürlükleri Şube haline getirilmiş ve tarım il müdürlüklerine bağlanmıştır. Diğer yandan da 3083 sayılı kanuna rağmen önemli tarım arazilerinin hızla yapılaştığı görülmektedir. Harran Ovası tarım alanlarında (kadastral veriler kullanılarak köy yerleşim alanları dışında) konut, sanayi ve petrol istasyonu olmak üzere üç alanda amaç dışı kullanım olduğu belirlenmiştir. Toplamda konut anlamında 21 399 adet yapılaşmanın 15 695 dekar, sanayi olarak 130 adet fabrikanın 2 416 dekar ve petrol istasyonu olarak da 37

istasyonun 253 dekar tarım alanını işgal ettiği tespit edilmiştir. Toplam tarımsal amaç dışı yapılaşma 21 566 adet ve 18 364 dekarıdır. Tarım alanlarında amaç dışı kullanım bu şekilde giderse, Harran Ovası yerini ne yazık ki büyük bir Harran köyüne bırakacaktır. Maalesef ki Harran Ovasında nasıl bir kötülük kural tanımazlık yaparsanız yapın, sizden bunun hesabını soracaktır ancak bu soruya cevap bulacak bir birim olmamaktadır. Bu ülkenin geleceğini düşünen tüm bürokratlar mutlak olarak Harran, Suruç, Ceylanpınar ve Viranşehir Ovalarının bir an evvel Büyük Ova pozisyonuna alınarak korunmalıdır (Öztürkmen, 2015, s. 40).

Son olarak Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planında da görüldüğü üzere Şanlıurfa ili ve ilçeleri için üst ölçek kararlar verilmiş ve bu plan kararların alt ölçeklere de bağlayıcı olması beklenmektedir. Çevre düzeni planında görüldüğü üzere Şanlıurfa nüfusunun artış oranına bağlı olarak gelişim alanları gösterilmiştir. Şanlıurfa ilinin kuzey, kuzey-doğu, güney ve güney batı aksları üzerinde gelişim alanları gösterilmiştir. Kentin yeni gelişim alanları olarak I, II , III. Derece ve üstü verimli tarım alanları önerilmiştir. Günümüze kadar Mezopotamya'nın en verimli topraklarına ev sahipliği yapmış olan tarihe "bereketli hilal" olarak adını yazmış olan Şanlıurfa'nın tarım kimliğinden koparak hızlıca çöküş yaşamaktadır. Sanayi alanında gelişim göstermeye ve gelişmesi teşvik edilirken mevcut verimli alanların kaybolmasına sebep olmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar ve hazırlanan imar planları sadece kâğıt üzerinde kalmıştır. Bu kapsamda yerel yönetimler üzerindeki siyasi baskıların olması, rant artışının fazla olmasından kaynaklı ve yerel yönetimlerin bu baskılar karşısında dik bir duruş sergileyemiyor olması bir çok tarım arazisi üzerinde kaçak yapılaşmaya neden olmuştur. Oy kaygısı nedeniyle bu kaçak yapılara müdahale edilemiyor olması Şanlıurfa'nın tarım alanlarının zamanla yok olmasına neden olacaktır.

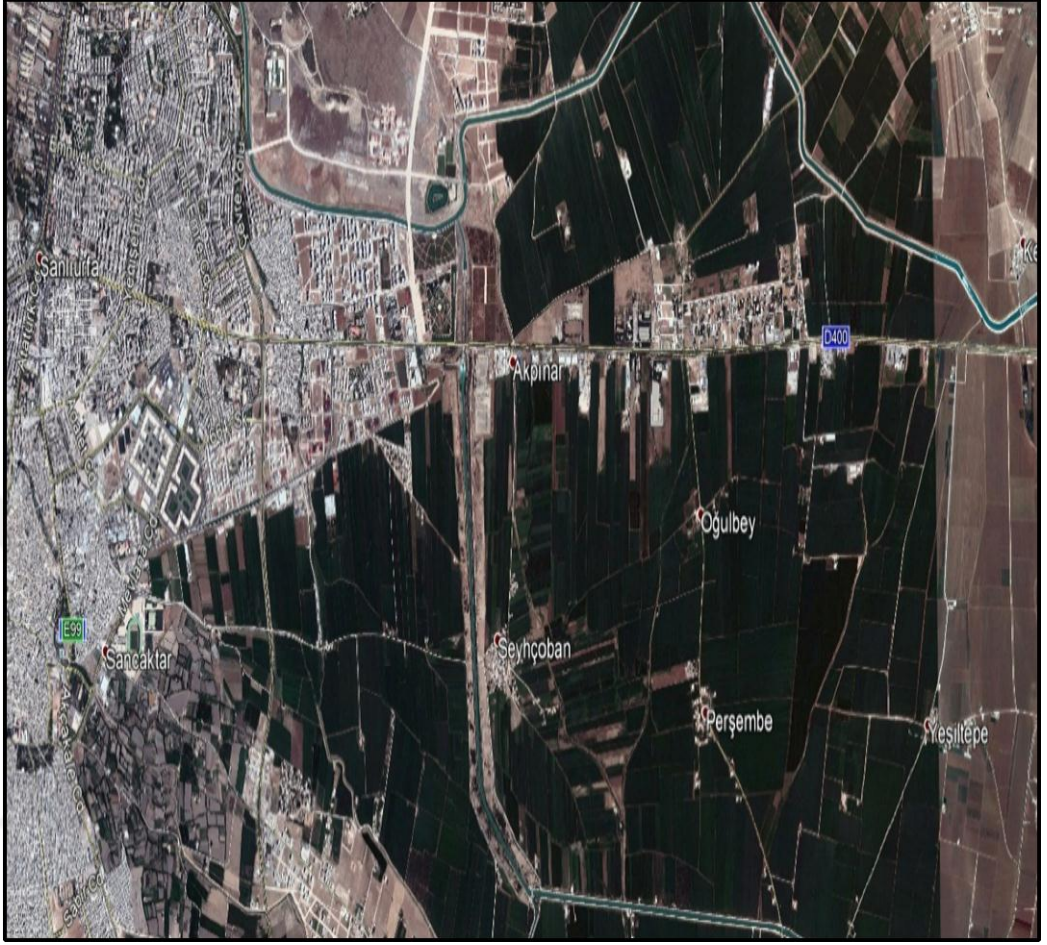
Şekil 4: Harran Üniversitesi ve Çevresi Yapılaşması

Kaynakça:Google Earth

Son olarak İmar affı kanunu kapsamında, 2981 sayılı kanun ile belirlenmesiyle beraber İmar ve gecekondu yasalarına uymayan- mevzuata aykırı şekilde inşa edilmiş veya inşası devam eden tüm yapılar hakkında işlemleri düzenleyen ve hak sahiplerinin imar- mülkiyet sorunlarını çözdüğü inanılan bu yasa, İmar Barışı Kanunu ya da imar affı olarak bilinmektedir. Bu yasayla beraber Şanlıurfa ilinde kontrolsüzce çoğalan kaçak yapıların 27,926 kayıtn alınmasına neden olmuştur. Bu verinin ilçelere göre yüzdelik dağılımı karaköprü ilçesi %10.6, haliliye ilçesi %15.1, Eyyübiye ilçesi %21,8 oranında olduğu görülmektedir (Şanlıurfa Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü). Çıkarılan bu yasayla beraber tarım alanlarında kaçak olarak yapılaşan bu alanlar yıkılması beklenirken birde yasallaştırılmıştır. Yasallaşan bu yapılar tarım toprağının verimliliğinin kaybetmesine neden olurken gelecek nesiller için tehdit oluşturmaktadır.

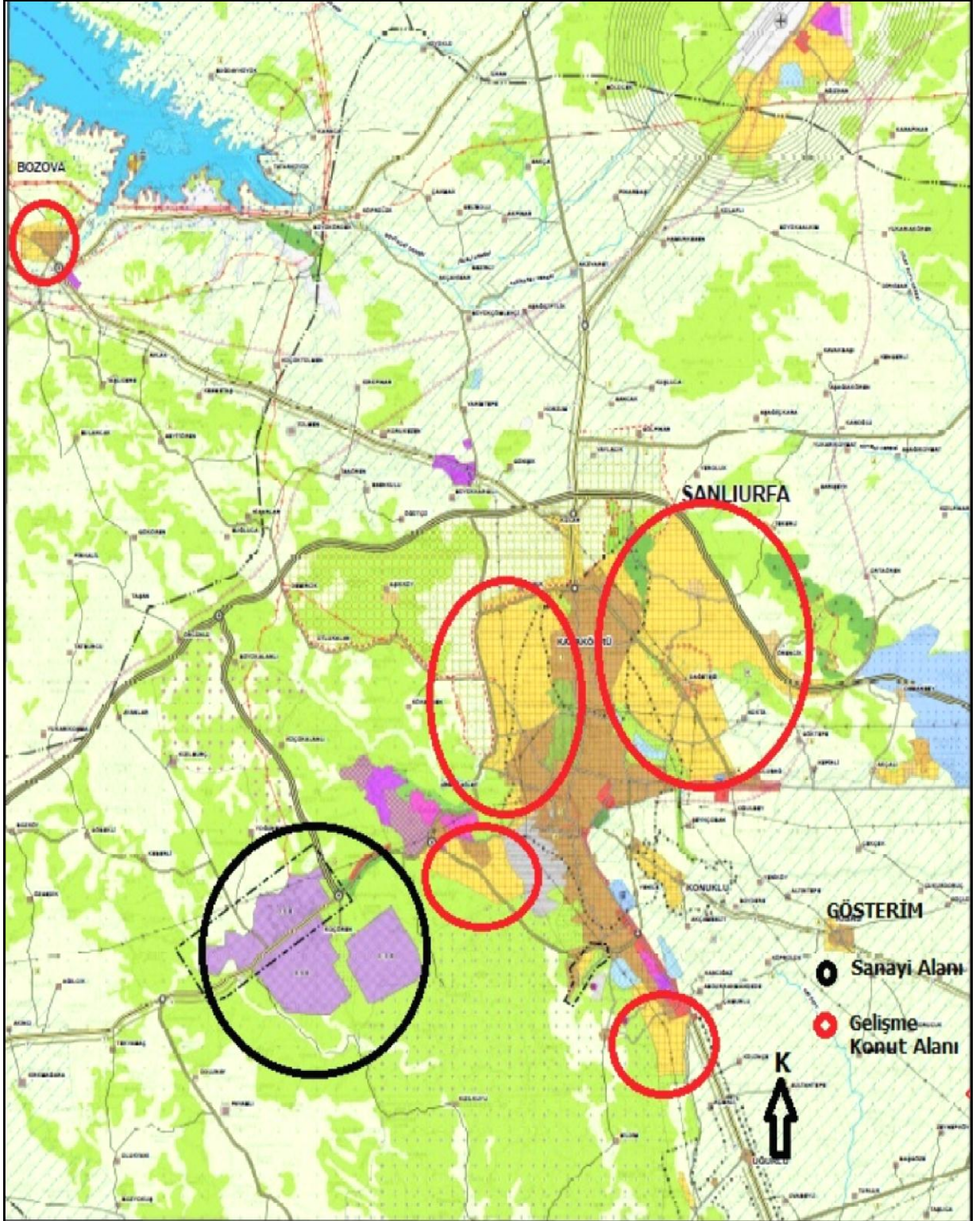
Şekil 5: Şanlıurfa Kent Merkezi –Doğu Aksı Tarım alanlarına yayılması

Kaynakça: Google Earth

Şanlıurfa 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Yayılış Alanı

Şekil 6: Şanlıurfa 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Yayılış Alanı

3.3.2. Şanlıurfa İli Tarihi Kent Merkezinin Değişmesi

Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme Projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve müelliflerine ilişkin usul ve esaslara ait yönetmelikte ise ;

Kentsel sit: (Değişik:RG-5/1/2017-29939) Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar ve benzeri) birlikte buldukları alanları ifade eder.

Koruma amaçlı imar planı: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planları olarak tanımlanmıştır.

Tarihi yapıların korunması ve restorasyon hakkında uluslararası bir çerçeve belirleyen bir antlaşma olan 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nde de, kültür varlığının korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumak olduğu, kültür varlığının korunmasındaki temel tutum

korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasının gerekliliği belirtilmiştir (Venedik Tüzüğü, <http://www.restoraturk.com/restorasyonla-ilgili-kanunlar-mevzuat/55>).

1987 yılında, tarihi kentler ve kentsel alanlar üzerine ilke kararlarının verildiği, Washington Tüzüğü (Washington Charter) olarak anılan Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas) kabul edilmiştir. Bu tüzük, tarihi kent ve kentsel alanların yasal olarak koruma altına alınmasını, bakım ve restorasyonların yapılmasını, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli müdahalelerin yapılmasını öngörmektedir (ICOMOS, 2009). Bu Tüzük ile “kentlerin sürdürülebilir koruma politikaları doğrultusunda gelecek nesillerle aktarılma” zorunluluğu önemli bir gelişme göstermiştir (Cinel, 2010, s.13).

1999 yılında kültürel mirasın korunmasında kentsel ölçekte faaliyetlerde bulunan Avrupa Tarihi Kentler Birliği (European Association of Historic Towns and Regions) Avrupa Konseyi bünyesinde Strazburg’da kurulmuştur. Konsey; Avrupa Birliği’ne üye ülkelerdeki, tarihi kentlerde yaşayanların ve yerel yöneticilerin kültürel mirasa dikkatini çekmekte, gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını sağlamakta ve koruma-yaşatmada işbirliği ve ortaklık kurmak ve toplumun bilinçlendirilmesi, Avrupa kültürel mirasının yönetimi için konferanslar ve araştırma programları düzenlemektedir (Tarihi Kentler Birliği, 2009).

Koruma planlamasında tek yapı/parsel ölçeğinden kentsel ölçeğe geçişteki bu süreçte, imar planı mantığı ile yapılan koruma planlarının fiziki plandan ileri gidememesi hatta kâğıt üstünde kalması ve imar planlarından ayrışması, planları uygulama sorunlarına neden olmuştur. Uygulama sorunları çözülemeyen koruma planlarının; planlama kararların günümüz şartları göz önünde bulundurulmaması ve siyasi kararlarla uygulamaya aktarılamadığı aşikârdır. Sonuçta kültürel miras alanlarının özellikle kentsel sit alanlarının içerisinde geniş yollar, yüksek katlı yapılaşma talepleri ile tarihsel, kültürel ve fiziksel birçok değerlerini yitirdiği, birçok taşınmaz kültür varlığının koruma(ma) adına tahrip ya da yok edildiği söylenebilir (Cinel, 2010, s.1).

1964 yılında imzalan “Venedik Tüzüğü” ile kentsel dokunun, dokuyu oluşturan yapılar kadar önemli olduğu ve bilinçli bir korumanın gerekliliği önem kazanmıştır. Dünya’nın her yerinde tarihi kent merkezlerinin korunması, Birleşmiş Milletler, UNESCO ve diğer uluslararası birimlerce koruma üzerine tavsiyeler yayınlanmaya başlamıştır. 1975 yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesi, Avrupa Mimari Miras Kongresi’nde mimarlık mirası “yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir” denilmiş ve bir bütünün tanımı yapılmıştır (Kapan ve Aydın, 2007, s.53-62).

Böylece ilk kez koruma amaçlı imar planları da uluslararası ölçekte yer almıştır. Türkiye’de ilk kez 1978 sonunda GEEAYK tarafından alınan kararlar ile koruma planı anlamında “Sit Koruma-Geliştirme Planları”na atıfta bulunulmuştur. Koruma Amaçlı İmar Planı tanımı ise ilk kez 1983’de 2863 sayılı koruma kanunu ile yapılmıştır (Cinel, 2010, s.15).

Şanlıurfa koruma amaçlı imar planı revizyon raporunda ise kent merkezinde yapılacak olan değişiklikler için, “**madde 5.5 : Geleneksel Konut Alanları (A Koşullu Alanlar):** Geleneksel konut dokusunu oluşturan, konut kullanımının sürdürülmesinin esas olduğu yapı adalarının bulunduğu alanlarda; ve **madde 5.5.1 İşlev Değişikliği:** Planda avlulu düzende yapılaşma öngörülen “A Bölgesi” içinde var olan yapıların konut olarak kullanılması, konut kullanımının sürdürülmesi esastır. Planda önerilen yapılaşma koşullarına uygun olarak yapılacak yapılar ve avluları; turizm konaklama, öğrenci yurdu, turistik eşya satışı, turistik amaçlı el sanatları üretimi, bu amaçla yapılacak eğitim ve sergileme ile satış yerinin yanı sıra, ofis/büro, banka, lokanta, kafeterya vb. amaçlarla işlevlendirilebilir. Tescilli yapılar ile tescilli yapıların koruma alanında kalan yapılarda işlev değişikliğinde Koruma Bölge Kurulu’nun uygun görüşünün alınması zorunludur. A Bölgesi içinde var olan ve özgün kullanımı konut olmayan yapılar (dükkanlar) konut kullanımında işlevlendirilemez.”ibareleri açıkça belirtilmiştir.

Şanlıurfa, Türk mimarisi hakkında en iyi ipucunu veren konut mimarisiyle tarihi dokular içerisinde geleneksel konutlar arasında güçlü bir yapı kültürünü oluşturmaktadır. Dışa açıklığı çok az olan Urfa konutlarının oluşumunda pek çok

etken bulunmaktadır. Urfa konutlarının oluşumunda yazların 40-45 C 'yi bulan sıcak ve kurak iklimin, dini inanışların, sosyal geleneklerin ve aile yaşamının da etkisi büyüktür (Oymak, 1998, s. 38).

Şanlıurfa geleneksel konutların, geniş ve ataerkil aile yapısı olarak tanımlanan, baba, ana, evli erkek çocukları ve eşleri, evlenmemiş çocukları, en az iki kuşaktan oluşan aile bireylerden oluşan çok nüfuslu ailelere göre uygun olacak şekilde, haremlik ve selamlık dışı kapalı olarak inşa edilmiştir. Urfa konutlarında, evin genellikle harem ve selamlık gibi iki bölüme ayrılmış olması ve dış dünyaya kapalı olarak oluşmasında, geleneksel yaşam şeklinin mekansal yansımaları olduğu söylenebilir. Ayrıca ev sahibinin ekonomik durumuyla bağlantılı olarak evin büyüklüğü, oda sayıları, süsleme ve bezemeleri farklılık göstermektedir.(Açanal, 2015, s.6).

Şekil 7: Kent Merkezinden Gündüz ve Gece Görünüşü

Şanlıurfa kent merkezinde yaygın olarak görülen tarihi konut alanları hızlı bir biçimde işlev değiştirmeye başlanmıştır. Tarihi konutlar günümüz koşullarında yaşam kalitesinin düşük kalmasından dolayı meskûn konut olarak kullanılmamaya başlanmıştır. Taşınmaz kültür varlığı korunmaya çalışılırken kent merkezinde var olan soyut kültür kimliği hızla değişmektedir. Restorasyon maliyetlerinin yüksek olması ya da koruma kurullarının katı kurallarından dolayı müdahale geç kalınmasına sebep olmakta bu nedenle insanların bu alanlarda yaşamak istememesine neden olmaktadır.

Bu kapsamda, tarihi Şanlıurfa kent merkezinde, mevcut eski konut alanların son dönemde turizm sektörünün gelişmesi ile birlikte işlev değiştirmeye başlamıştır. Şanlıurfa koruma amaçlı imar planında açıkça belirtilmesine rağmen ada ve yapı bazında basit onarım çerçevesinde mevcut konut alanları butik otellere ya da sıra gecelerinin gösterildiği eğlence mekânlarına dönüşmeye başlamıştır. Belli bir saate boşalan bu alanlar, kent merkezinin birden boşalan ıssız alanlara, kentin doluluk ve boşluluk oranında düzensizliklere neden olmaktadır. Bir anda boşalan kent merkezi zamanla çöküntü alanları oluşmasına sebep olacaktır.

Son olarak, üst ölçek planlara ve koruma amaçlı imar planlarına uyulmaması zamanla Şanlıurfa'nın tarihi kültürel kimliğinin kaybolmasına neden olacaktır. Tarihi konutların hızlıca işlev değiştirmesinden dolayı sahip olunan tarihi yaşantının hızlıca kaybolduğu gözlenmektedir. Tarihi kent merkezinde sosyal yaşamın, korunması gereken kültürel tarihin ise tamamen değiştiği söylemek mümkündür. Tarihi kent merkezi sosyal yaşamın var olmadığı kent merkezinin günün belli saatlerinde yaşam faaliyetlerin gerçekleştiği, sadece ticarethanelerin ve eğlence alanların olduğu buna bağlı olarak da güven sorunlarının olacağı mekanlara dönüşecektir.

Şekil 8: Kent Merkezinde Tarihi Konutların İşlev Değişmesi

Bu kapsamda yapılan çalışmaların sadece kâğıt üzerinde kalınmaması koruma kullanma dengesinin dikkate alınması gerekmektedir. Kentin ve kültürel kimliğin korunacağı yeni yerel ve özgün politikaların benimsenmesi gerekmektedir.

3.3.3. Tarihi Kent Merkezi Çevresine Alternatif Ulaşım Önerileri: Trambüs Yolunun Yapılması

Toplumların kültürel yapılarının, sosyo – ekonomik yaşam biçimlerinin gelişmişlikleri alanların başında sokaklar gelir. Sokaklar, toplumların işlev ve kültür etkileşimi açısından en çok faaliyet gösterdiği alanlardır. Bu kapsamda, tarihi mekan kullanımının günümüz koşullarıyla değerlendirilmesi yaşam kalitesinin artırılmasında sokak düzenlemesi oldukça önemlidir. Tarihi mekansal alanların düzenlenmesinde ve toplumsal yaşam kalitesini artırmak için, var olan tarihin dokusuna uygun birbiriyle bütünleşik ulaşım alternatiflerin yapılması gerekmektedir. Ancak Modern çağın gerekliliği ile kentlerde otomobilin günlük hayata girmesiyle, araç sahiplenmesinin hızla artmasıyla beraber kentler de trafik sorunlarına neden olmaktadır. Oluşan trafik sorunuyla kentlerde yeni ulaşım ağlarına ve sistemlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Günümüzde tarihi kentsel dokuların yaşanabilir mekanlar haline getirilmesi için genellikle turizm amaçlı kullanılmak üzere işlev değişikliğine gidilmektedir. Bu alanları kullananlar ise; dinlenebileceği, alışveriş yapabileceği ve motorlu taşıt trafiği tehdidinden mümkün olduğunca uzak olabileceği yerler istemektedirler. Böylece bu talepler doğrultusunda tarihi kent merkezlerine gelecek olan nüfusun yoğunluğunda planlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kentlerde sosyal-kültürel-ekonomik değişim / dönüşümler, fiziki mekanlarında da sürekli farklılaşmalara neden olmuştur. Bu farklılaşan talepler doğrultusunda kentlere toplumsal ve mekânsal müdahale edilmesi sürecini doğurmuştur. (<http://www.trafik.gov.tr/SiteAssets/Yayinlar/Bildiriler/pdf/A2-24.pdf>)

“ Tarihi Kentsel Dokularda Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Ulaşım Sorunu İçin Çözüm Önerileri” Çalışmasında da anlatıldığı gibi kentte yapılacak olan müdahaleleri iki ye ayırmaktadır. Yapılacak müdahaleleri içsel ve dışsal olarak

adlandırmaktadır. İçsel müdahaleleri kentin kullanıcıları tarafından gereksinimleri doğrultusunda oluşan müdahaleler den bahsederken dışsal müdahaleleri ise planlarla yapılan müdahaleler ve çevrenin rant oluşumuyla yapılan müdahaleler olarak adlandırmaktadır. Bilinçsizce yapılan bu müdahaleler sonucunda kent dokusunun bozulmasına ve zamanla çöküntü alanların oluşmasına neden olmaktadır.

Kent merkezinde yapılan müdahaleler, rant beklentilerini ortaya çıkartmakta ve çoğu zaman kaçak müdahaleler sonucu tarihi kent dokusunda bozulmalar meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu kapsamda tarihi kent merkezlerinde yapılacak olan müdahale, koruma – geliştirme – yenileme kapsamında yeniden işlevlendirme ya da mevcut işlevi devam ettirme yönünde önem kazanmaktadır. Bununla beraber, ulaşım planları ayrıca bir önem kazanmaktadır. Yapılacak her müdahale ile birlikte değişim ve gelişim gösterecek olan tarihi kent merkezlerinin çöküntü alanları haline dönüşmemiş için günümüz gereksinimleri göz önünde bulundurularak planlama kararları alınmalıdır. Bu amaçla geçmişle gelecek arasında bir bağ kurarak, kimlik olgusunu koruyan, bütüncül planlama anlayışı içinde ulaşım sorununu ele alan koruma – geliştirme – yenileme amaçlı çözüm önerileri üretilmelidir (Yaşlıca E., Şenlier N., Çalışır S., Hovardaoğlu O., 2019, s.1).

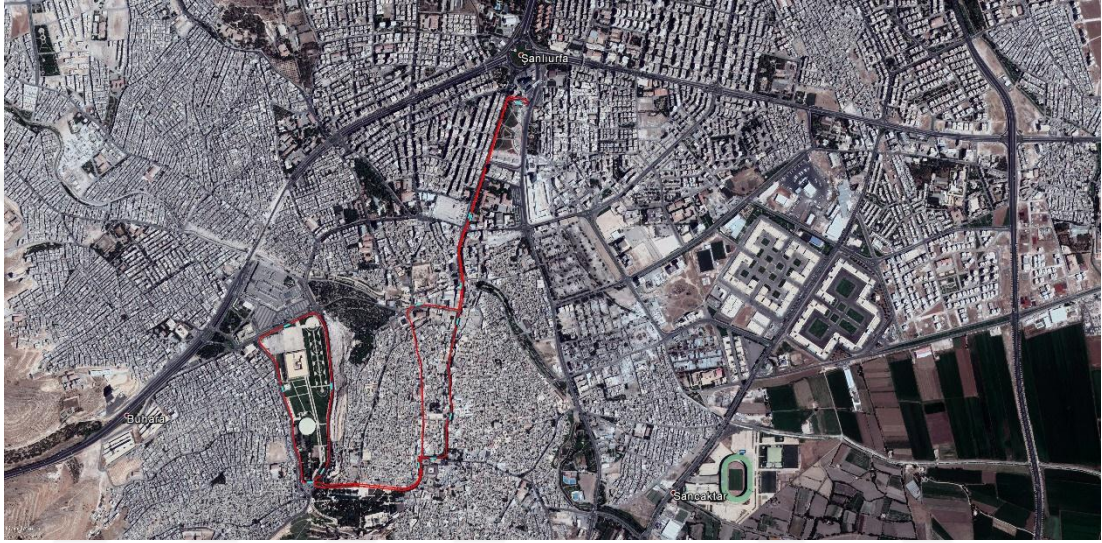
Genel olarak tercih edilen Avrupa kentlerine bakıldığında iklimlerinden kaynaklı olarak yakıtların donuyor olması ve buna bağlı olarak zaman ve bütçe kayıplarına neden olmaktadır. Şanlıurfa iklimine bakıldığında ise şehrin en soğuk aylarında bile ısı derecesinin sıfırın altına düşmemesine rağmen bu ulaşım yolu seçilmiştir.

Şanlıurfa kent merkezi için önerilen yeni ulaşım sistemi ise trambüstür. Abide-Haşimiye-Balıklıgöl arası çalışacak olan toplam 8 km olan hatta 8 adet trolleybüs çalışacak. Mevcuttaki 63 no'lu Balıklıgöl hattında ortalama 3 dk da bir hareket eden 18 metre uzunluğundaki mevcut araçlar günlük 32.000 yolcuya servis vermektedir (Şanlıurfa Büyük Şehir Belediyesi Ulaşım Daire Başkanlığı).

Trolleybüs araçları çift körüklü olup 24 metre uzunluğa sahip olacağı, tramvay rahatlığındaki araçlar en sıkışık yolcu kapasitesinde 300 kişi alabilmektedirler.

Şanlıurfa için özel tasarlanan trolleybüsler üzerinde bulunan bataryaları sayesinde pantograftan enerji almadan 200 km seyahat edebilirler. Tarihi bölgelerde görüntü kirliliği yaratmamak adına katener adı verilen elektrik tellerinin döşenmediği bölgelerde bataryayla hareket edecektir.

Şekil 9: Şanlıurfa Kent İli Trambüs Güzergah Hattı

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi

Önerilen bu ulaşım sistemi ne kadar modern tasarlanmış gözükse de Şanlıurfa kent bütünüyle uyumsuzluğu gözler önündedir. Dönemin belediye başkanlarının

onayladığı ve kent dokusuna zarar vermediği düşünülse de kent ile bütünleşmemektedir. Tüm modern kentlerde elektrik ağları yer altına alınmışken kent estetiği kavramı ön plandayken Şanlıurfa kent merkezinde bu göz ardı edilmektedir. Tarihi kent kimliğinin kaybolmasına neden olan bu araçlar gereksinimleri yeterince irdelenmemiş, kent kimliğine uygun yeni ulaşım araçları tasarlanmamıştır. Balıklıgöl ve çevresinde elektrik hatları kullanılmayacak olmasına rağmen kalan diğer alanlara elektrik tellerinin döşeniyor olması tarihi kent merkezinin koruyorum anlayışını düşündürmemektedir.

Kent kimliği bir bütün dır ve parçacı yaklaşım kabul edilemez. Tarihi kent merkezini kent bütünden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Kent bir bütünüyle ele alınmalı ve koruma kullanma dengesi göz önünde bulundurulmalıdır. Şanlıurfa kent merkezi için tramblüs yanlış bir ulaşım tercihi olmuştur.

3.3.4. Sosyal Yaşam Alanlarının Dönüşümü

Açık alan kavramı, Öztan (1968), Özbilen (1991)'e göre, kent dokusunun önemli temel elemanlarından birisi olup, mimari yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, dış mekan üzerinde herhangi bir amaca göre yapılaşmanın olmadığı ve herhangi bir rekreasyon alan kullanımı için uygun potansiyel imkanı bulunan alanlar olarak algılanmaktadır.

Yeşil alan kavramı ise, mevcut açık alanların bitkisel elemanlar (odunsu ve otsu bitkiler), ile kaplı veya kombine edilmiş yüzey alanları olarak tanımlanmaktadır.

23804 sayılı İmar Yönetmeliğinde, yeşil alan kavramı “Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçeleri, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence ve kıyı alanları toplamıdır. Uluslararası ölçekteki fuar, botanik ve hayvanat bahçeleri ve bölgesel parklar da yeşil alan kapsamındadır” denilmektedir. Aktif yeşil alan kavramını ise kent ve mahalle parkı, çocuk bahçesi ve oyun alanlarının toplamıdır şeklinde ifade etmektedir.

Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü, istenmeyen çevresel etkilerin hafifletmek ve diğer faydalarından yararlanmak için kişi başına düşen kentsel yeşil alan miktarının en az 9 metrekare olarak önermektedir (Deloya, 1993, s 28-32).

Ülkemizde ise kent planlama sürecini yönlendiren yasal mevzuat, imar planları ve imar yönetmelikleridir. Bu yasa ve yönetmeliklerde yeşil alanlara yönelik yaklaşım, kişi başına belirli büyüklükte yeşil alanın sağlanmasıdır. 1956 yılında çıkarılan 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun 20.7.1972 tarih ve 1605 sayılı yasa ile değişik 25. maddesine göre, planlamaya esas alınan nüfus başına yeşil alan miktarı en az 7 metrekare dir. 1985 yılında çıkarılan ve halen yürürlükte olan 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda da bu standart korunmuştur. En son olarak Türkiye kentleri için 02.09.1999 tarih ve 23804 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 'İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik' hükümlerine göre; kentsel alanlarda kişi başına düşen yeşil alan değeri en az 10 metrekare, belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise kişi başına en az 14 metrekare olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete. 1999 tarih 23804 Sayılı İmar Yönetmeliği).

Kentsel açık-yeşil alanlar, kullanım durumuna göre genel, yarı özel ve özel alanlar olarak 3 grup adı altında toplanabilir .

Kamusal (Genel) Açık-Yeşil Alanlar, toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyon ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol bulvar ve refüjler, spor alanları gibi yerler sayılabilir.

Yarı-Özel Açık-Yeşil Alanlar, çoğunlukla toplumun tümüyle yararlanmadığı sadece kurum ve kuruluşların çalışanları, ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda kullanımına açık alanlardır. Okullar, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşlar, fabrika bahçeleri gibi.

Özel Açık-Yeşil Alanlar ise sadece özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi.

Planlamadan kaynaklı yeşil alanlarla ilgili en büyük sorun, kentin hazırlanan imar planlarının hiç birinde bir yeşil alan sistem öngörüsünde bulunulmamasıdır. Ülkemizde kentlerinde imar planı yapılması aşamasında yeşil alan politikası izlenmemektedir. Açık –yeşil alanlar genellikle, yapı adası olarak kullanıma uygun olmayan, küçük yüzeyli arazi parçalarının ve hazineye ya da vakıflara ait arazilerin yeşil alan olarak planlanmaktadır.

Kentsel yeşil alan sistemleri 19 yüzyılda geliştirilmiş ve 20. yüzyılda birçok Avrupa kentinde uygulanmış sistemlerdir. Dünyada birçok örneği görülen yeşil kuşak, yeşil kama, yeşil örgün, yeşil yol, yeşil kalp gibi yeşil alan sistem uygulamalarından yararlanılması ve kentin kendine özgü nitelikleri de göz önünde bulundurularak bir yeşil alan sistemi geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Önder ve Polat, 2012, s.91).

Şanlıurfa şehrinde parkların (305 adet) merkez ilçelere dağılımına bakıldığında, Karaköprü ilçe merkezinde 60, Haliliye ilçe merkezinde 138 ve Eyyübiye ilçe merkezinde ise 107 park bulunmaktadır. 2012 yılında Büyükşehir yasasıyla ilçe olan Karaköprü ilçe merkezinde sadece 11 park bulunurken, son 4 yıl (2012-2016) içerisinde 49 park daha yapılmış olması dikkat çekicidir (Benek ve Şahap , 2017, s.307).

Tablo 3: Şanlıurfa Şehrindeki Park Alanlarının Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması

Şanlıurfa Şehrindeki Park Alanlarının Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması					
	Alan (m2)	Park Sayısı	Karaköprü	Haliliye	Eyyübiye
1. Derece Toplanma	80-1000	71	10	30	31

Alanları	(m ²)				
2.Derece Toplanma Alanları	1001-2000 (m ²)	87	17	38	32
3.Derece Toplanma Alanları	2001-5000 (m ²)	76	21	39	16
4.Derece Toplanma Alanları	5001-10000 (m ²)	35	5	18	12
5.Derece Toplanma Alanları	10000(m ²) + üzeri	36	7	13	16
Toplam		305	60	138	107

Kaynak: Benek ve Şahap , 2017, Şanlıurfa Şehrinde Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Ve Uzaktan Algılama (UA) Kullanılarak Yeşil Alanların Yeterliliğinin Belirlenmesi

2016 Şanlıurfa verilerine göre kent merkezinde kişi başına düşen yeşil alan 1.26 metrekaredir. Yapılan planlama çalışmalarıyla bu değer 3.026 metrekatre çıkarılması hedeflense bile mevcut olması gereken standartları yakalayamamaktadır.

Şanlıurfa da kent merkezinde kişi başına düşen yeşil alan standartların beklenirken kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte rant kaygısıyla oluşan yeni çöküntü alanları bulunmaktadır. Kent merkezi için vaat edilen yeşil alan için yıkılan 11 Nisan

Stadı yerine planlama ilkelerine aykırı olarak alış veriş merkezi tasarlanmıştır. Stad, olimpiik yuźme havuzu, basket sahaları ve Emirgan ay Bahçesi'nin yıkılmasıyla elde edilen 34 bin metrekarelik alan, zemin altı otopark ve zemin uřtu yeşil tasarlanmıştır.

Şekil 10: 11 Nisan Proje Görseli

Kaynak : <http://www.urfanatik.com/sanliurfa/gitti-camii-geldi-avm-h60989.html>

Projenin olumlu sonuçlarından bahsedecek olursak; Kentin gelişmesiyle beraber kureselleşmenin de etkisiyle kentte yaşayan insanların taleplerinin de artmasıyla ve kentten farklı beklentilerinin oluşmasıyla beraber kent merkezinde vakit geçirecekleri yeni yaşam alanları gereksinimlerini sağlamaktadır.

Projenin olumsuz sonuçlarından bahsedecek olursak; Yapılan Alışveriş merkezi yerine kent dokusunda boşluk oluşturacak, kent merkezinde hava koridorları oluşturabilecek alan olarak tasarlanabilirdi. Bu Şekilde kentin yoğun trafiğine bir yenisi eklenmiş oldu. Yapılacak parkla kentte büyük kent parkı yapılarak kentlinin nefes alacağı bir mekan olabilirdi. Ama yapı bakımından fazla olan bu alan kent merkezinde tanımsız büyük bir kitleye sebep olmuştur.

Ancak yerel yönetim politikaları plan kararlarına uymamış kamu yararı gözetmeksizin rant merkezine dönüşmüştür. Mevcut stad alanının işlev değiştirerek yapılabilecek bir alanın mevcut beton yığına dönüştürülmüştür. Mevcut yeşil alanın durumun plan kararlarıyla korunması beklenirken oluşturulabilecek büyük kent parkının kent merkezinde nefes aldıracağı bir alan oluşturulabilirdi. Sosyal açıdan da insanların sosyalleşeceği dinleneceği, modern kent anlayışına uygun planlamalar yapılabilirdi.

Şekil 11: 11 Nisan Stadyumun Eski Halinden Görünüm

Yapılan planlama değişiklikleriyle kent merkezinde oluşturulabilecek açık alanlar yok edilmiş günümüz yerel politikasının oy kaygısı nedeniyle kapalı, beton yığına dönmüş bir kent inşa edilmeye başlanmıştır.

Şekil 12: 11 Nisan Stadyumunun Alış Veriş Merkezinden Görünüm

Yapılan alış veriş merkezinin belli saatler arasında hizmet veriyor olması yaşayan kent olgusuna ters düşerek belli saatlerden sonra ıssız ve boş bir kent merkezine dönmeye başlayacaktır. Buda çevresindeki konut alanları için zamanla güvenlik sorunlarına neden olacaktır. Sonuç olarak ta gelecek zamanda bu kent merkezleri bir çöküntü alanına dönüşecektir.

SONUÇ

Kentlerin ön plana çıktıkları esas noktanın, bireylerin toplumsal gereksinimlerinin karşılanmasında yerleşim yerlerinin birbirini besleyici bir görev üslenmektedir. Toplumların var olması süreciyle beraber ortaya çıkan kent, kentleşme ve kent kimliği olguları önem taşımaktadır.

Kentleşme ve kent kimliği kaygılarıyla ortaya çıkan kent planlaması kentlerin biçimlendirilmesinde rol almaktadır. Yerel yönetim politikaların geliştireceği planlama ilkeleri kent kimliği, kentte bakış açısını oluşturmaktadır. Kent planlamasıyla beraber kentlerin fiziksel gelişimi değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal gereksinimleri belirlenmektedir. Belirlenen bu gereksinler toplumların nasıl var olacağını aynı zamanda tarihte hangi kimlikle yer alacağını belirlemektedir.

Şanlıurfa ili ilgili yapılan bu çalışmada diğer büyük kentlerde olduğu gibi yanlış politikaların izlenmesi, planlama yapılırken plansızca gelişme göstermesi Şanlıurfa ilinin kendine özgü kent kimliğinin kaybolmasına neden olmuştur.

Şanlıurfa kent bütünde günümüze kadar yapılmış olan planlama kararları ve süreçleri incelendiğinde Şanlıurfa'nın tarihte var olduğu tarım kimliğinin kaybolduğu görülmektedir. Gelecekte ise diğer şehirler gibi kimliği olmayan birbirine benzeyen kentlerden birine dönüşmesi kaçınılmazdır.

Şanlıurfa ili genelinde incelenen ve verilen örnekler gösteriyor ki öncelikle tarım alanlarının kontrolsüzce gelişim alanları olarak açılması Şanlıurfa'nın tarım kimliğinin kaybetmesine rol açmaktadır. Üst ölçek planlama kararlarıyla I,II,III ve üstü değerli tarım alanlarının konut, sanayi, üniversite alanları gibi fonksiyonların verilmesiyle bu tarım alanlarının verimliliğinin kaybolmasına neden olmaktadır. Aynı zaman da bu alanların çevresinde kaçak yapılaşmasına neden olmaktadır. İzlenilen yerel politikaların oy kaygısı yüzünden bu alanlara müdahale edilmesine geç kalınması ya da hiçbir müdahale yapılmaması gelecek nesillere tarım yapabilecek alan kalmamasına neden olacaktır.

Şanlıurfa ili tarihi kent merkezi koruma amaçlı imar planı ve çevre düzeni planları olmasına rağmen kent merkezine biçilen rolün yanlış planlama kararlarının uygulanması tarihi kent alanın kaybolmasına neden olmaktadır. İncelenen örneklerden de anlaşıldığı gibi ulaşım kararları tarihi kent dokusuyla bütünleşmemesine sebep olmaktadır. Tarihi kent merkezinde görüntü kirliliği oluşmaktadır.

Kent merkezindeki işlevsel değişimlerin geleneksel konut dokusunun dışına çıkılarak eğlence mekânlarına dönüşüyor olması var olan tarihi konutlara zarar vermektedir. Tarihi koruyarak kullanma ilkesine aykırı olarak yapılar hızlı bir şekilde tahrip edilmektedir. Koruma kurulu kararları ve izlenen resmi sürecin zorlayıcı olması kaçak müdahalelere sebep olmakta buda tarihi konutların yok olması anlamına gelmektedir.

Yaşam döngüsünde temel ihtiyacımız olan açık yeşil alanların Şanlıurfa'da kişi başına düşen miktarın neredeyse yok denecek kadar az olması yeni alanlara yöneltmektedir. Yapılan planlama çalışmalarında yeni alanlar önerilmiş olsa bile ulaşımın zor olması ve yer seçim kriterlerinin parselin durumuna ya da hazine arazilerin durumuna göre seçilmesi gelecek için büyük tehdit oluşturmaktadır. Kent merkezinde var olan, kentin nefes aldıracak olan alanların rant uğruna büyük betonarme alış veriş merkezlerine dönüştürülmesi kent kimliği açısından büyük tehdit oluşturmaktadır.

Sonuç olarak Şanlıurfa ili kent planlaması ilke ve prensipleri doğrultusunda sadece kâğıt üzerinde kalmış ve zamanla var ola gelmiş kent kimliğini hızlıca kaybetmeye mahkum kılınmıştır.

KAYNAKÇA

Açanal, S. (2015). *Geleneksel Urfa konutunun konukevine dönüşümü: Hacı Abo evi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Adıyaman-Şanlıurfa-Diyarbakır Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu. (2012).

Akci, A. ,Demirel, M.K. ve Şen Becu, H. (2016). Tarım arazilerindeki yapılaşma baskısının azaltılmasında köy gelişme alanı ve imar uygulamaları: İç Anadolu bölgesi örneği. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi TARGİD Özel Sayısı*, 372- 384.

Akın, E. (2007). *Kentsel gelişme ve kentsel rantlar: Ankara örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Akkoyunlu, Z. (1988). *Geleneksel Urfa evlerinin mimari özellikleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Aktaş, İ. (24 Kasım 2018). Kent Kimliği. www.haber7.com.tr. adresinden edinilmiştir.

Alpsoykan, T. K. (1994). *Bursa kent kimliği değişim süreçleri ve planlama ilişkileri*. (Bitirme tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Alver, K. (2012). *Kent sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları

Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl batı sanatında akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Aslan, E. (2014). Ahi örgütlerinden Urfa sıra gecesine uzanan bir kültür geleneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 5- 15.

Ateş, E. (1999). *Kent planlamasına halkın katılımı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Attar, F. (2013). Kent kültürü ve kentleşme süreci. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Gayrimenkul ve İnşaat Birliği Platformu*: Ankara.

Aydoğan, M. (2001). *Kent kimliğinin ortaya çıkartılması amacıyla kentsel tasarım rehberlerinin kullanımı Kemeraltı örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.

Benek, S. (2006). Şanlıurfa ilinin tarımsal yapısı, sorunları ve çözüm önerileri. *Coğrafi Bilimler Dergisi* (4),67- 91.

Benek S. ve Şahap A. (2017). Şanlıurfa şehrinde coğrafi bilgi sistemleri (Cbs) ve uzaktan algılama (Ua) kullanılarak yeşil alanların yeterliliğinin belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi* (36), 304- 314.

Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdeal Kent Dergisi* (3), 20-47.

Bingül, A. (2004). *Ankara'nın farklı mekânlarında kent kimliği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Birlik, S. (2006). *Tarihi çevrelerde kentsel-kimlik değişiminin eşik analizi: Trabzon'da bir deneme*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Trabzon.

Bostanoğlu, Ö. (2005). Türk kentleşmesinde hakikat: Habire habitat. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 14(1), 29-54.

Can, N. (1999). *Kent kimliği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Can, T. (2006). Megakentlerin enerji yönetimi. *Bilim ve Teknik, Yeni Ufuklara Megakentler*, 12-13.

Candan, T. (2006). *Açıklamalı idari yargılama usul kanunu*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*. Çev. İrem Kutluk. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Cinel, T. (2010). *Kentsel sit alanında planlama: Koruma ve süreklilik bağlamında sorunlar ve öneriler, Giresun örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Çalış, C. (2015). "100.Kuruluş yıl dönümünde Bahri Dağdaş uluslararası tarımsal araştırma enstitüsü can çekişiyor. *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, (108- 110), 56-58.

Çamdereli, M. (2006). Kentsel kimlik göstergeleri olarak kent logoları. *II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu (Nisan)*, 237-242.

Çolak, İ. N. (2011). *Anayasa mahkemesi kararlarında imar hukukunun temel ilkeleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Dellaloğlu, B. F. (2002). Modernlik öznenin yuvasını yapar. D. İncedayı (Ed.), *Çevre tümdür/çok Boyutlu bir olguya bütüncü bakış* (ss. 57-72). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Deloya, M.C.(1993.) Urban forestry activities in Mexico. *Unasyuva* 173 (44), 28–32.

Demir, C. (2006). Kent kimliği geliştirme sürecinde mekânsal model tasarımı ve kent plancılarının rolü. *Planlama Dergisi* (3), 117-122.

Demirsoy, M. (2006). *Kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği üzerindeki etkisi (Lübnan-Beyrut-Solidere kentsel dönüşüm projesi örnek alan incelemesi)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Diker, M. (2014). *Kent kimliğinin oluşumunda ibadet yapılarının yeri ve önemi: Antakya örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

DPT. (1963). *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (1996). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT. (2005). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Duran, H. (2008). Bir kentin kimliği ve kervansaray oteli üzerine bir değerlendirme. *Yerel Siyaset Dergisi* (29), 1-16.

Duru, B., ve Alkan, A. (2002). *20. Yüzyıl kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ekinci, O. (1991). Kültür ve çevre değerleri açısından turizm. *Yapı Dergisi*, 117(8), 35-40.

Ergin, M. E. (2008). *İsot medeniyeti Şanlıurfa*. Şanlıurfa: Elif Matbaası Yayınevi.

Ersağdıç, Y. (1998). *Kent meydanlarının rekreasyonel işlevleri açısından incelenmesi ve bu işlevlerin konak meydanı örneğinde irdelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İzmir.

Ersoy, M. (2006). İmar mevzuatında planlama kademeleri ve üst ölçekli planlama sorunu. *Türkiye’de yeni gelişmeler yasal ve yönetsel yapılanmalar sempozyumu* (215- 231). Ankara: ODTÜ ve TEPAV.

Ersoy, M. (2007). *Kentsel planlama kuramları*. Ankara: İmge Kitabevi.

Eryazıcıoğlu, E., ve Markoç, İ. (2014). Kentsel kimlik ve kentsel projeler bağlamında kimliksizleşme sorunu, İstanbul örneği. *Akademia*, 12-13.

Es, M. (2007). *Kent üzerine düşünceler* (1. b.). İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Firidin, E. (2004). Değişen paradigmlar ekseninde kent planlamaya yeni yaklaşımlar. *Planlama Dergisi* (2), 44-50.

Friedmann, J. (1987). *Planning In The Public Domain*. N.J.: Princeton Un.Press.

GAP Eylem Planı, (2008). Güney Anadolu Projesi 2008- 2012 Eylem Planı.

GAP (2010). *GAP turizm master planı*. Barlas İmar Planlama Müşavirlik Ltd. Şti: Ankara.

Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin mekân kuramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 26 (3), 1- 29.

Göncü, N. (2007). *Kent öğelerinin kent kimliği üzerindeki etkileri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü: İstanbul.

Güçlü, S. (2014). Mekan sosyolojisi ve kentsel mekan. N. Sam, ve R. Sam(Ed.), *Sosyo-kültürel farklılık ve alışım mekânları: Kent ve kentler* (ss. 262-272). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Gür, Ö. Ş. (1996). *Mekan örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.

Güvenç, B. (1991). Kentlerin kimliği ve Antalya üzerine notlar, öneriler, örnekler. *Mimarlık Dergisi*(1), 19–28.

Güvenç, B. (2018). *İnsan ve kültür* (6. b.). İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*. Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Metis Yayınları.

Işık, O. (1983). 1980 Sonrası Türkiye'de kent ve kentleşme. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, (2017). 2016 Türkiye göç raporu, Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

İlbank. (20 Mart 2019). Kent ve Kentlileşme. www.ilbank.gov.tr adresinden edinilmiştir.

İlgar, E. (2008). *Kent kimliği ve kentsel değişimin kent kimliği boyutu: Eskişehir örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.

İmamoğlu, V. (2003). Mekan ve insan psikolojisi. *Mimarlık Dergisi-Mimarlar Odası*, 77-82.

İnceoğlu, S., Boyar, O., Karan, U., Akbulut, O., Öncü, G. ve Tokuzlu, L. (2013). *İnsan hakları avrupa sözleşmesi ve anayasa*. Ankara: Şen Matbaa.

İpek, A. N. (1968). *İlimiz Şanlıurfa*. Isparta: Özgül Yayınları.

Kalabalık, H. (2011). *İdari yargılama usulü hukuku*. Konya: Sayram Yayınları.

Kapan, D.ve Aydın, M. (2007). AB kültürel miras mevzuatı ve Türkiye projesi. A.K. Öz ve S. Güner, (Ed). *Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı 2* içinde (s. 53- 62). KÜMİD.

Kaplan, M. (1993). *Urban planning in the 1960's, praeger*. New York: Praeger.

Kara, G. (2007). Kentsel dönüşüm uygulamaları. *11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, 2-6 Nisan, 3-54. Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası.

Karaçizmeli, M. (2011). *Urfa ili geleneksel konut yapılarının malzeme ve plan tipi farklılıklarının iklimsel performans açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Karasu, M.A. (tarih yok). İmar hukuku ders notları.

Karasu, M.A. (2009). *Kente karşı suç*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Kaya, N. (2002). *Analysis of the interaction between theory and practice in urban planning: understanding İzmir experiens*. (Yayınlanmamış doktora tezi) İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü: İzmir.

Kaya, M. (2015). Bir şehir kültürü geleneği olarak Şanlıurfa sıra gecesi geleneği. *3.Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi. Türkiye Yazarlar Birliği*. (56), 573- 584.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 373-392.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Yayınları.

Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 9-18.

Keleş, R. (2006). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2014). *100 soruda Türkiye’de kentleşme, konut ve gecekond*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R.(2015). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keskinok, H. Ç. (2012). Siyasi iktidar, kentsel rantlar ve “çılgın projeler”. *Dosya* 28, 108-113.

Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekânları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama Dergisi* (4), 14-18.

Kiper, P. (2005). “Koruma amaçlı imar planı” kavramına eleştirel bir bakış. *Planlama*, 26-27.

Kortan, E. (1993). Mimarlıkta kimlik sorunu. *TMMOB Mimarlar Odası Türkiye Mimarlığı Sempozyumu II “Kimlik-Meşruiyet-Etik” Bildiriler Kitabı*, 96-97. Ankara.

Kösten, Y. Ö. (2015). Kentsel kimliğin değişen görüntüleri: Eski kent, yeni merkez kent-İzmit. *NWSA Social Sciences*, 2-3.

Kuban, D. (2006). *Mimarlık kavramları*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). *Şanlıurfa*. [http:// ekitap. kulturturizm. gov.tr/80848/sanliurfa-yemek-gelenegi.html](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/80848/sanliurfa-yemek-gelenegi.html) adresinden alındı.

Kültür ve Tarım Bakanlığı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (b.t). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863-20111026.pdf>, 2.05.2019 adresinden alındı.

Lefebvre, H. (2015). *Kentsel devrim*. Çev. Selim Sezer. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. Çev. İrem Başaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Memiş, E. (2001). *Eskiçağ Türkiye tarihi* (3 b.). Konya: Çizgi Kitabevi.

Morkoç, M. (2013). *Sanat nesnesi ve mekan ilişkisi üzerine uygulamalar*. Ankara: Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu.

Nalbantoğlu, H. Ü. (2005). Nedir mekan dedikleri. *Zaman-Mekan III. Disiplinler Arası Mimarlık-Felsefe Toplantısı*. İstanbul.

Namlı, A ve Turgay, O. C. (2005). Toprak kirliliği toprak iyileştirmede kullanılan teknoloji ve yaklaşımlar. *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, 7- 11.

Ocakçı, M. (1993). Kent ve çevre-planlamaya ekolojik yaklaşım. *Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri, Türkiye’de 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, 163-170. Bursa.

Ocakçı, M., ve Türk, Y. (2012). Kentsel kimlik M. Ersoy(Ed.) *Kentsel planlama ansiklopedik sözlük* (ss.226-228). İstanbul: Ninova Yayınları.

Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdeal Kent Dergisi* (3), 8-19.

Onbir Nisan Proje Görseli(4 Mayıs 2019). <http://www.trafik.gov.tr/SiteAssets/Yayinlar/Bildiriler/pdf/A2-24.pdf>. adresinden edinildi.

Oymak, M. (1998). *Urfa ve Harran*. Birinci Baskı. Şanlıurfa Belediyesi Kültür Eğitim Müdürlüğü.

Önder, S. (1997). *Konya kenti açık ve yeşil alan sisteminin saptanması üzerinde bir araştırma* (Yayınlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Önder, S ve Polat, A.T.(2012). Kentsel açık-yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi. *Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri*, 73-93. Konya

Önem, B., ve Kılınçaslan, İ. (2005). Haliç bölgesinde çevresel algılama ve kentsel kimlik. *İTÜ Mimarlık, Tasarım ve Plânlama Dergisi*, 4(1), 115-125.

Özdemir, A. (2009). Katılımcı kent kimliğinin oluşmasında kamusal yeşil alanların rolü: Ankara kent parkları örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13(1), 144-153.

Özdemir, M. Z. (2004). Yeni Atina bildirgesi şartı. *Planlama Dergisi*(4), 67-78.

Özdemir, S. (2003). Planlamada yeni bir süreç, yeni bir dil ve yeni bir kurumsal yapı gerekliliği üzerine. *Şehircilikte Reform 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyumu Bildiri kitabı*, 33-42. Mersin.

Özdemir, Ş., ve Karaca, Y. (2009). Kent markası ve marka imajının ölçümü: Afyonkarahisar kenti imajı üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(2), 131-142.

Özer, B. (1993). *Yorumlar* (2. b.). İstanbul: YEM Yayın.

Özer, Y. E. (2002). *Organize sanayi bölgeleri ve kentsel gelişmeye etkileri: Manisa organize sanayi bölgesi örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Öztürk, Ö. (2007). *Kentsel kimlik oluşumunda güzel sanatların yeri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi: İstanbul.

Öztürkmen, A. R. (2015). 5403 sayılı “Toprak koruyamama, arazi kullanamama(!)” kanunu ve Şanlıurfa, *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, (108- 110), 36- 41.

Relph, E. C. (1976). *Place and Placelessness*. London, England: Pion Limited, 207 Brondesbury Park.

Resmi Gazete. (1999). 23804 Sayılı İmar Yönetmeliği, Ankara.

Sam, N., ve Sam, R. (2014). *Sosyo-kültürel farklılık ve alışım mekânları: Kent ve kentler* (2. b.). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Sarıbay, A. Y. (2002). Kent: Modernleşme ile postmodernleşme arasındaki kültür. F. Yıldırım içinde, *Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne* (s. 39-46). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Sarıbay, A. Y. (2013). Kent ve kimlik: kentin kimliği, kentli kimliği. *Prof. Dr. Rana Akdiş Aslanoğlu Anısına Cumhuriyet Döneminde Bursa'da Kentleşme Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 252-265). Bursa: Uludağ Üniversitesi Kent Tarihi ve Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (KETAM) Yayını.

Sayan, Y. (2012). Küreselleşen bir dünyada kent, milli kimlik ve Kırkağaç. *Kırkağaç Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* (s. 1-115). Kırkağaç Belediyesi.

Sennett, R. (2013). *Gözün vicdanı: Kentin tasarımı ve toplumsal yaşam*. Çev. Can Kurultay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sılaydın, M. B. (2005). Kentsel gelişme için yeni bir strateji arayışında bir ölçek olarak nazım imar planının gerekliliğinin sorgulanması. Planlamada Yeni politika ve stratejiler. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu* (s. 631-640). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Sınmaz, S. (2013). Yeni gelişen planlama yaklaşımları çerçevesinde akıllı yerleşme kavramı ve temel ilkeleri. *MEGARON*, 8(2), 76-86.

Suher, H. (1985). *Şehircilik*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını.

Suher, H. (1997). Taksim meydanı yeni düzenleme önerisi için bir görüş. *Yapı Dergisi*, 192(11), 97-100.

Suher, H. (1991). *Kentleşme ve kentleşme politikaları*. İstanbul: Tüses Yayınları.

Şahin, N. (2010). *Kent kimliği ve değişim sürecinin kayseri kenti örneğinde irdelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Şahin, Y. (2010). *Kentleşme politikası*, Trabzon: Murathan Yayınevi.

Şahinalp, M. S. (2005). Şanlıurfa şehrinin kuruluş ve gelişmesi (Yayınlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Şahinalp, M. S. (2006). Şanlıurfa şehrinin kuruluşuna etki eden etmenler. *Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 125-126.

Şanlıurfa İl Yıllığı. (1967). Şanlıurfa Valiliği Yayınları. Sivas: Doğu Matbaası.

Şanlıurfa Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2011). *Şanlıurfa İl Çevre Durum Raporu*. http://www.csb.gov.tr/db/ced/editedosya/sanlıurfa_icdr2011.pdf adresinden alındı.

Şengül, T. (2002). Planlama paradigmlar dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Planlama Dergisi* (2-3), 8-30.

Şimşek, Ş. (2015). *Kentsel alanlarda planlama faaliyetlerinin taşınmaz mal değerlerine etkisi İstanbul - Cendere bölgesi örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Okan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Tarım Özel İhtisas Komisyonu, (2014). Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Raporu. Ankara.

Tarihi Kentler Birliği “Tarihi Kentler Birliği Tarihçe”, (3 Mayıs 2019). <http://www.tarihiKentlerBirligi.org/> adresinden edinildi.

Taşçı, H. (2012). Kültür ve medeniyetin mekana yansıması, mekansal hareketlilik ve durağanlık açısından Üsküdar ve San Marco meydanları. *Kentsel Dönüşüm - Şehir Yapılandırılması Sempozyumu, 26-29 Eylül*, 266-282. İstanbul.

T.C Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014- 2018. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

TDK. (2017). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekeli, İ. (1991). *Bir kentin kimliği üzerine düşünceler kent planlaması konuşmaları*. Ankara: TMMOB Yayınları.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.

Tekeli, İ. (2011). *Tasarım, mimarlık ve mimarlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve kültürel değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Topçu, K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1048-1072.

Tunçer, M. (20 Mart 2019). *Araştırma.Planlama.org*: <http://www.planlama.org/index.php/aratrmlar/makaleler/53-anadoluda-yenidenkentsel-roenesans-adresinden-edinildi>. 2006

Turak, E. (2005). *Metropoliten alanlar: Kavramlar, tanımlar, ölçütler. Dünya şehircilik günü Kolokyumu-1*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını.

Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (1998). *Beşeri coğrafya, insan, kültür, mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). 2018 Türkiye Nüfusu Verileri.

Uçkaç, L. (2005). *Kent kimliği ve kentsel yenileme ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans semineri). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Uğurlu, İ. (2014). Çevre- kent imajı - kent kimliği- kent kültürü etkileşimlerine bir bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 26(2), 275-293.

Ulu, A., ve Karakoç, İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi. *Plânlama Dergisi*(3), 59-66.

Uluğ, M. M. (1997). Hakim mimarlık ideolojisi olarak mutlak mekan. *Mimarlık Dergisi*, 275(6), 912-913.

Uygun, N. (1996). *Kültür kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Üner, E. H. (2014). *Her şey dahil sistemde Türkiye gastronomi turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Venedik Tüzüğü, (3 Mayıs 2019). (b.t.). <http://www.restoraturk.com/restorasyonla-ilgili-kanunlar-mevzuat/55-venedik-tuzugu-koruma-ve-restorasyon.html>. adresinden edinildi.

Yaşlıca E., Şenlier N., Çalışır S., Hovardaoğlu O., “ Tarihi kentsel dokularda yaşam kalitesinin artırılmasında ulaşım sorunu için çözüm önerileri” <http://www.urfanatik.com/sanliurfa/gitti-camii-geldi-avm-h60989.html> adresinden edinildi.

